

Έτος Γ'.

ΕΝ ΣΜΥΡΝΗ 1875.

Φυλ. Η'.

Η ΑΣΙΑ ΕΝ ΕΤΕΙ 1875.

Ἐπὶ τῶν ἀλλεπαλλήλων καὶ φοβερῶν πολέμων, οἵτινες ἀπὸ τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως μέχρι τῆς πτώσεως τῆς αὐτοκρατορίας ἠρήμωσαν τὴν Εὐρώπην, οὐδεὶς περὶ τῆς Ἀσίας ἐγένετο λόγος. Ἀπὸ δὲ τοῦ 1815 μέχρι τῶν ἡμερῶν μας μικρὰν ἔδωσαν προσοχὴν εἰς τὴν ἡπειρὸν ταύτην ἕνεκα τῆς μεταξὺ τῶν συντηρητικῶν καὶ τῶν νεωτεριστῶν ἐπικρατουσῆς πάλης, ἧτις προσείλκυσε σύμπασαν τὴν προσοχὴν τῶν Εὐρωπαίων. Ἀπὸ τινῶν ὅμως ἐτῶν ἡ καταπληκτικὴ ἀνάπτυξις τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς ναυτιλίας τῆς Εὐρώπης, ὁ ἐν Σινικῇ ἀγγλογαλλικὸς πόλεμος, ἡ ὑπὸ τῆς Γαλλίας κατάντησις τῆς κάτω Κοχινγίνης, αἱ ἐν Τουρκεστάν νίκαι τῶν Ρώσων, ἡ ἐλευθεροπλοῖα τῶν λιμένων τῆς Ἰαπωνίας, αἱ ἀπαύστως πολλαπλασιαζόμενοι περιηγη-

(ΟΜΗΡΟΣ ΦΥΛ. Ζ')

ται, ταῦτα πάντα συνέτειναν νὰ στρέψωσι τὴν προσοχὴν τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ κόσμου πρὸς τὴν Ἀσίαν. Ἡ ἡπειρὸς αὕτη οὐ μόνον εἶναι πολλῶ ἐυρυτέρα καὶ πολυανθρωποτέρα τῆς μικρᾶς Εὐρώπης, ἀλλ' ἡ Ἀφρικῆ, ἡ Ἀμερικῆ καὶ ἡ Ὀκεανία φαίνονται ἔσομοι παραβαλλόμενοι πρὸς τὸ γόνιμον ἔδαφος τὸ διατρέφον τὸ ἥμισυ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας, καθ' ἃς ἡ μελέτη τῶν θρησκευτῶν καὶ τοῦ πολιτισμοῦ κατέστη ἀληθὴς ἐπιστήμη, ἡ σπουδὴ τῆς Ἀσιατικῆς ἡπείρου ἐνδιαφέρει ἡμᾶς πολλῶ πλέον ἢ τὰ λοιπὰ μέρη τοῦ κόσμου, διότι ἐν αὐτῇ βλέπομεν ἀμαζούσας τὰς μεγάλας θρησκείας, αἵτινες ἐγεννήθησαν ἐπὶ τοῦ ἐδάφους αὐτῆς, καὶ τοὺς ἀνωτάτους τοῦ πολιτισμοῦ βαθμοὺς συνυπάρχοντας παρὰ τὸν νομαδικὸν καὶ τὸν πατριαρχικὸν βίον.

4.

Ἐκ πάντων τῶν ἐν τῇ Ἀσίᾳ ἀναφαινέντων μεγάλων θρησκευμάτων, ὁ βραχμανισμὸς, οὔτινος αἱ τύχαι φαίνονται ταυτι-

ζόμενοι πρὸς τὰς τῆς Ἰνδικῆς, προσελκύει ἰδίως τὴν προσοχὴν ἡμῶν, διότι ἀνήκει εἰς τὴν ἐποχὴν ἐκείνην τῶν προϊστορικῶν χρόνων, καθ' ὅς αἱ θρησκείαι ἐγεννήθησαν ἐκ τῆς ἐμφύτου ὁρμῆς τῶν λαῶν μάλλον ἢ ἐκ τῆς πρωτοβουλίας ἐνὸς μόνου ἀνδρός· δι' ὃ καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ παράγεται οὐχὶ ἐκ τοῦ ὀνόματος ἀνθρώπου, ἀλλὰ θεοῦ. Καί τοι δὲ φαινόμενος στάσιμος, οὐχ ἦττον δὲν ἠδυνήθη νὰ διαφύγῃ τὸν ἀναπόδραστον τῶν μεταρρυθμίσεων νόμον. Κατ' ἀρχὴν ὡμοίαζε πολὺ πρὸς τὸν πολυθεϊσμόν τῶν πελασγικῶν ἐθνῶν (τῶν Ἑλλήνων, τῶν Ἀλβανῶν καὶ τῶν Λατίνων). Ἡ δὲ ὁμοιότης αὕτη, ἦν πρῶτος ἀπέδειξεν ὁ καθηγητῆς *A. DeGubernatis* (1), οὐδὲν ἔχει τὸ παράδοξον, διότι οἱ ἀδελφοὶ ἡμῶν Ἀριανοὶ ἐγκαταλιπόντες τὴν κοιλάδα τοῦ Ὄζου, κατόπισαν, οἱ μὲν τὰς ὠραιότερας χώρας τῆς Ἀσίας, οἱ δὲ τὸ πλεῖστον μέρος τῆς Εὐρώπης· ἐξ οὗ ἐγεννήθη καὶ τὸ ὄνομα Ἰνδοευρωπαϊκῆ φυλῆς, διδόμενον εἰς τὴν εὐγενῆ φυλὴν τῶν Ἀριανῶν. Οὐδέποτε μὲν οἱ Ἀριανοὶ τῆς Ἰνδικῆς, οἵτινες μετὰ τὴν κατάκτησιν ἀνεμίχθησαν μετὰ τῶν καλουμένων δραβιδικῶν λαῶν, ἔφθασαν εἰς τὸν θαυμασίον ἐκείνον βαθμὸν τῆς τελειότητος, ὃν εὐρίσκουμεν εἰς τὰς τέχνας καὶ τὴν φιλολογίαν τῶν Ἑλλήνων· οὐδέποτε ἐγεύθησαν τῆς ἐλευθερίας, ἠσθάνθησαν τὸν διάπυρον ἐκείνον πατριωτισμόν, ὃν ἔτρεφον οἱ ἥρωες τοῦ Μαραθῶνος καὶ τῶν Θερμπούλων· ἀνεδείχθησαν ὅμως ἄξιοι ἀπόγονοι τῆς φυλῆς τῶν κατὰ τὸν πλοῦτον τῆς φιλολογίας τῶν, τὴν βαθεῖαν φιλοσοφίαν τῶν, καὶ τὸν μεγαλοπρεπῆ τύπον τῶν μνημείων τῶν.

Ὁ βραχμανισμὸς οὐδέποτε ἐσκέφθη, ὡς ὁ βουδισμὸς, ὁ χριστιανισμὸς καὶ ὁ μωαμεθανισμὸς, νὰ κυριεύσῃ τὸν κόσμον, ἀλλ' ἠθέλησε νὰ κατακτῆσθαι τὴν Ἰνδικήν, καὶ τοσοῦτον ἐπέτυχε τοῦ σκοποῦ του, ὥστε

(1) *Lecture sopra la mitologia vedica* Florence 1874.

ἠδυνήθη μέχρι σήμερον νὰ ἀντιταχθῆ ἑναντίον δύο θρησκειῶν, ὧν ὁ προσηλυτισμὸς εἶναι ἀκατάσχετος, τῆς χριστιανικῆς καὶ μωαμεθανικῆς, καὶ ἐνίκησεν ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ τὸν βουδισμόν, ὅστις ἀλλαχού ἐξηπλώθη μετ' ἀκαταβλήτου δυνάμεως. Τοσοῦτον δὲ ἰσχυρῶς ἐπάλασε κατὰ τοῦ χριστιανισμοῦ, «δι' ὃν εἶναι προσωρισμένη ἡ κατάκτησις τοῦ κόσμου,» (1) ὥστε οἱ ὑπὸ τὸν *Dupleix* Γάλλοι ἀπέτυχον νὰ εἰσαγάγῃσι τὸν καθολικισμόν, ὥσπερ οἱ ὑπὸ τὸν λόρδον *Clive* Ἀγγλοὶ τὸν προτεσταντισμόν. Τὸ παρεξηγηθὲν σύστημα τῶν φυλετικῶν τάξεων (*Castes*), οὗτις σκοπὸς εἶναι νὰ ἐμποδίσῃ τὴν ἀμικτον ἀριανῶν φυλῆν νὰ ἀπορροφηθῆ ὑπὸ τῶν βαρβάρων λαῶν, τοσοῦτον ὑπεστηρίχθη ὑπὸ τῶν κατωτέρων τάξεων, ὥστε ἡ ὑπὸ τοῦ βουδισμοῦ καὶ τοῦ χριστιανισμοῦ κατάργησις τῶν θείων τάξεων οὐδόλως ἐκλόνησε τὴν πίστιν αὐτῶν ἀπὸ τῆς βραχμανικῆς θεοκρατίας. Μέχρι τῶν ἡμερῶν μας ἀκόμη χιλιάδες ἀνθρώπων ἐθυσιάζοντο κατ' ἔτος ὑπέκοντες εἰς τοὺς φοβεροὺς αὐτῶν νόμους. Εἰς τοὺς Ἀγγλοὺς δὲ χρεωστεῖται ἡ εὐγνωμοσύνη, ἂν σήμερον αἱ χῆραι διαφεύγῃσι τὴν πυρὰν, ὥσπερ ἐν Εὐρώπῃ «οἱ αἵρετικοὶ καὶ οἱ σχισματικοὶ διαφεύγουσι τὰς φλόγας τῆς αἰμοχαροῦς μανίας τῶν Ἱεροξεταστῶν.» (2)

Οἱ νῦν βραχμᾶνες οὐδόλως ἤθελον τύχει παρὰ τῆς Ἱερᾶς ἐξετάσεως μεγαλειτέρας ἐπιεικείας, ἧς ἔτυχεν ὁ *Giordano Bruno*. Τῶντι ὁ πανθεισμὸς, ὁ καταδικάσας τὸν Νεαπολιτανὸν φιλόσοφον εἰς τὴν πυρὰν, μικρὸν διαφέρει τῆς φιλοσοφίας *vedanta*, θρησκευτικοῦ δόγματος, ὅπερ ὁ βραχμανισμὸς θεωρεῖ ὡς «ὀρθόδοξον,» καὶ ὅπερ τοσοῦτον ἤρρεσκεν εἰς τοὺς συγγραφεῖς τοῦ θιασώτατος τοῦ βραχμανισμοῦ, ὥστε ὁ *Valsniki* ἐκήρυξεν αὐτὸ ἐν τῇ *Bhagavat-Gita*. Ἐν τῶν τέκνων τῆς Ἀσίας, ὁ Ἰουδαῖος Βα-

(1) *Jouffroy, Mélanges philosophiques.*

(2) *Florente, Histoire de l'Inquisition Espagnole.*

ροῦχ *Spinoza* διὰ τῶν γερμανικῶν ἰδίως σχολῶν κατέστησε γνωστὴν τὴν θεωρίαν ταύτην. Ἀποθανὼν ἐν τῇ ἀσημέτῃ, καταβληθεὶς, καθ' ὅλα τὰ φαινόμενα, ὑπὸ τὸ βάρος τῶν ἀναθεμάτων καὶ τῶν ἐπικρίσεων τῶν φιλοσόφων πάσης σχολῆς, καταπολεμούμενος ὑπὸ τοῦ Φινελῶνος, ἀνασκευασθεὶς ὑπὸ τοῦ *Bayle* (1), ὁ Ὁλλανδὸς Ἰουδαῖος ἐπέτυχε κατὰ τὸν III' αἰῶνα μαθητὴν ἀφωσιωμένον, τὸν *Lessing*, ἕνα τῶν διασημοτέρων ἀρχηγῶν τῆς γερμανικῆς σχολῆς. Ὁ μέγας τῆς Γερμανίας ποιητῆς *Γαίτης*, καίτοι προφυλακτικώτερος τοῦ περι *Ανατροφῆς τοῦ ἀνθρώπινου γένους* συγγραφῆως, οὐδόλως ἀπέκρυπτε τὴν πρὸς τὰς ἰδέας τοῦ *Spinoza* συμπάθειάν του. Ἐπὶ δὲ τῶν ἡμερῶν μας ἡ σχολὴ τοῦ *Schelling* διέδωκε μετὰ τῶν Γερμανῶν τὴν ἰδέαν τοῦ πανθεισμοῦ. (2) Γνωστὸν ἐπίσης μετὰ πόσου ζήλου ὁ ποιητῆς *Henri Heine* συνηγόρησεν ὑπὲρ αὐτοῦ ἐν τῇ *Ἐπιθεωρήσει τῶν Δύο Κόσμων*, ὥστε καὶ ὁ γαλλικὸς κληρὸς ἐφοβήθη ἐπ' ὀλίγον διὰ τὴν φήμην, ἦν ὁ πανθεισμὸς ἐκτῆσατο. (3)

2

Ἐξορισθεῖσα ἐν τῇ Ἰνδικῇ, ἡ ὑπὸ τοῦ *Cakya-nouri* κηρυττομένη θρησκεία πολλοὺς πρὸ Χριστοῦ αἰῶνας, διεδόθη μετὰ τῶν λαῶν τῆς κιτρινῆς φυλῆς. Διὰ τῶν ἐνεργειῶν τῶν ἀκαμάτων ἐκείνων ἱεραποστόλων, ὧν τὸν μέγαν πρὸς τὸν προσηλυτισμὸν ζῆλον ἀναφέρει τὸ *Toi Koué-Ki* (4), ἡ θρησκεία αὕτη προσεβύετο σήμερον ὑπὸ 400,000,000 ψυχῶν, ἀριθμεῖ δηλαδὴ πλείονα· ὁπαδοὺς παντὸς ἄλλου θρησκευματος.

(1) *Dictionnaire Critique, Article Spinoza.*

(2) *Καὶ ἐν Γαλλίᾳ ἀρέφερον τὴν προσφώνησιν τοῦ Victor Cousin: «Πρὸς τοὺς φίλους καὶ διδασκάλους μου—τοὺς ἀρχηγέτας τῆς συγχρόνου φιλοσοφίας—» Ἐγὼ καὶ Σχέλλινγ.*

(3) *Ὁρα. L' évêque Maret, Du Panthéisme dans les Sociétés Modernes.*

(4) *Μετάφρασις Remusat et Landresse.*

Οἱ τρομεροὶ Μογγόλοι, οἱ ἄλλοτε τοσοῦτον ἐπίφοβοι εἰς τὸν κόσμον, σήμερον ἐγένοντο πρᾶοι αὐτοῦ ὁπαδοί, ἐν δὲ τῇ ἀπεράντῳ Σινικῇ αὐτοκρατορίᾳ ὁ λαὸς προτιμᾷ τοῦ Βούδα τὸ δόγμα τῶν διδασκαλιῶν τοῦ Κομφουκίου καὶ τῆς ἐθνικῆς αὐτοῦ φιλοσοφίας. Οἱ κάτοικοι τῶν βασιλείων τῆς Ἰνδοσινικῆς καὶ Ἰαπωνικῆς αὐτοκρατορίας εἶναι βουδισταί (1). Ἄλλ' ὁ βουδισμὸς φαίνεται ἐπιδεκτικώτερος εἰς τὴν Εὐρωπαϊκὴν ἐπιρροὴν ἢ ὁ βραχμανισμὸς. Οἱ καθολικοὶ ἱεραπόστολοι ἐπίστευσάν ποτε, ὅτι ἡ Κίνα καὶ ἡ Ἰαπωνία θέλουσιν ὑποκύψει ὑπὸ τὸ σκῆπτρον τοῦ Πάπα τῆς Ρώμης (2). Οὐδεὶς καλῶς γινώσκων τὴν Ρωμαϊκὴν Προπαγάνδαν δύναται νὰ ὑποθέσῃ, ὅτι δὲν προσεπάθησε μετὰ τὴν γαλλικὴν ἐπανάστασιν νὰ ἐπαναλάβῃ τοὺς σκοποὺς τῆς. Ἐν Κίνα ἡ καλουμένη «*Sainte Enfance*» ἀγοράζει τὰ ἐγκαταλειμμένα παιδιά καὶ τὰ κάμνει καθολικοὺς. Ἡ σημερινὴ ἐλευθερά συγκοινωνία μετὰ τῆς Ἰαπωνίας θέλει βεβαίως βοηθήσῃ τοὺς ἱεραποστόλους ν' ἀνακτήσωσι τοὺς βωμοὺς, οὓς εἶχε ποτε ἀνεγείρει ὁ Ἰουδαῖος Ἰσπανὸς Φραγκίσκος Ξαβιέ. Αἱ ἐν Κοχιγγίνῃ κατακτήσεις τοῦ Ναπολέοντος Γ', ἃς ἐπεχείρησεν, ἵνα ἱκανοποιήσῃ τὰς κατὰ τῶν Γάλλων ἱεραποστόλων ὑβρεῖς (οἱ ἡμῖς τῶν εἰς Ἀσίαν ὑπὸ τῆς Ρώμης ἀποστελλομένων ἱεραποστόλων εἰσι συμπατριῶται τοῦ Βολταίρου), ἠνέφξαν εὐρὺ στάδιον εἰς τὸν παπικὸν προσηλυτισμόν, ὅστις προσεπάθησε ν' ἀναπληρώσῃ πέραν τῆς Εὐρώπης τὰς ἀλλεπαλλήλους ἀπωλείας, ἃς ἀπὸ τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος ὑπέστη ἐν αὐτῇ.

Ἐνῶ ὁ βουδισμὸς καταπολεμεῖται ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτοῦ κοιτίδι ὑπὸ τῶν ἐπιδεξίων καὶ ἀκαμάτων τούτων ἀντιπάλων, ἡ φιλοσοφία του (τοσοῦτον ἰσχυρὰ εἶναι ἐν τῷ κόσμῳ ἢ ἐπιρροὴ τῶν Ἀσιατικῶν δογμάτων) ἀπροσ-

(1) *Ἐν Ἰαπωνίᾳ, ὡς καὶ ἐν Κίνα, τὸ ἰθρικὸν δόγμα δὲν ἐξέλιπε.*

(2) *Ὁρα Histoire des Jésuites* ὑπὸ *Heber*, καθηγητοῦ ἐν *Moráχφ.*

δοκίμως εξαπλοῦται μεταξύ τῶν Εὐρωπαϊκῶν ἔθνων. Ὡς πᾶσαι αἱ μεγάλαι θρησκείαι, ἐρεῖδεται ἐπὶ ἰδίᾳ φιλοσοφικῆς θεωρίας· ἡ δὲ θεωρία αὕτη διαφέρει μεγάλως τοῦ βραχμανικοῦ πανθεισμοῦ, τοῦ ὕλοπνευματισμοῦ (dualisme) τῶν Περσικῶν ἔθνων καὶ τοῦ μωαμεθανικοῦ μονοθεϊσμοῦ, καὶ δύναται νὰ ὀρίσῃ τις αὐτὴν ὡς γιγαντώδη ἀπαισιόδοξον ἀθεϊσμὸν (pessimiste) (1). Ἀφ' οὗ λοιπὸν ἡ φήμη τοῦ πανθεισμοῦ ἤρχισε νὰ ἐλαττοῦται ἐν Γερμανίᾳ, τὸ σύστημα τοῦ Schopenhauer (2), ὀλίγον γνωστὸν, ἐν ὧσιν ἔζη ὁ φιλόσοφος οὗτος, ἐπέτυχεν ὀπαδούς τινες. Ὁ βίος τραχὺς, ὁ ἔρωσ ἀπάτη τῆς φαντασίας, ἡ γυνὴ παγίς (3), ὁ δὲ μοναχισμὸς (monachisme) τῶν βουδιστῶν τὸ ἰδεώδες πάσης ὑπάρξεως μὴ δελεαζομένης ὑπὸ τῆς ἀπατηλῆς καὶ ἀκάμπτου φύσεως, ἧτις ἐπιδιώκει τοὺς σκοποὺς τῆς καταφρονούσας τοὺς ἀνθρώπους. Ὁ Κ. Von Hartmann, ὁ δεξιὸς συγγραφεὺς τῆς Philosophie de l'Inconscient συνηγορεῖ νῦν ἐν Γερμανίᾳ ὑπὲρ τοῦ ἀπαισιόδοξου συστήματος τοῦ Schopenhauer μὲ μικράς τινες τροποποιήσεις. Καὶ αὕτη δὲ ἡ μυθιστορία ἐμπνέεται ὑπὸ τοῦ συστήματος τούτου, καὶ ὁ βραδὸν Sacher-Masoch, οὗτινος διάφορα ἄρθρα μεταφράζει ἡ Ἐπιθεώρησις τῶν Δύο Κόσμων, ἀνταπτύσσει ἐν τοῖς μυθιστορήμασιν αὐτοῦ τὴν περίφημον θεωρίαν τῆς «παγίδος γυναικός» (femme-piège) (4). Ἡ Εὐρώπη καταβεβλημένη ὑπὸ τῶν φό-

(1) Ὁρα Le Boudha ὑπὸ Barthélemy Sainte-Hilaire.

(2) Ὁρα Challemeil-Lacour, Un Bouddhiste Contemporain en Allemagne ἐν τῇ Επιθεωρήσει τῶν Δύο Κόσμων τῆς 15 Μαρτίου 1870.

(3) Ὁ Κ. Jules Sury φαίνεται ἀσπαζόμενος τὴν ἰδέαν ταύτην ἐν τῷ προλόγῳ τοῦ συγγράμματός του Portraits de Femmes

(4) Τὸ γόητρον τοῦ πατρὸς καταστρέφεται ὡς καὶ τὸ τῆς γυναικός. Ἄν ἡ ζωὴ εἶται δυστύχημα πρέπει νὰ μισῶμεν τὸν θωρήσαντα αὐτὴν εἰς ἡμᾶς.

ρων, ἐξητλημένη ἐκ τῶν παγκοσμίων ἐξοπλισμῶν (1), οὐδεμίαν χαίρουσα ἀσφαλείας ἀπὸ τῆς μιᾶς μέχρι τῆς ἄλλης ἡμέρας, ἐξαρτωμένη ἐκ τῶν ἰδιοτροπιῶν ὀλίγων ἀνθρώπων, παρασύρεται προφανῶς ὑπὸ τῶν μελαγχολικῶν δογμάτων.

3

Ἡ Ἰνδία, ἡ γεννήσασα τὸν βραχμανισμόν καὶ τὸν βουδισμόν, παρεχώρησεν ἄσυλον εἰς τοὺς τελευταίους ἀντιπροσώπους τῆς Πυρολατρίας, τῆς θρησκείας δηλαδὴ τῶν μάγων. Γεννηθεῖσα ἐκ τῆς ἀντιδράσεως κατὰ τῶν θρησκευτικῶν ἰδεῶν τῆς Ἰνδικῆς, καθ' ὧν ἀντιτάσσει τὴν θεωρίαν τῶν δύο ἀρχικῶν ὄντων, καὶ τῶν ὁποίων τοῦ θεοῦ μεταβάλλει ἐνίοτε εἰς ὄργανα τοῦ κκοποιοῦ ὄντος, ἡ πυρολατρεία, ἣν αἱ παραδόσεις ἀναφέρουσιν εἰς πρόσωπον κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον ἱστορικόν, ὅπερ παρὰ τῶν Ἑλλήνων καλεῖται Ζωροάστρης, διεξήγαγε κατὰ τοῦ Ἑλληνισμοῦ πάλιν, ἧς τὰ ἀποτελέσματα φθάνουσι μέχρι τῶν ἡμερῶν μας. Νικηθέντες ὑπὸ τοῦ ἥρωος, οὗτινος ἡ δόξα πανταχοῦ διαλάμπει, οἱ Πέρσαι ὑπέκυψαν βραδύτερον ὑπὸ τὸν ζυγὸν τῶν Ἀράβων καὶ τοῦ Ἰσλαμισμοῦ, ὅστις κατεδίωξεν ἐπιμόνως τοὺς τελευταίους αὐτῆς ὀπαδοὺς, εἰς οὓς προσήθη τὸ ὄνομα ἄπιστος (Guébres). Ἡ Ἰνδία κατέστη δευτέρα πατρίς ἐκείνων, οἵτινες ἔμειναν πιστοὶ εἰς τὴν ἀρχαίαν θρησκείαν τοῦ Ἰράν. Καί τοι ὀλιγαριθμότεροι παραβαλλόμενοι πρὸς τοὺς Ἰνδοὺς τοὺς λατρεύοντας τὸν βραχμανισμόν ἢ τὸν Ἰσλαμισμὸν, οἱ Πέρσαι κατέκτησαν ἐν τῇ Ἰνδικῇ ἰδιαιτέραν χώραν, διὰ τῆς ἐνεργητικότητος, τῆς νοημοσύνης καὶ τῶν ἠθικῶν ἀρετῶν τῶν αἰτινες δὲν δύναται νὰ ἐκπλήξωσι τοὺς γνώσκοντας τὰς ἀληθεῖς ἀρχὰς τῆς πυρολατρίας. Ἡ θρησκεία αὕτη, ὁμοιάζουσα κατὰ τὴν ἀκροασίαν πρὸς ἄλλας ἐθνικὰς θρησκείας, παρήγγελλε πρὸ

(1) Πλέον τῶν τριῶν δισεκατομμυρίων φράγκων σπαταλῶνται ἐτησίως εἰς τοὺς στρατιωτικὸς ἐξοπλισμούς.

πάντων τὴν ἐργασίαν, τὴν καλλιέργειαν τῶν ἀγρῶν καὶ τὸν πόλεμον κατὰ τῶν νομάδων τοῦ Τουράν, οἵτινες ἦσαν ἡ μάστιξ τοῦ ἀσιατικοῦ πολιτισμοῦ. Καίτοι θεωρητικῶς εἶναι ἐπίσης ἐπαχθῆς καὶ εἰς τοὺς Σείτας τῆς Περσίας καὶ εἰς τοὺς Σουνίτας τοῦ Τουρκεστάν, κατέλιπεν οὐγὶ ἀσήμαντα ἔχνη τῆς ἐπιρροῆς τῆς εἰς τὸν Ἰσλαμισμὸν τοῦ Ἰράν, οὗτινος αἱ θρησκευτικαὶ ἀρχαὶ ἔλαβον χαρακτῆρα Ἀριανόν, πολὺ διάφορον τοῦ ἀρχικοῦ μωαμεθανισμοῦ (1). Ἡ εὐφυΐα τῶν Ἀριανῶν, ἡ τοσοῦτον διαλάμπουσα παρὰ τοῖς Ἑλλήσιν, δὲν ἔμεινεν ἄγονος ἐν Περσίᾳ. Ἡ περσικὴ τέχνη θαυμάζεται παρὰ πάντων τῶν εἰδημόνων (2), ἡ δὲ περσικὴ φιλολογία ἦτο ἐκ τῶν διασημοτέρων τῆς Ἀσίας. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἡ φυλὴ τῶν Τουρανῶν, ἧτις εἶναι ἐν τῶν συστατικῶν μερῶν τῆς Περσίας, ὀλίγον κατ' ὀλίγον ὑπερίσχυσεν, ἡ ἀριανὴ ποίησις ἀπώλεσε πᾶσαν σχεδὸν τὴν ζωτικότητα αὐτῆς παρὰ τοῖς συμπολίταις τῶν Firdousi, τῶν Nizami, τῶν Djami, τῶν Saadi, καὶ δὲν ἀπαντᾷ τις πλέον ἐξοχόν τινα ἰδέαν, εἰμὴ ἐν τῇ δημώδει ποιήσει τῶν ἀνατολικῶν Τούρκων (3), εἰς οὓς ἀνήκουσιν οἱ Kadjars, ἡ βρασιλεύουσα δυναστεία.

4

Ἄν ἡ Ἰνδικὴ Χερσονήσος ὑπῆρξεν ἡ κοίτη δύο μεγάλων ἀσιατικῶν θρησκευμάτων, ἡ ἀραβικὴ ἐγέννησε τὸν Ἰσλαμισμὸν, μίαν τῶν κυριωτέρων τριῶν σημιτικῶν θρησκειῶν, τῶν δύο ἄλλων, τοῦ Μωσαϊσμοῦ δηλαδὴ καὶ τοῦ Χριστιανισμοῦ, γεννηθειῶν ἐν τινὶ μικρᾷ χώρᾳ τῆς δυτικῆς Ἀσίας, τῇ Παλαι-

(1) Comte de Gobineau, Les religions dans l'Asie Centrale.

(2) Ὁρα Adalbert de Beaumont, L'architecture Persane et l'architecture moderne en Perse, ἐν τῇ Επιθεωρήσει τῶν Δύο Κόσμων 1ης 7βρίου καὶ 15ης 8βρίου 1865.

(3) Οἱ φιλολόγοι διακρίνουσι διὰ τῶν γλωσσῶν τοὺς ἀνατολικὸς ἀπὸ τοῦ δυτικῶς Τούρκου ἢ Ὀθωμανοῦς.

στίνη. Ὁ Μωσαϊσμὸς εἶναι, ὡς περ καὶ ὁ βραχμανισμὸς, θρησκεία ἐθνικὴ, καὶ οὐδέποτε εἶχε τὴν δύναμιν ἐκείνην τοῦ προσηλυτισμοῦ, ἣν ἐδειξεν ὁ βουδισμὸς καὶ ὁ Ἰσλαμισμὸς. Ἐπὶ πολὺν χρόνον ἡ Ὀθωμανικὴ προπαγάνδα ἠπέιλει τὸν χριστιανισμόν ἀποσπάσασα πολλοὺς τῶν πιστῶν τῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Ἑλληνικῇ Χερσονήσῳ τῆς Θράκης, Ἀλβανοὺς, Σέρβους καὶ Βουλγάρους. Ἐπειδὴ ὁμοίως ἡ προπαγάνδα αὕτη δὲν ἐνεργεῖ πλέον προσηλυτισμὸν μεταξύ τῶν χριστιανῶν, φρονούσας, πλὴν ἐσφαλμένως, ὅτι ἀπώλεσε τὴν δραστηριότητά της. Ὁ βραχμανισμὸς, ὁ εἰς πάσας τὰς χριστιανικὰς θρησκείας ἀντιστάμενος, ἠναγκάσθη νὰ παραχωρήσῃ αὐτῇ πολυκρίθμους ὀπαδοὺς του, ἡ δὲ ἀγέρωχος θέσις τῶν ἐν τῇ Ἰνδικῇ μουσουλμάνων, οἵτινες ἀποτελοῦσι τὸ ἐν ὄγδοον τοῦ ὀλικοῦ πληθυσμοῦ, ἀρκούντως μικροῦται, ὅτι δὲν ἐγκατέλειψαν τὴν ἰδέαν ν' ἀντικαταστήσωσι τὸν σημιτικὸν μονοθεϊσμὸν ἀντὶ τοῦ ἐθνικοῦ πανθεισμοῦ, ἅμα παρουσιασθῶσι περιστάσεις εὐνοϊκαὶ εἰς τοὺς σκοποὺς των. Ἄλλ' ὁ ἐν Κίνα Βουδισμὸς, ὡς καὶ ἡ ἐν Ἀφρικῇ Εἰδολολατρεία (fétichisme) δίδουσι μεγάλας ἐλπίδας ἐπιτυχίας εἰς τοὺς ἰεραποστόλους τοῦ μωαμεθανισμοῦ. Ἡ ἐν Κίνα πρόσφατος ἐπανάστασις τῶν Μουσουλμάνων οὐκ ὀλίγα παρέσχε πράγματα εἰς τοὺς ἡγεμόνας τῆς μεγίστης ταύτης τοῦ κόσμου αὐτοκρατορίας, ὥστε εὐλόγως δύναται τις νὰ εἰκάσῃ, ὅτι ὁ Ἰσλαμισμὸς ἀριθμεῖ ὀπιστοὺς παδοὺς ἐν τῷ κράτει ἐκείνῳ, ὅπερ ἡ νηπιότης τοῦ ἡγεμόνος του καθιστᾷ ἔρμαιον τοσοῦτων δολοπλοκικῶν, καὶ ὅπερ στερεῖται ἀρχηγῶν δυναμένων, ὡς ὁ Μικάδος (1) τῆς αὐτοκρατορίας τῆς κοίτης τοῦ ἡλίου» (2), ν' ἀνοίξῃ

(1) Ὁ Μικάδος ἐσφαλμένως ἐθεωρεῖτο μέχρι σήμερον ὡς εὐφύης αὐτοκράτωρ, ὡς πάπας τῆς Ἰαπωνίας. Ἀντιπροσωπεύει ἀπλῶς τὴν ἀρχαίαν ἐθνικὴν δυναστείαν ἀπὸ πολλοῦ ἔχουσαν ἀξίωμα τιμητικόν.

(2) Τῆς Ἰαπωνίας.

εις τους λαούς του πλάγιον νέον και ευρύ. Η άσημοτέρα των θρησκειών ειδωλολατρεία (*fetichisme*), είναι έτι άσθενεστέρα του βουδισμού, και δεν δύναται έπομένως ν' άντιταχθῆ κατά της μουσουλμανικής προπαγάνδας, ήτις είναι έπιφοβος εις την γαλλικὴν δημοκρατίαν εν τῇ εν Σενεγάλη άποικία αὐτῆς ως και εν τῇ Ἀλγερία. Είναι δὲ γνωστὸν ὅτι συνεπεία των δυστυχημάτων της ἡ Γαλλία ἐκινδύνευσε ν' ἀπολέσῃ τὴν Ἀλγερίαν. Οἱ μαυροὶ Μωαμεθανοὶ τῆς Σενεγάλης διεγειρόμενοι ὑπὸ των Μαύρων τῆς ἄνω Σενεγαμβίας μετ' ἀποστροφῆς ὑποφέρουσι τὸν ζευγὸν των Εὐρωπαίων, και τοσοῦτω μᾶλλον καθ' ὅσον γινώσκουσι τὰς ἐν Ἀφρικῇ προόδους τοῦ Ἰσλαμισμού. Αἱ δὲ πρὸς τὰ βόρεια τῆς Αἰγύπτου μέρη κατακτήσεις τοῦ Χεδίβη θέλουσιν ἀναντιρρήτως ἔτι μᾶλλον διαδίδει αὐτὸν μεταξὺ των Ἀράβων των ἀπεράντων ἐκείνων χωρῶν (1). Καίτοι δὲ οἱ Εὐρωπαῖοι ἀποκατεστάθησαν πρὸς βορρᾶν (ἐν τῇ Ἀλγερία), πρὸς ἀνατολὰς (Σενεγάλη), πρὸς δυσμὰς και πρὸς νότον (εἰς τὸ ἀκρωτήριο) τῆς «γῆς ταύτης των τεράτων» (2), δὲν ἔκαμαν ὁμως ἐν τῇ ἡπείρῳ ταύτῃ τὰς αὐτὰς προόδους οἷας και ἐν Ἀσία, ἐνθα οἱ μὲν Ρῶσσοι ἀπὸ τοῦ βορείου, οἱ δὲ Ἀγγλοὶ και Γάλλοι ἀπὸ τοῦ νοτίου μέρους θέλουσι κατορθῶσαι ἄνευ μεγάλων κόπων νὰ ἐπεκτείνωσι συνεχῶς τὰ ὅρια των ἤδη ἐκτεταμένων κτήσεών των.

Οὕτως ἄρα ἡ «τολμηρὰ φυλὴ τοῦ Ἰάφου» (ἡ ἀριανή), καίτοι εἰσέτι ἀπαντῶσα εἰς τινὰ μέρη οὐ μικρὰν ἀντίστασιν, βαδίζει ὄλονεν εἰς τὴν κατάκτησιν τῆς γῆς. Ἐν Εὐρώπῃ ἡ Ταρταρικὴ φυλὴ (*les*

(1) Ἡ παρὰ τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας λαβοῦσα τὸν χριστιανισμόν μάχιμος Ἀβυσσηρία, καταστραφεῖσα ὑπὸ τῆς ἀναρχίας, ἐπαπειλεῖται ἤδη ὑπὸ τῆς Αἰγύπτου. Ὅρα περὶ Ἀβυσσηρίας *Lejean, Théodore II et le nouvel empire d' Abyssinie.*

(2) *Π. Μίριος.*

Touvaniens) ἀπόλεσε τὰς χώρας, ἀς ἄλλοτε κατεῖχεν, ὅτε λ. χ. οἱ χάναι των Μογγόλων ἐδῆον τὴν Ρωσίαν, τὸ βασίλειον των Μαγυάρων ἤξεν ἀπαύστως, και οἱ Μωαμεθανοὶ ἐφθασαν πρὸ των πυλῶν τῆς Βιέννης. Ἐν δὲ τῇ Ἀμερικῇ ἡ ἰθαγενῆς φυλὴ ἡ ἐκλείπει, ὡς ἐν ταῖς Ἠνωμέναις Πολιτείαις, ἡ εἶναι ὄλως ἀσήμαντος, ὡς ἐν Βρασιλία και ταῖς Ἰσπανοαμερικανικαῖς δημοκρατίαις. Ἐν τῇ Ὠκεανίᾳ οἱ *Kanaks* ἐλαττοῦνται καθ' ἐκαστὴν (1), μεγάλα δὲ και ἀκμαΐζουσαι (2) πόλεις ἀγγλοσαξωνικαί, ὡς αἱ ἐν Αὐστραλία και Νέα Ζηλανδία, συνοικίζονται ὡς ἐκ θαύματος ἐν τῷ μέσῳ των ἐρήμων (3). Ἡ Ἀσία ἤθελεν ὑποπέσει εἰς τὴν αὐτὴν τύχην, ὅτε ὁ Μέγας Μακεδὼν, εὐτινος ἡ ἐνδοξος ἀνάμνησις μένει τοσοῦτον ζωηρὰ εἰς πάσας τὰς ἀσιατικὰς ποιήσεις (4), ἐπεχείρησε νὰ ἐξεληνίσῃ τὴν ἀπεράντον ταύτην ἡπειρον, (5) και οὕτινος τὸ ἔργον ἐξηκολούθησεν ἐν μέρει οἱ διάδοχοι αὐτοῦ, ἀλλὰ δυστυχῶς ταχέως ἀνέστειλαν αἱ λυσσώδεις και ἀπονενοημέναι αὐτῶν ἀλληλομαχίαι (6). Ἡ ἐπανάστασις των Πάρθων (Ταρταρικῆς φυλῆς) κατὰ των Σελευκιδῶν, ἦτο ἡ ἀρχὴ τῆς ἐκ τῆς Ἀσίας ἀντιδράσεως. Ἀλλὰ και σήμερον οἱ ὀπαδοὶ τῆς κατακτητικῆς πολιτικῆς τοῦ Ἀλεξάνδρου δὲν λείπουσιν ἐκ τῆς Εὐρώπης, ἡ δὲ ἐπιστήμη, ἧς ἡ ἐν τῷ πολέμῳ ἐπιρροὴ ἀπὸ ἡμέ-

(1) Ἴδε *Jacobs, Océanie Nouvelle.*

(2) *Τὸ Μελοθῆρον, πόλις νεωτάτη, ἔχει Πανεπιστήμιον.*

(3) Ὅρα, *Περιήγησις περὶ τῆς γῆς, Αὐστραλία, ὑπὸ Comte de Beauvois.*

(4) Ἀρκεῖ ν' ἀναγέρωμεν τὸ *Schah-nameh* τοῦ *Firdousi*, τὸν Ὅμηρον τῶν *Περσῶν.*

(5) *Droysen, Geschichte Alexanders des Grossen.*

(6) *Droysen, Geschichte des Hellenismes.*

Η ΧΟΛΕΡΑ.

Ἐκ των τοῦ *Fernand Papillon.*

(Μετάφρασις Σ. Στάη.)

A.

Ἡ ἐπιδημικὴ χολέρα ἐπέσκηψεν ἐν Παρισίοις πρῶτον ἡδὴ τὴν 26 Μαρτίου 1832, ἡμέραν δευτέραν. Τέσσαρα άτομα, κατοικοῦντα εἰς διάφορα τμήματα, προσεβλήθησαν τὴν ἡμέραν ἐκείνην και ἀπέθανον μετ' ὀλίγας ὥρας. Τὴν δὲ 31 Μαρτίου, τριάκοντα πέντε συνοικίαι τῆς πρωτεύουσῆς προσεβλήθησαν, και τὴν ἐπαύριον ἑτεραι δεκατρεῖς. Οἱ ἀσθενεῖς ἐπαρουσίαζον τὰ αὐτὰ ὅλοι συμπτώματα. Ἐξετασθέντα προηγουμένως ὑπὸ των ἰατρῶν, οἵτινες εἶχον ἄλλοτε παρατηρήσει τὴν ἀσθένειαν εἰς τὰς γείτονας χώρας, τὰ συμπτώματα ταῦτα ἐγένοντο μετ' οὐ πολὺ τοσοῦτον οἰκεία, ὅσον πᾶσα ἄλλη νόσος εἰς τοὺς πρακτικοὺς ἰατροὺς των Παρισίων και τῆς ἐπιλοῖπου Γαλλίας.

Τίνι τρόπῳ ἡ χολέρα ἐφθασεν εἰς Γαλλίαν; Περὶ τὸν μῆνα Αὐγούστον τοῦ 1817 ἐξεβράγη μετ' ὀσμὴν φοβεράν εἰς Ἰεσόρην, ἐκεῖθεν δ' ἐξηπλώθη ταχέως ἐφ' ὅλης τῆς ἐπαρχίας τῆς Βεγγάλης, ἀπὸ των ἐκβολῶν τοῦ Γάγγου μέχρι των ὁμῶν ἐπαρχιῶν τῆς Ἰούμνας. Τῷ 1819, ἐμάστιξε τὰς Κάτω Ἰνδίας, τὴν Σουμάτραν, τὴν νῆσον τῆς Γαλλίας τῷ 1820 και 1821 κατέλαβε τὴν Κίναν ὀλόκληρον, τὸ ἀρχιεπίσκοπος των Φιλιππίνων νήσων, τὴν Ἰάβαν. Συγχρόνως δὲ διήλθε τὸν κόλπον Ὀμάν, ἐπεξετάθη καθ' ὅλον τὸ μῆκος των ἐχθῶν τοῦ Περσικοῦ κόλπου και εἰσέδυσεν εἰς Περσίαν. Ἠρῆμωσεν ἐπὶ πολὺ τὴν τελευταίαν ταύτην χώραν, πρὶν εἰσελθῆ εἰς τὴν Εὐρώπην. Τέλος, τῷ 1823, ἀπὸ τοῦ Ρεστίου κατελθοῦσα πρὸς τὴν ἐπαρχίαν τοῦ Γιλάν, διήλθε τὴν παραλίαν ὄλυν

ρας εἰς ἡμέραν αὐξάνει (1), παρέχει αὐτοῖς ὑπεροχὴν, ἧς ἐστεροῦντο οἱ ἄνδρεῖοι σταυροφόροι τοῦ μεσαιῶνος, και καθ' ἧς ἡ ἀνδρεία και ὁ πληθυσμὸς εἰσὶν ἐπίσης ἀνίσχυρα. Αἱ ἐκστρατεῖαι των Ἀγγλογάλλων ἐν Κίνα και των Ρώσων ἐν Τουρκεστὰν ἀναμιμνήσκουσιν ἡμῖν τὰς θριαμβευτικὰς προόδους τοῦ Κορτέζ και τοῦ Πιζάρου ἐν τῇ Ἀμερικῇ, ἀλλὰ και δὲν περιποιῶσι πολλὴν τιμὴν εἰς τὸ ἠθικὸν των Χριστιανῶν (2). Αἱ βεβιασμένα ὄμως αὐταῖ ἐπιτυχίαι δύναται νὰ ἔχωσι και ἐλεύθρια ἀποτελέσματα. Ἡ τρομερὰ ἐπανάστασις τῆς Ἰνδικῆς ἀρκούντως μαρτυρεῖ, ὅτι ἂν ἦναι εὐκολον εἰς τοὺς Εὐρωπαίους νὰ κάμνωσι κατακτήσεις ἐν τῇ Ἀσίᾳ, εἶναι ὁμως δυσκολώτατον νὰ συγχωνεύωσι τοὺς λαοὺς, οἵτινες τοσοῦτον διαφέρουσιν αὐτῶν κατὰ τὸν χαρακτῆρα, τὰ ἦθη, τὰς θρησκευτικὰς πεποιθήσεις, και οἵτινες μάλιστα δικαίως καυχῶνται διὰ τὸ παρελθόν των, ὅπερ ἀνέρχεται μέχρι τῆς γενέσεως αὐτῆς τοῦ πολιτισμοῦ, και ἐσυνείθισαν νὰ θεωρῶσιν ὡς βάρβαρα τὰ ἔθνη, ὧν οἱ πατέρες ἐπλανῶντο ὡς ἄγριοι εἰς τὰς στέππας τῆς Σκυθίας, εἰς τὰ ἔθνη τῆς Γερμανίας και εἰς τὰ ἐκ δρυῶν δάση τῆς Γαλλικίας, καθ' ἣν ἐποχὴν ἡ φιλολογία και αἱ τέχναι των Ἀσιανῶν ἤκμαζον εἰς τοιοῦτον βαθμὸν, ὥστε ἡ δόξα αὐτῶν μέχρι σήμερον διαλάμπει.

ΔΟΡΑ ΙΣΤΡΙΑΣ.

(1) Ὁ Γαλλογερμανικὸς πόλεμος ἀπέδειξεν αὐτὸ και εἰς τοὺς μᾶλλον δυσπίστους. Ὅρα *Rustow, Guerre des Frontières du Rhin 1870—1871.*

(2) Ὁ περὶ ὀπίου πόλεμος λ. χ. ἔδωκεν εἰς τοὺς ὀπαδοὺς τοῦ Κομφουχίου οὐχὶ ἰσοῦν ἐνδοικὴν ἰδέαν περὶ τοῦ ἠθικοῦ των Εὐρωπαίων.

της Κασπίας θαλάσσης και επέδησε τὰ Ρωσικά σύνορα. Τῆ 22 Σεπτεμβρίου τοῦ αὐτοῦ ἐκείνου ἔτους προσέβαλε τὸ Ἀστραχάν. Ἐκεῖ ὅμως δὲν διέμεινεν ἐπὶ πολὺ· ἀλλὰ τῷ 1829 ἡ νόσος ἤτις οὐκ ἐπαύσατο μαστίζουσα τὸ βόρειον τῆς Περσίας μέρος καὶ τὸ Ἀφγανιστάν, ἐφάνη εἰς Ὀρεμβούργον, εἶτα εἰς Τιφλίδα, κατόπιν εἰς Ἀστραχάν, ἐκεῖθεν δὲ ἐξηπλώθη ἐφ' ἀπάσης τῆς Ρωσσίας. Ἀπὸ τῆς 20 Σεπτεμβρίου 1830, ἐξεβράγη εἰς Μόσχαν, τὴν ὁποίαν ἐμάστισεν ἐπὶ ἓν ἔτος. Ἡ ἐπιδημία ἐξηπλώθη ἀκολούθως μέχρι τοῦ Κιέβου καὶ διὰ μέσου ἀπασῶν τῶν δυτικῶν ἐπαρχιῶν τῆς Ρωσσίας μέχρι τῶν μεθωρίων τῆς Πολωνίας. Οἱ στρατοὶ, οἵτινες ἦσαν τότε εἰς ἐμπόλεμον κατάστασιν ἐν τῇ χώρᾳ ἐκείνῃ, συνετέλεσαν ἐπαισθητῶς εἰς τὴν διάδοσιν τῆς νόσου, ἐκεῖ δὲ ἐφάνη κατὰ πρῶτον ἡ καθαρὰ μετάδοσις τῆς ἐπιδημίας διὰ τῆς μετακινήσεως τῶν στρατευμάτων. Κατὰ τὸν Μάιον καὶ Ἰούνιον τοῦ 1831, προσεβλήθη ἡ Μολδαυία καὶ ἡ Γαλικία καὶ κατὰ τὸν Αὐγουστον ἡ Πρωσσία ἀκολούθως ἡ Οὐγγαρία, ἡ Τρανσυλβανία, καὶ ἡ παραλία τῆς Βαλτικῆς. Τὴν 27 Ἰανουαρίου 1832, ἡ χολέρα ἀνηγγέλθη εἰς Ἐδιμβούργον, τὴν 40 δὲ Φεβρουαρίου ἐφάνη εἰς Λονδίνον. Ἐκ τῶν ἀγγλικῶν ἀκτῶν ἡ μάλιστα αὕτη ἠπέλησε τὴν Γαλλίαν καὶ Ὀλλανδίαν. Τὴν 45 Μαρτίου 1832 ἐφάνη εἰς Καλαί, τὴν δὲ 26 Μαΐου ἦτο εἰς Παρισίους. Ἡ ἐπιδημία ἐν τῇ μεγαλοπόλει ταύτῃ διήρκεσεν ἕξ μῆνας· ἡ μεγίστη αὐτῆς ἔντασις ἦτο κατὰ τὴν 9 Ἀπριλίου, ὅτε ἐμέτρησε 814 θύματα, ἔμεινε δὲ στάσιμος ἐπὶ τινὰς ἡμέρας, εἶτα ἤρχισεν ἐλαττωμένη 18,400 ἄτομα ἠρπάγησαν ἐκ κοινωῆς ἀριθμοῦσες 945,000 κατοίκων. Ἐκ Παρισίων, ἐξηπλώθη κατ' ὄλας τὰς διευθύνσεις καὶ μετ' οὐ πολὺ διεδόθη εἰς τὴν ἐπίλοιπον Γαλλίαν. Μετανάσται Ἀγγλοὶ μετέφερον αὐτὴν ἀφ' ἑτέρου εἰς Ἀμερικὴν, εἰς Πορτογαλίαν καὶ εἰς Ἰσπανίαν εἰς Ἰταλίαν ἔφθασε μόνον τῷ 1835. Ἡ Ἑλβετία καὶ ἡ Ἑλλάς ἐ-

μειναν ἀπρόσβλητοι, Ὅπως δ' ἀναγνώστῃς βλέπει, ἡ πορεία τῆς πρώτης ταύτης ἐπιδημίας ὑπῆρξε βραδυτάτη· ἐχρειάσθη εἰκοσιν ἔτη ὅπως κατακλύσῃ τὸν κόσμον. Αἱ μεταγενέστεραι ἐπιδημίες θέλουσι φανῆ πολλῶ πλεον ταχέαι. Ἐνεκὲν τῆς αὐξήσεως τῶν μέσων τῶν μεταφορῶν καὶ τῆς συνεχοῦς καὶ ταχείας συγκοινωνίας, τὰ σπέρματα τῆς χολέρας θέλουσι κυκλοφορεῖ τοῦ λοιποῦ μετὰ καταπληκτικῆς ταχύτητος.

Μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1837 καὶ 1847 ἡ Εὐρώπη, ἀπαλλαγείσα τῆς χολέρας, δὲν ἐφρόντισε πλέον περὶ αὐτῆς· ἀλλ' οἱ ἰατροὶ, οἵτινες ἠκολούθουν μὲ ὄμμα προσεκτικὸν τὴν πορείαν τῶν ἀσθενειῶν, τῶν ἐπι τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς διεσπαρμένων, δὲν ἔπαυσαν φοβούμενοι τὴν κατὰ τὸ μάλλον ἢ ἦττον προσεγγεῖ ἐπάνοδον τῆς ἀσιατικῆς μαστίγος. Ἐπιδημία, ἣτις κατερήμωσε τὴν αὐτοκρατορίαν τῆς Γερμανίας τῷ 1842, εἶτα τὸ Ἀφγανιστάν καὶ τὴν Ταρταρίαν, ἐπέσκηψεν εἰς Περσίαν περὶ τὰ τέλη τοῦ 1845. Ἐκεῖθεν ἔλαβε δύο διαφόρους διευθύνσεις· εἰς ἀνατολὰς πρὸς δυσμὰς διὰ τῆς Βαγδάτης καὶ τῆς Μέκκας καὶ εἰς ἄρκτον πρὸς τὴν Ταυρίδα καὶ τὰς Καυκασιανὰς ἐπαρχίας. Ἀπὸ τῶν πρώτων ἡμερῶν τοῦ 1847 ἡ χολέρα ἀνεφάνη εἰς τὸ δυτικὸν τοῦ Καυκάσου μεταξὺ τοῦ ῥωσικοῦ στρατοῦ, τοῦ εἰς Κιρκασίαν ἐκστρατεύσαντος, καὶ ὀλίγον κατ' ὀλίγον κατέλαβε τὸ ὑπόλοιπον τῆς Εὐρώπης. Ὁὕτω τὴν 5 Ὀκτωβρίου 1848 πλοῖον εἰς Ἀμβούργου φέρον ναύτας προσβεβλημένους ἐκ χολέρας, τοὺς ἀπέβιθασεν εἰς Σουνδερλάνδην· τὴν 24 Ὀκτωβρίου, μέρος τῆς Μεγάλης Βρετανίας ἐμολύθη τὴν 20 τοῦ αὐτοῦ μηνὸς ἅμα τῇ ἀφίξει ἀγγλικοῦ πλοίου εἰς *Dunkerque* ἡ ἐπιδημία ἀνεφάνη εἰς τὴν βόρειον Γαλλίαν. Ἡ Αἰλῆς, τὸ Καλαί, ἡ Φεκάμπη, ἡ Διέπη, τὸ Ρουάν, ἡ Δουαί, ὑπέκυψαν ἀλληλοδιαδόχως εἰς τὰς προσβολὰς τῆς μαστίγος. Τὴν 29 Ἰανουαρίου 1849, ἅμα τῇ ἀφίξει τάγματος πεζῶν κυνηγῶν ἐκ Δουαί ἐρχομένων, πρῶτον κροῦσμα χολέρας παρετρήθη εἰς Σαιν-Δενίς.

Τὴν 7 Μαρτίου ἡ νόσος ἦτο εἰς Παρισίους.

Αἱ περὶ ὧν ὁ λόγος λοιπὸν δύο ἐπιδημίες ἤρχοντο ἀμέσως εἰς Ἀσίαν. Δὲν δυνάμεθα ὅμως νὰ εἰπώμεν τὸ αὐτὸ καὶ περὶ τῆς ἐν Εὐρώπῃ ἐνσκηψάσης τῷ 1852 μέχρι τοῦ 1855· τοῦλάχιστον οὐδεὶς παρετήρησεν ἐπ' αὐτῶν τὰ ἴχνη ἐπιδημικῆς πορείας εἰς ἀνατολὰς πρὸς δυσμὰς καὶ ἐκ νότου πρὸς ἄρκτον. Ἡ ἐπιδημία αὕτη, ἀφοῦ ἐπέσκηψεν ἀσθενῶς εἰς Βοημίαν περὶ τὰ τέλη τοῦ 1851, ἀναφαίνεται μετ' ἐκτάκτου ἐντάσεως καὶ αἰφνιδίως ἀπὸ τοῦ Μαΐου τοῦ ἔτους 1852 εἰς τὸ μέγα δουκάτον τοῦ Πόζεν, εἰς οὗ διεδόθη κατ' ἀρχὰς πρὸς ἀνατολὰς, πρὸς τὸ μέρος τῆς Ρωσσίας, εἶτα πρὸς δυσμὰς, πρὸς τὴν Γερμανίαν. Τῷ 1853 ἀνεφάνη εἰς Δανιμαρκίαν, εἰς Σουηδίαν, εἰς Νορβηγίαν, εἶτα εἰς Ἀγγλίαν καὶ εἰς Γαλλίαν, ἐνθα ἔλαβε τὴν μεγαλειτέραν αὐτῆς ἔντασιν τῷ 1854. Κατὰ τὸ ἀπαίσιον ἐκεῖνο ἔτος, ἡ μάλιστα ἠρῆμωσεν ἅπασαν τὴν Εὐρώπην. Αἱ μεγάλαι μεταναστεύσεις, αἱ λαβοῦσαι χώραν κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην, διευκόλυνον τὴν διάδοσιν τοῦ μιάσματος, ἐνταυτῷ δὲ καὶ αἱ μεγάλαι στρατιωτικαὶ συσσωματώσεις, αἱ ἐν Τουρκίᾳ καὶ Κριμαίᾳ, ὑπῆρξαν ὡς δευτερεύουσα ἔστια τοῦ πολλαπλασιασμοῦ τῶν ἐπιδημικῶν ζωῶν. Ἡ χολέρα τοῦ 1852—55 ἐπέπλησεν εἰς Παρισίους τὸν Νοέμβριον τοῦ 1854, κατηνάσθη τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1855, ἀνεφάνη φοβερωτέρα τὸν Φεβρουάριον, καὶ ἔλαβεν ἐπίτασιν πρὸ πάντων τὸν Μάρτιον καὶ τοὺς ἀκολούθους μῆνας, ἐγκατέλιπε δὲ τὴν πρωτεύουσαν τὸν Αὐγουστον. Ἐξήκοντα εἰς ἐπαρχίας, ἰδίᾳ δὲ αἱ βορειοανατολικαί, προσεβλήθησαν ὑπὸ τῆς ἐπιδημίας. Ἄξιον σημειώσεως εἶναι ὅτι ἡ Ἑλβετία, ἣτις εἶχε μείνει ἀπρόσβλητος κατὰ τὰς δύο πρώτας χολέρας, ἐπλήρωσεν ἤδη καὶ αὕτη τὸν φόρον τῆς.

Ἔως τότε αἱ ἐπιδημίες εἰσέβαλον εἰς τὴν Εὐρώπην διὰ ξηρᾶς μόνον. Ἡ ἐπιδημία τοῦ 1865—66 εἰσέβαλε διὰ θαλάσσης διὰ τῶν λιμένων, κυρίως δὲ διὰ τῆς Μασσαλίας καὶ Κωνσταντινουπόλεως. Ἡ χολέ-

(ΟΜΗΡΟΣ ΦΥΛ. Ζ΄.)

ρα μετεφέρθη τῷ 1865 εἰς *Hedjaz* διὰ τῶν Ἰνδιῶν καὶ τῆς Ἰαβης. Ἐπέφερε καταπληκτικὰς ἐκεῖ καταστροφὰς, οἱ δὲ προσκυνηταί, ἐντρομοὶ καὶ ἐν σώματι κατέφυγον εἰς *Djeddah*, ἐπὶ τῆς Ἐρυθρᾶς Θαλάσσης, ἐνθα σχεδὸν διὰ τῆς βίας ἐπιβιβάσθησαν διὰ Σουέζ. Ἀπὸ τῆς 17 Μαΐου μέχρι τῆς 10 Ἰουνίου, δέκα ἀτμόπλοια μετέφεραν εἰς τὴν πόλιν ταύτην 42 ἕως 15000 προσκυνητῶν μάλλον ἢ ἦττον ἀσθενῶν, οἵτινες ἐκεῖθεν ἐξηπλώθησαν ἐφ' ἅπασαν τὴν Αἴγυπτον. Ἀπὸ δὲ τῆς 2 Ἰουνίου, ἡ Αἴγυπτος ὅλη κατεκλύσθη ὑπὸ τοῦ μιάσματος καὶ εἰς ὀλιγώτερον τῶν τριῶν μηνῶν διάστημα ἠριθμοῦντο ἐκεῖ σχεδὸν 60,000 θύματα. Ὁ πανικὸς φόβος ὁ καταλαβὼν τοὺς κατοίκους προὐκάλεσε σπουδαίαν μετανάστευσιν εἰς τὰς μεγάλας ἐμπορικὰς παραλίους πόλεις τῆς Μεσογείου, εἰς Βηρυττὸν, εἰς Κύπρον, εἰς Μεσίτην, εἰς Σμύρνην, εἰς Κωνσταντινούπολιν, εἰς Τεργέστην, εἰς Μασσαλίαν, εἰς ὧν ὅλων ἡ χολέρα ἐδύνατο εὐκόλως νὰ διαδοθῇ εἰς τὴν λοιπὴν Εὐρώπην. Κατὰ τὰς ἄλλας προγενεστέραις ἐπιδημίας, ἡ νόσος διὰ ξηρᾶς κατερχομένη, ἐχρειάζετο ἔτη ὀλόκληρα ὅπως διατρέξῃ δυσκόλου ὁδοῦ. Τὴν φορὰν ταύτην ὅμως μεταφερθεῖσα διὰ θαλάσσης μέσον τοῦ ἀτμοῦ, ἐχρειάσθη ὀλίγους μόνον μῆνας ἵνα καταλάβῃ τὴν Εὐρώπην ὀλόκληρον.

Ἐν συντόμῳ, ἀριθμοῦσι μέχρι τοῦδε ἐν Γαλλίᾳ τέσσαρας μεγάλας ἐπιδημίας, τὴν τοῦ 1832, τὴν τοῦ 1849, τὴν τοῦ 1854—55, καὶ τέλος τὴν τοῦ 1865, διαρκέσαν πλεον τῶν δύο ἐτῶν. Ἡ τοῦ 1832 προσέβαλε πενήκοντα εἰς ἐπαρχίας καὶ ἠρίθμησεν εἰς ἓν ἔτος 410,000 ἕως 420,000 θύματα· τῷ 1849, ἡ μάλιστα ἠρῆμωσε πενήκοντα ἐπτὰ ἐπαρχίας καὶ ἐπέφερε τὸν θάνατον εἰς 100,000 ἕως 110,000 ἄτομα· ἡ ἐπιδημία τοῦ 1854 κατέλαβε βαθμηδὸν ἐβδομήκοντα ἐπαρχίας καὶ προσέβαλε πλεον τῶν 450,000 ἀτόμων· ἡ τοῦ 1865 ἐφάνη κατὰ τὸν Ἰούνιον, ἐπέσκηψεν ἐπὶ τινὰ χρόνον εἰς Μασσαλίαν καὶ Τουλών, μετέβη εἰς Παρισίους μόνον μετὰ τινὰς μῆνας,

αναφαιίνεται εκεί τὸ ἐπόμενον ἔαρ, διαρκεῖ καθ' ὅλον τὸν χειμῶνα πρὸς τὸ βορειοδυτικὸν μέρος τῆς Γαλλίας, καὶ μόλις καταπαύει ἐντελῶς περὶ τὰ τέλη τοῦ 1867, ἀφοῦ ἠρῆμωσεν ὀλιγωτέρους τόπους καὶ ἐπέφερε ὀλιγωτέραν θραῦσιν ἢ αἱ προηγούμεναι ἐπιδημίας.

Ἐὰν ἡ ἐπιστήμη ἠδυνήθη νὰ γνωρίσῃ μετὰ βεβαιότητος τὴν γεωγραφικὴν πορείαν τῶν συμπτωμάτων τῆς χολέρας, δὲν ἰδυνήθη ὁμως μέχρι τοῦδε νὰ προσδιορίσῃ τὰς ἀληθεῖς σχέσεις τῆς ἀσθενείας ταύτης πρὸς τὴν γεωλογικὴν, κλιματικὴν καὶ οἰκονομικὴν ἐκάστης χώρας κατάστασιν. Αἱ ἀπειροὶ ἐρευνᾶν καὶ ἐπίμονοι ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου μελέται μέχρι τοῦδε κατέληξαν εἰς ἀμφίβολα καὶ διαφιλονεικούμενα ἀποτελέσματα. Ἐν Εὐρώπῃ οἱ ὑψηλοὶ τόποι γενικῶς διέφυγον τὸ μόλυσμα, ἀλλ' ἡ ἐπιδημία ἐνέσκηψεν δρμητικῶς εἰς τὰ ὀροπέδια τοῦ Μεξικοῦ καὶ τὰς κορυφὰς τῶν Ἰμαλαίων ὄρεων. Ἐὰν οἱ ἐκ γρανίτου ἢ ἄλλων συμπαγῶν θράγων τόποι φαίνονται ἀπρόσβλητοι, ὡς τὸ ἀπέδειξεν ὁ K. Pottenkofer, γνωρίζομεν περιπτώσεις, ὡς τὴν ἐν *Helsingfors*, κατὰ τὸ 1848, ἐνθα τὰ μέρη τῆς πόλεως τὰ ἐπὶ γρανίτου κεκτισμένα ἰδεδεικθῆσαν, ἐνῶ τὰ βαλτώδη καὶ παραποτάμια ἔμειναν ἀπρόσβλητα. Χῶραι τινες, ὡς ἡ Βυρτεμβέργη, πόλεις τινες, ὡς τὸ Λυὼν, ἀπέφυγον μέχρι τοῦδε σχεδὸν ἐντελῶς τὰς προσβολὰς τῆς νόσου, χωρὶς νὰ ἐξηγήσῃ ἡ ἐπιστήμη διατί. Τὸ βεβαιότερον πάντων εἶναι ὅτι αἱ μεγάλαι συσσωματώσεις συντελοῦσιν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἐπιδημίας. Οἱ ἐν καταστάσει ἐμπολέμου στρατοὶ, αἱ πολυάνθρωποι πόλεις, ἀποτελοῦσιν ἐστὶν ἐξ ἧς ἡ νόσος διακλαδοῦται. Οὕτως ὁ πόλεμος τῆς Πολωνίας τῷ 1831 φαίνεται ὅτι ὑπῆρξεν ἡ αἰτία τῆς ταχείας διαδόσεως τῆς χολέρας εἰς Εὐρώπην. Δὲν γνωρίζομεν παράδειγμα ἀγροτικού λαοῦ καταστραφέντος ὑπὸ τῆς ἐπιδημίας χωρὶς πόλιν πλησιόχωρον νὰ προσβληθῇ προηγουμένως. Εἰς τὰς πόλεις, αἱ πυκνότεραι καὶ νοσώδεστεραι συνοικίαι προσεβλήθησαν καὶ ὑπέφερον περισσώτερον τῶν

ἄλλων. Ἐν συντόμῳ, ἡ χολέρα ἔχει ἐιδικὴν σχέσιν μετὰ τὴν συμπύκνωσιν τῶν ἀνθρώπων ἐν αὐτῇ συγκεντροῦται καὶ δι' αὐτῆς διαδίδεται, τὰ δὲ ἐπὶ τούτῳ παρατηρηθέντα γεγονότα εἰσὶ θετικὰ καὶ οὐδεὶς δύναται νὰ διαψεύσῃ τὸ σύνολον τῶν γενομένων παρατηρήσεων. Ἡ μετὰ προσοχῆς σπουδὴ τῶν ἐπιδημιῶν ἀποδεικνύει ὅτι οὔτε εἰς τὸν ἄνεμον, οὔτε εἰς τὸν ῥοῦν τῶν ὑδάτων, οὔτε εἰς τὰς ὑποτιθεμένας μiasματικὰς μεταδόσεις πρέπει νὰ ἀποδώσωμεν τὴν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ταχείαν ἐπέκτασιν τῆς χολέρας πέραν τῆς ἐστίας τῆς ἐμφανισέως τῆς, ἀλλὰ νὰ ἀποδώσωμεν αὐτὴν εἰς τὰς πανηγύρεις, εἰς τὰ ταξείδια τῶν προσκυνητῶν (χατζηλίκια), εἰς τὰς μετακινήσεις τῶν ἀνθρώπων καὶ ἄλλας ἀθρόας ὁμοίου εἶδους μεταναστεύσεις. Ὅδοιπόροι μεμονωμένοι καὶ καλῶς ἔχοντες ὡς πρὸς τὴν ὑγίαν, παρετηρήθη ὅτι πολὺ ὀλίγον μεταφέρουσι τὴν νόσον ἀπὸ μεμολυσμένου τόπου εἰς μὴ μολυνθέντα· ἀλλὰ ὀδοιπόροι κατὰ συνοδίαν ὀδοιποροῦντες, μετὰ τῶν ὀπίσθεν εὐρίσκονται πάντοτε κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ἀσθενεῖς, φέρουσιν ἐξ ἀνάγκης μεθ' ἑαυτῶν τὰ σπέρματα τῆς μαστίγος. Ὁ Κριμαϊκὸς πόλεμος παρέσχε πολλὰς περὶ τούτου ἀποδείξεις· κατὰ τὸν πόλεμον δ' ἐκείνον οἱ στρατοὶ ἡμῶν ἦσαν οἱ μεταβιβάσαντες τὴν χολέραν εἰς τὴν Ἀνατολήν. Τὸ ἀκόλουθον γεγονός εἶναι ἄξιον σημειώσεως· ἡ μοῖρα *Bosquet*, μαστιζομένη ὑπὸ τῆς χολέρας, ἐρχεται τὴν 7 Αὐγούστου νὰ στρατοπεδεύσῃ εἰς Βαλτζικίον, ἐνθα ἦτο ἠγχυροβολημένον μέρος τοῦ στόλου ἡμῶν, ἕως τότε ἀπρόσβλητον. Μετὰ δέκα ἡμέρας προσβάλλεται οὗτος, καὶ εἰς ὀλιγώτερον τῆς ἑβδομάδος ἠρίθμει ἐπὶ 13000 ναυτῶν πλέον τῶν 800 νεκρῶν. Ἐὰν ἦτον ἀνάγκη νὰ ἐμμείνῃ ἐπὶ τούτου ἡδυνάμην νὰ ἀναφέρω προσέτι τὴν εἰσαγωγὴν τῆς χολέρας τοῦ 1865 εἰς Γουαδελούπην. Τὰ πονήματα τοῦ K. *Marchal de Calvi* καὶ σοφοῦ τινος ἱατροῦ τοῦ ναυτικοῦ ἡμῶν, τοῦ K. *Pellarin*, ἀπέδειξαν ὅτι ἡ χολέρα εἰσῆχθη εἰς *Pointre-à-Pitre* διὰ τοῦ τριστηίου ἢ *Agia Maria*, ἀποπλεῦ-

σαντος ἐκ Βορδιγῆλλης τὴν 14 Σεπτεμβρίου 1865, διὰ *Matamoras* (Μεξικόν,) καὶ προσορμισθέντος εἰς *Pointe-à-Pitre* τὴν 20 τοῦ ἀκολουθοῦ Ὀκτωβρίου.

Ἐν συντόμῳ εἶναι βέβαιον, ὅτι ἡ χολέρα μεταδίδεται ἀπὸ ἑνα εἰς ἄλλον τόπον διὰ τῆς μεταφορᾶς πολλῶν ἀνθρώπων, οἵτινες εἰσὶν ἀληθεῖς κινηταὶ ἐστία· ἀκολοθεῖ δὲ διαρκῶς τὰς μεγάλας συγκοινωνίας, τὰς ὁδοὺς, τοὺς δρόμους τοὺς μᾶλλον συχναζομένους, τοὺς πλευσίμους ποταμοὺς κτλ. Εἴτε περὶ προσκυνητῶν ἐνταῖς Ἰνδίας πρόκειται, εἴτε περὶ συνοδιῶν κατὰ τὴν ἄνω Ἀσίαν καὶ τὴν ἀνατολικὴν Ῥωσίαν, εἴτε περὶ στρατῶν διὰ μέσου τοῦ Καυκάσου, ἢ κατὰ τὴν πρὸς τὴν Κριμαϊαν ἐκστρατείαν ἡμῶν, εἴτε ἐπὶ τέλους περὶ μεταναστῶν ἐν Ἀμερικῇ ἢ προσκυνητῶν μουσουλμάνων ἐν Μέκκῃ, ὁ τρόπος δι' οὗ μεταδίδεται ἡ ἐπιδημία ἐστὶ πάντοτε ὁ αὐτός, ἢ δὲ μεταβιβάσις γίνεται πάντοτε τοσοῦτον ταχύτερον, ὅσον τὰ μέσα τῆς συγκοινωνίας εἰσὶν ταχύτερα. Τίνι τρόπῳ ὁ ἄνθρωπος μεταφέρει τὴν χολέραν; Τὸ ζήτημα δὲν εἶναι ἐντελῶς λελυμένον. Οἱ μὲν παραδέχονται ὅτι τὰ ἐπιδημικὰ σπέρματα εἰσὶ προσκολλημένα ἐν αὐτῷ τῷ ὄργανισμῳ, ἐνθα διατηροῦσι τὴν ζωτικότητα αὐτῶν. Ἄλλοι, ὡς ὁ K. *Pettenkofer*, ὁ δημοσιεύσας ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου σπουδαῖα πονήματα, φρονοῦν ὅτι ὁ ἄνθρωπος σχεδὸν οὐδέποτε χρησιμεύει εἰς τὴν διάδοσιν τῆς νόσου. Ὁ ἱατρὸς οὗτος βεβαίως, ὅτι οὔτε τὸ ζῶν σῶμα, οὔτε τὸ πτώμα, οὔτε τὰ περιτώματα τῶν χολερίωντων ἔχουσι τὴν δύναμιν νὰ κρατήσωσι καὶ πολλαπλασιάσωσι τὸ ἄγνωστον μίasma, ὅπερ εἶναι τὸ αἷτιον τῆς νοσώδους διαδόσεως. Κατὰ τὸν K. *Pettenkofer*, οὔτε εἰς φυσιολογικὴν κατάστασιν ἐιδικὴν τῶν ἰνδικῶν λαῶν τῆς κοιλάδος τοῦ Γάγγου πρέπει νὰ ζητηθῇ ἡ ἀρχὴ τῆς χολέρας· τὸ νόσημα γεννᾶται ἐκ τινῶν περιστάσεων τοῦ ἐδάφους καὶ τοῦ κλίματος, καὶ διαδίδεται χάρις εἰς συνδρομὴν στοιχείων τινῶν ἀτμοσφαιρικῶν. Τὸ νὰ διαχωρίζωμεθα ἐπι-

οὔτε ὁ ἄνθρωπος οὔτε αἱ ζωικαὶ οὐσίαι δὲν συντελοῦσιν εἰς τὴν παραγωγὴν τῶν χολερίων σπερμάτων, εἶναι ἰσως ὑπερβολικόν, οὔτε ὀρθόν εἶναι νὰ παραδεχθῶμεν γενικῶς τὴν θεωρίαν τοῦ K. *Pettenkofer*, ὅσον εὐφυῆς καὶ ἄν φαίνεται. Ἡ χολέρα διαδίδεται ἐνίοτε διὰ μέσου ἀτόμων μὴ προσβεβλημένων· τοῦτο εἶναι τὸ μόνον ἐπιχείρημα τῶν ὀπαδῶν τοῦ μὴ μεταδοτικοῦ τῆς ἀσθενείας, ἀλλὰ δὲν ἔχει οὐδεμίαν ἀξίαν, ἐὰν ἀποδειχθῇ ὅτι τὰ χολερίκα σπέρματα δύναται νὰ μεταδοθῶσι διὰ τῶν φορεμάτων, τῶν ἀποσκευῶν, τῶν ἐμπορευμάτων κτλ. Τοῦτο λοιπὸν ἀκριβῶς ἀπέδειξαν πλείστοι συγγραφεῖς, μετὰ τῶν αὐτῶν καὶ ὁ K. *Grimaud de Caux*. Ὁ τελευταῖος οὗτος ὑποστηρίζει μάλιστα, ὅτι παρετήρησεν εἰς τὸ ταχυδρομεῖον τῆς Μασσαλίας χολερίκα κρούσματα προελθόντα ἐκ δέσμης ἐπιστολῶν.

Ἡ χολέρα εἶναι μεταδοτικὴ (κολλητικὴ). Εἶναι ἀναμφισβήτητον ὅτι ἡ χολέρα μεταφέρθη εἰς ἕνα τόπον διὰ συσσωματώσεων ἢ ἕτερος προεκάλεσεν ἢ μετάδοσις ὁμοῦ δὲν εἶναι ἀπ' εὐθείας. Εἰς ὀριστικῶς χολερίκῳ δὲν μεταδίδει τὴν νόσον εἰς τὸ δεῖνα ἢ δεῖνα άτομον, ὅπερ μεταδίδει αὐτὸ εἰς ἕτερον, καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς. Οἱ πρῶτοι ἀσθενεῖς οἱ ἐρχόμενοι εἰς τόπον ἀπρόσβλητον ὑπὸ τῆς νόσου μολύνουσι τὴν ἀτμοσφαιραν αὐτοῦ, εἰς ταύτην δὲ τὴν μεμολυσμένην ἀτμοσφαιραν πολλαπλασιάζονται τὰ σπέρματα τῆς ἐπιδημίας, ἧτις θὰ ἀριθμῆσθαι ἐκεῖ πολλὰ ἢ ὀλίγα θύματα· ἀλλὰ τὰ σπέρματα ταῦτα δύναται νὰ εὐρεθῶσιν ἐπίσης μετὰ τῶν ἀνθρώπων οἵτινες προσφυλάχθησαν μᾶλλον ἢ ἐκείνων οἵτινες ἐπλησίασαν χολερίωντας. Πολὺ ὀλίγοι ἱατροὶ ἀποθνήσκουσι περιποιούμενοι τοὺς τελευταίους τούτους. Ἴσως δὲν εἶναι ἀνωφελεὲς νὰ ἀναμνήσωμεν ἐπὶ τούτου καὶ τὴν ἀτομικὴν ἡμῶν πείραν καὶ τὰς παρατηρήσεις, ἃς ἐκάμομεν διαρκούσης τῆς ἐπιδημίας τοῦ 1865, μετὰ τῶν κυρίων *Legros* καὶ *Goujou* ἐν τῷ χημείῳ τοῦ K. *Bolin*, ἐν τῇ πρακτι-

κῆ σχολῆ τῆς Ιατρικῆς. Ἐπασχολημένοι ἐπὶ πολλοὺς μῆνας καὶ ἄνευ οὐδεμιᾶς προφυλάξεως πρὸς ἐξέτασιν καὶ σπουδὴν ὑφ' ὧν τὰς ἐπόψεις τοῦ αἵματος καὶ τῶν ἐκκρίσεων τῶν χολερικῶν, οὐδεμίαν δηλητηριον ἐπιβροῦν, οὐδεμίαν ἀδιαθεσίαν ἐδοκίμασαν. Ὁ Κ. Sedillot μᾶς διηγήθη, ὅτι κατὰ τὴν ἐν Πολωνίᾳ ἐκστρατείαν (1831) συνέβη αὐτῷ πολλάκις νὰ κατακλιθῆ χωρὶς νὰ πάθῃ τι ἐπὶ στρωμάτων ἄτινα πρὸ ὀλίγου εἶχον ἐγκαταλειφθῆ ὑπὸ ἀσθενῶν θανόντων ἐκ χολέρας. Εἶναι λοιπὸν πασιφανές ὅτι ἡ χολέρα δὲν μεταδίδεται ποσῶς διὰ τῆς προσψύσεως ἀτόμων ἢ μεμολυσμένων ἀντικειμένων. Ὁ ἀπὸ τῶν τόπων κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον περιορισμένον, εἶναι τὸ δοχεῖον τῆς λεπτῆς καὶ ἀγνώστου ὕλης ἐνθα ἐδρεύει τὸ δηλητηριον λέγομεν τὸ δοχεῖον καὶ οὐχὶ τὸ μέσον τῆς διαδόσεως, καθ' ὅτι τὸ χολερικὸν σπέρμα, ὅπερ πολλαπλασιάζεται ἐν τῷ ἀέρι, δὲν τείνει αὐτομάτως νὰ ἀπομακρυνθῆ αὐτοῦ. Τὸ δὲ φέρον αὐτὸ ἐκτός καὶ τὸ διαδίδον μακρὰν εἶναι αἱ ἀδιάκοποι μετοικεσίαι τοῦ ἀνθρώπου.

Αἱ λίαν ἀξιοσημεῖοι παρατηρήσεις τοῦ Κ. Tholozan ἀπέδειξαν ἐναργῶς, ὅτι, ἐξαιρουμένων τῶν τεσσάρων μεγάλων ἐπιδημιῶν, ἡ χολέρα οὐδέποτε σχεδὸν ἐπαυσεν ἀπὸ τοῦ 1830 ὑπάρχουσα ἐν Εὐρώπῃ εἰς διαφόρους βαθμοὺς ἐντάσεως καὶ ὑπὸ ποικίλας μορφῆς. Παρ' ἡμῖν, ὅπως ἐν Ἰνδία, δύναται νὰ ᾖ ἐπιδημική, ἐνδημική ἢ σποραδική. Προσεπάθησαν, εἶναι ἀληθές, νὰ διακρίνωσιν τὴν χολέραν τὴν ἐπιφέρουσαν θάνατον εἰς μέγαν ἀριθμὸν ἀτόμων ταυτοχρόνως, ἀπὸ τὴν καθιστώσαν μονομερῆ θύματα κατὰ βάθος ὅμως ἀμφοτέραι αἱ περιπτώσεις δὲν παρουσιάζουσιν εἰδικὰς διαφορὰς. Ἡ πρώτη, ἀφοῦ ἀποπερατώσῃ τὸ ἔργον τῆς, κατευνάζεται καὶ ἀποσβέννεται κατὰ τὸ φαινόμενον, ἀλλὰ δὲν παύει περιοδικῶς προδίδουσα ἐδῶ καὶ ἐκεῖ τὴν παρουσίαν τῆς.

B

Ἀπεδείχθη ὅτι ἡ πρώτη μεγάλη ἐπιδημία ἢ παρατηρηθεῖσα εἰς τὰς Ἰνδίας, πρὸ τῆς ἐμφανισέως τῆς ἐν Εὐρώπῃ ἀνεπτύχθη τῷ 1817 τότε ἡ χολέρα ἤρξατο ὡς περιηγητῆς περιοδεύουσα, ὑπῆρχεν ὁμως ἐν Ἀσίᾳ πρὸ πολλοῦ χρόνου. Ἡ φιλολογία καὶ ἡ ἀρχαιολογία ἀποδεικνύουσιν ὀριστικῶς ὅτι ἦτο γνωστὴ ἀπὸ τῆς παναρχαίας ἐποχῆς. Ἡ Ἰνδικὴ μυθολογία διηγείται ὅτι οἱ δύο Ἀσβύνοι ἢ υἱοὶ τοῦ Σουρία (τοῦ Ἡλίου) ἐδίδασκαν τὴν ἰατρικὴν εἰς τὸν Ἰνδραν, ὅστις συνέγραψε τὸ *Agur Veda*, τὸ ἀρχαιότερον ἰατρικὸν βιβλίον τῶν Ἰνδιῶν. Ὁ Ἰνδρας ἐδίδασκε καὶ αὐτὸς τὴν ἰατρικὴν εἰς τὸν Δαχαντρίαν, οὗτος δὲ ἔσχεν ὡς μαθητὴν τὸν Σουσουράταν, σύγχρονον τοῦ Ράμα, τοῦ ἥρωος τῆς Ραμαγιάνης, Ὁ Σουσουράτας λοιπὸν ἀφῆκε πόνημα σωζόμενον εἰσέτι, ὅπερ ὁ δόκτωρ Wise, διευθυντῆς τῆς ἰατρικῆς ὑπηρεσίας ἐν Βεγγάλῃ, μετέφρασε καὶ συνέτεμε τῷ 1845 καὶ ἐν ᾧ ἀπὸ τῆς καθαρᾶς περιγραφῆς τῆς χολέρας. Εἶναι δύσκολον νὰ προσδιορισθῆ ἡ ἐποχὴ καθ' ἣν συνεγράφη τὸ πόνημα τοῦ ἐν τούτοις ὁ κ. Tholozan φρονεῖ, καὶ ἔχει τοὺς πρὸς τοῦτο λόγους ἰσχυροὺς, ὅτι ἀνάγεται περὶ τὸν Γ' αἰῶνα πρὸ τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ἐτερα βιβλία τῆς αὐτῆς ἐποχῆς ἀναφέρουσιν ὁμοίαν τινὰ νόσον. Τὸ περιεργότερον τούτων εἶναι ἐπιγραφὴ ἀνευρεθεῖσα εἰς *Vizianuggur* ὑπὸ τοῦ κ. Sander-son, ἐπὶ μονολίθου ἀποτελοῦντος μέρος τῶν ἐρείπιων ἀρχαίου ναοῦ. Ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη, ἣτις ἀποδίδεται εἰς τινὰ μαθητὴν τοῦ Βούδδα, καὶ ἣτις φαίνεται εἰς τινὰ ἀρχαιοτέρας τῆς κατακτῆσεως τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἀναφέρει τάδε. «Τὰ κυανὰ χεῖλη, ἢ κάτισχνος μορφή τοῦ προσώπου, οἱ κοῖλοι ὀφθαλμοί, ἢ ὀξώδης γαστήρ, τὰ ὡς ὑπὸ πυρὸς συνεσταλμένα μέλη, χαρακτηρίζουσι τὴν χολέραν, ἣτις καταβαίνει διὰ τῶν κακοβούλων ἰκεσιῶν τῶν ἱερέων ἵνα καταστρέψῃ τοὺς καλοὺς ἀνθρώπους» ἢ ἀναπνοὴ καταλαμβάνει πυκνὴ τὸ πρόσωπον τοῦ μαχητοῦ, οἱ δάκτυλοι αὐτοῦ

συντρίβονται καὶ συστέλλονται ἀποθνήσκει ἐν ταῖς διαστροφαῖς, ὄθρα τῆς ὀργῆς τοῦ Σιβᾶ.» Πολλὰ Ἰνδικὰ καὶ περσικὰ συγγράμματα προσφάτου ἐποχῆς περιέχουσι περιγραφὰς ὁμοίας περίπου. Ὅτε οἱ Πορτογάλλοι, ἀπὸ τοῦ 1498, βραδύτερον δὲ οἱ Ὀλλανδοὶ καὶ οἱ Ἀγγλοὶ, ἀπεβίβασθησαν ἐπὶ τῶν ἀκτῶν τῶν Ἰνδιῶν, ἔσχον ἀπείρους ἀφορμὰς ὅπως παρατηρήσωσιν τὴν ἐπιδημικὴν χολέραν, δὲν εἶναι δὲ παράδοξον, ὅτι ἡ περιγραφὴ τῆς ἀσθενείας ταύτης ἐγένετο κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα ὑπὸ Εὐρωπαίων ἰατρῶν. Ἐχομεν προσέτι τὰ λεπτομερῆ χρονικὰ τῶν ἐπιδημιῶν τοῦ 18ου αἰῶνος, τῶν ὁποίων ἡ σπουδαιότερα εἶναι ἡ ἐνσκήψασα εἰς *Hurdwar*. Ἐν συντόμῳ, εἰς οἵανδήποτε ἐποχὴν καὶ ἂν ἀνατρέξωμεν, εὐρίσκομεν ἕνα τῶν κρίκων τῆς μακρᾶς χρονολογικῆς ἀλύσου τῆς χολέρας, ἀρχομένης ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτέρων συγγραμμάτων τῆς Ἰνδικῆς ἰατρικῆς.

Τὰ αἴτια ἄτινα ἀνέκλιθεν διηκλύνον τὴν ἀνάπτυξιν τῆς χολέρας ἐν Ἰνδία εἰς πέντε ἴδια καὶ τὴν σήμερον. Σχεδὸν καθ' ὅλα τὰ ἔτη ἡ νόσος ἀναφαίνεται εἰς τοὺς τόπους, ἐνθα συνέρχονται οἱ προσκυνηταί. Μεταξὺ τῶν τόπων τούτων, εἰναι τῶν ὁποίων εἰσὶν ἐπίσης πόλεις ἐμπορικαί, τρεῖς πρὸ πάντων προσελκύουσι τὸ πλῆθος ἢ *Hurdwar*, πρὸς βορρᾶν τοῦ Ἰνδοστάν, παρὰ τὸν Γάγγην, ἢ *Juggurnath*, παρὰ τὴν παραλίαν τοῦ *Onissa*, βορειοδυτικῶς τοῦ κόλπου τῆς Βεγγάλης, καὶ τὸ *Conjeveran*, πρὸς νότον τῆς *Madras*. Οἱ προσκυνηταὶ φθάνουσιν ἐκεῖ κατὰ τὸ θέρος, μετὰ ὀδοπορίας πλέον τῶν ἑκατῶν λευγῶν ἢν διανύουσι σχεδὸν πάντοτε πεζοί, κεκμηκότες καὶ εἰς ἀθλίαν κατάστασιν ἢν δυσκόλως δύναται τις νὰ φαντασθῆ. Ἀμὰ ἅπαξ φθάσωσιν εἰς τοὺς ἁγίους τούτους τόπους, ἢ συσσωρευοί, ἢ κακῆ τροφῆ, ἢ ῥυπαρότητος, ἢ ἀκολασίας, συντείνουσιν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν νοσηματικῶν σπερμάτων, ἢ δὲ ἐπιδημία ἀνάπτεται μεταξὺ αὐτῶν. Ἡ μεμολυσμένη αὕτη πληθὺς ἐξαπλοῦται ἀκολούθως, καὶ

καταλαμβάνει ὅλα τὰ μέρη τοῦ τόπου, διασπείρουσα τὰ μιάσματα καὶ τὴν κολητικότητα.

Αἱ ἀπείροι λοιπὸν αὐταὶ μετοικήσεις διευκολύνουσι τὴν διάδοσιν τῆς χολέρας. Εἶναι τάχα ἐνταυτῷ καὶ τὰ παραγωγικὰ αὐτῆς αἴτια; Δὲν δυνάμεθα νὰ ἀποκριθῶμεν κατηγορητικῶς εἰς τὴν ἐρώτησιν ταύτην. Ἄπασαι αἱ δυναταὶ ὑποθέσεις ἐγένοντο ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τῆς χολέρας ἐν Ἰνδία, ἀλλ' οὐδεμία ἐξηγεῖ ἀληθῶς τὴν δυσκολίαν τοῦ προβλήματος. Τίς ἡ αἰτία ἡ γεννώσα τὸ μίασμα; Μὴ ἡ συσσωρευσις τῶν προσκυνητῶν ὑπὸ ὄρους ὑγιεινῆς κακίστους, μὴ ἡ σῆψις τῶν ἐκ φυτικῶν οὐσιῶν σωρῶν, ὑπὸ πύρινον ἥλιον, ἢ ἡ ἀκίνησις τῶν ὑδάτων τοῦ Γάγγου, πλήρους ἀκαθαρσιῶν καὶ πτωμάτων, ἢ τέλος πάντων, ὅπερ καὶ πιθανώτερον πάντων, ἰδιαιτέρα τις κατάστασις τοῦ ἐδάφους; Ἄγνωστον. Τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι αἱ συνοδαὶ τῶν προσκυνητῶν διαδίδουσι τὴν χολέραν ὅτι καὶ αὐτὰ ἐπιζητεῖ τρόπον τινὰ ἀτμοσφαιραν μεμολυσμένην, ὡς ἐκ τούτου εὐχῆς ἔργον ἤθελεν εἶσθαι ἂν ἡ βρετανικὴ κυβέρνησις ἐπέβλεπε τὰς συνοδίας τῶν προσκυνητῶν καὶ ἐπεδίωκε δραστηριώτερον ὅσα μέσα ἀνέλαβεν ἤδη ἵνα καθάρσῃ τὴν χώραν ἐκείνην. Ὅταν ἰατροὶ διακεκριμένοι προτείνουσι νὰ ὑπάγωσιν ἐκεῖ ἵνα προσβάλωσι τὸ κακὸν ἐν αὐτῇ τῇ πηγῇ του καὶ διὰ παντὸς τὸ καταστρέψωσι, προσπαθοῦντες οὕτω νὰ προκαλέσωσιν εἰδός τι σταυροφορίας ἐν Ἰνδία, σταυροφορίας μὲ τὴν ὁποίαν ὅλοι οἱ πεπολιτισμένοι λαοὶ ὄφειλον νὰ ἐνωθῶσιν ἵνα κόψωσι τὰς κεφαλὰς τοῦ θηρίου, ὡς ἄλλος Ἡρακλῆς τὰς κεφαλὰς τῆς Λερναίας Ὑδρας, ἕκαστος ἐπιδοκιμάζει βεβαίως τὸ τολμηρὸν καὶ φιλόανθρωπον τοῦ σχεδίου, ἐρωτᾷ ὅμως ἑαυτὸν τίνα τρόπον θὰ τεθῆ εἰς ἐνέργειαν. Ἡ Περσία, εὐρίσκομένη μεταξὺ τῶν Ἰνδιῶν καὶ τῆς Εὐρώπης, δὲν εἶναι ἐστία χολέρας, ἀλλ' εἶναι τόπος ἐνθα ἡ ἀσθένεια εὐρίσκει ἕδαφος τοσοῦτον κατὰ τὸ πλῆθος, ὥστε συχνότατα ἔρχεται ἐκεῖ.

Πρὸ ὀλίγων ἔτι ἔτων τὸ βασίλειον τοῦ Σάχου προσέφερον ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου λυπηρὸν θέαμα. Αἱ ἀκαθαρσίαι ἀφίοντο εἰς τοὺς δρόμους, τὰ πτώματα τῶν ζώων, τῶν καμήλων, τῶν βοῶν, τῶν ἵππων, τῶν ἡμιόνων, κατεβροχθίζοντο ὑπὸ τῶν κυνῶν, τῶν θωῶν καὶ τῶν σαρκοβόρων πτηνῶν, ἐν τῶς αὐτῶν τῶν πόλεων ἢ τῶν περιχώρων. Ἐνεκεν θρησκευτικῆς δοξασίας λίαν ἐρρίζωμένης ἐθεώρου ὡς καθήκον τὴν μεταφορὰν τῶν νεκρῶν μακρὰν τῆς πόλεως ὅπως ἐνταφιάσωσιν αὐτοὺς ἐντὸς ἁγίων τάφων. Ἡ μεταφορὰ αὐτῆ ἐνηργεῖτο ὡς χειρότερον δίδεται τὰ σώματα διαφόρους βαθμοὺς σήψεως ὑποπάντα ἐτυλίσσοντο ἐντὸς ἀπλοῦ πιλήματος (κετσέ), σπανάκιος κλειόμενα ἐντὸς φερέτρου ἐκ λεπτῶν καὶ κακῶς συνηρμοσμένων σινιδῶν. Ἐν τοιαύτῃ καταστάσει τὰ πτώματα μετεφέροντο ἐπὶ καμήλων ἢ ἡμιόνων, κατὰ πᾶσαν ἐποχὴν τοῦ ἔτους, εἰς ἀποστάσεις τριάκοντα ἢ τεσσαράκοντα ἡμερῶν κατὰ μέσον ὄρον ὁδοπορίας. Ὑπῆρχον συνοδίαι πτωμάτων, ἐπίσης ὡς ὑπῆρχον συνοδίαι προσκυνητῶν, καὶ συνέθη εἰς τοὺς ὁδοπόρους νὰ ἀπαντήσωσι τριαύτας ἐξ 100 ἕως 200 νεκρῶν. Δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ εἴπωμεν πόσον τὰ κινητὰ ταῦτα νεκροφορεῖα θὰ συνέτεινον, μολύνοντα τὴν ἀτμοσφαῖραν, εἰς τὴν διάδοσιν τῆς ἐπιδημίας. Τὸ διεθνὲς συμβούλιον συνεβούλευσε τὴν περσικὴν κυβέρνησιν νὰ ἐμποδίσῃ διὰ παντὸς δυνατοῦ μέσου τὸν ἐπὶ τοῦ κράτους αὐτῆς πολλαπλασιασμὸν τοῦ χαλερικοῦ δηλητηρίου. Ἐπέμενε δὲ ὅπως ἀπαλάσῃ τὴν κατάργησιν τῶν ἐθίμων καὶ τῶν συνθητικῶν αὐτῶν ἕτινας διατηροῦσι τὸ νοσῶδες ἐν τῷ τόπῳ ἀπήτησε τὴν σύστασιν ὑγιεινῶν συμβουλιῶν ἐπιφορτισμένων τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ἀπαραιτήτως ἀναγκαίων πρὸς προφύλαξιν αὐτῆς τῆς Περσίας, κατὰ συνέπειαν δὲ καὶ τῆς Εὐρώπης κατὰ τῆς ἐνσκήψεως τῆς μάστιγος. Εὐχαὶ παρόμοιαι ἐξεφράσθησαν ἄλλοτε πολλάκις ἐνώπιον τοῦ Σάχου τῆς Περσίας ὑπὸ τοῦ ἱατροῦ τοῦ K. Tholozan. Ἀπὸ τοῦ 1867 ῤητὴ διαταγὴ τοῦ μονάρχου ἀπηγόρευε πανταχοῦ τὴν μετα-

φορὰν τῶν πτωμάτων ταυτοχρόνως ἕτεραι ὑγειονομικαὶ μεταρρυθμίσεις προητοιμάσθησαν. Αἱ γνωμοδοτήσεις λοιπὸν τοῦ συμβουλίου ἔπρεπον ἐν γένει νὰ γίνωσι παραδεκταὶ καθ' ὄλοκληρίαν ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως τῆς Τεχεράνης· ἀλλὰ, καὶ τοὶ ἡ τελευταία αὕτη δὲν ἔφερον οὐδεμίαν ἀντίστασιν, οὐδὲν ἐπέτυχεν οὔτε τῆ εἶναι εἰσέτι εὐκολὸν νὰ νικήσῃ τὴν τῶν κατοίκων ἀντίστασιν. Δὲν ἐπιτυχάνει τις εἰς μίαν ἡμέραν, πρὸ πάντων μεταξὺ τῶν ἀνατολικῶν λαῶν, τὴν κατάργησιν παναρχικῶν ἐθίμων ἀναγομένων εἰς θρησκευτικὰς προλήψεις. Τὰ μέλη τοῦ συμβουλίου φαίνεται ὅτι δὲν ὑπελόγησαν ἀρκούντως τὰς δυσκολίας τοιαύτης ἐπιχειρήσεως, καὶ ὁ K. Tholozan ἐπέμεινε μετὰ πολλῆς φρονήσεως εἰς τὴν ἀνάγκη νὰ ἐνεργήσῃ μετὰ προφυλάξεως καὶ περιορισμοῦ. Ὅπως καὶ ἂν ἔχη, ὁ K. Proust, ἱατρὸς τῶν νοσοκομείων τῶν Παρισίων, ὅστις, τῷ 1869, ἀπεστάλη εἰς Ῥωσίαν καὶ Περσίαν, πρὸς ἐξέτασιν προληπτικῶν μέτρων κατὰ τῆς χολέρας, ἠδυνήθη νὰ πειραχθῆσθαι ὁ ἴδιος τὰς ἐξαιρέτους διατάξεις τῆς περσικῆς διοικήσεως. «Τὸ πλεῖστον τῶν μέσων ὧν ἡ γαλλικὴ κυβέρνησις ἤθελε διατάξῃ τὴν ἐφαρμογὴν, λέγει ὁ K. Proust, ἐτέθησαν ἤδη εἰς χρῆσιν ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως τοῦ Σάχου. Ἄνωτατον ὑγειονομικὸν συμβούλιον συνεστήθη ἐν τῇ χώρῃ ταύτῃ, μέλη δὲ διορίσθησαν οἱ ἰκανώτεροι τῶν ἱατρῶν τῆς Περσίας, ἡσχολήθησαν δὲ οἱ ἱατροὶ ἐπὶ τῶν μᾶλλον σπουδαίων ζητημάτων τῆς δημοσίου ὑγιεινῆς.» Ἄς προσθέσωμεν ὅτι ἡ περσικὴ κυβέρνησις ἀπεφάσισε, τῇ προτάσει τοῦ K. Tholozan, νὰ διατάξῃ τὴν διακοπὴν πάσης συγκοινωνίας καὶ νὰ ἐμποδίσῃ τὰς διὰ ξηρῆς ὁδοπορίας προσκυνητῶν ἂν ἡ ὑπαρξίς τῆς χολέρας βεβαιωθῆ εἰς τὰς ὁμοίους χώρας. Ἐν συντόμῳ, ἡ ὑγιεινὴ κατάσταση εἶναι λίαν βελτιωμένη καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Περσίας καὶ βελτιοῦται περισσότερο καθ' ἑκάστην, τοῦτο δὲ εἶναι ἀγαθὸς οἶκός διὰ τὸ μέλλον. Πῶς ὅμως νὰ ἐμποδίσῃ τις τὴν χαλέραν τοῦ νὰ εἰσ-

έλθῃ εἰς τὴν Εὐρώπην; Τοῦτο εἶναι ἐν τῶν σπουδαιότερων καὶ μᾶλλον δυσχερῶν προβλημάτων τῆς ὑγειονομικῆς ἀστυνομίας καὶ τῆς διεθνούς ὑγιεινῆς. Ἄς ἐξετάσωμεν δὲ πᾶν ὅ,τι ἔπραξαν ὅπως λύσωσι τὸ δυσχερὲς τοῦτο πρόβλημα καὶ διὰ ποίου μέτρου ἐπέτυχον ἢ ἐλπίζουσι νὰ ἐπιτύχωσιν.

Ἡ χολέρα ἔρχεται ἐξ Ἀσίας εἰς Εὐρώπην διὰ ξηρᾶς ἢ διὰ θαλάσσης, τούτεστι διὰ τῶν ρωσσοπερσικῶν ὁρίων ἢ διὰ τῆς Κασπίας θαλάσσης. Δύναται ἐπίσης νὰ ἔλθῃ καὶ διὰ τῆς Μεσογείου, εἴτε ἐκ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, εἴτε ἐκ τῆς Αἰγύπτου, κατὰ συνέπειαν δὲ πρέπει νὰ ἐμποδίσωσι τὴν εἰσαγωγὴν τῆς εἰς τὰς δύο ταύτας χώρας διὰ τῶν συνόρων, ἕτινα χωρίζουσιν αὐτὰς ἀπὸ τῆς Περσίας ἢ τῆς Ἀραβίας. Ἡ ἀπλὴ αὕτη γεωγραφικὴ σημείωσις δεικνύει τὸ μέγεθος καὶ τὸ πολὺπλοκὸν τοῦ προφυλακτικοῦ συστήματος ὅπερ δεόν νὰ ἐφαρμοσθῇ. Πάντα τὰ εὐρωπαϊκὰ ἔθνη κατέβαλον πρόθυμον ἐνεργεῖαν πρὸς ὀργανισμὸν μέτρων προφυλακτικῶν καὶ σύστασιν καθάρσεων, πολλοὶ ὅμως τῶν ἱατρῶν δὲν παραδέχονται τὴν διὰ τῶν καθάρσεων προφύλαξιν, καὶ δυστυχῶς τὴν τοιαύτην γνώμην ἐπεβεβαίωσαν τὰ γεγονότα, διότι εἶναι δύσκολον νὰ ἐμποδισθῇ τὸ ἐπὶ τῶν καθάρσεων διενεργούμενον λαθρεμπόριον. Ἐὰν ὅμως ἐτίθεντο ἐπιμελῶς εἰς χρῆσιν τὰ ὑποδειχθέντα μέτρα ἐπὶ τῆς γραμμῆς τῆς Κασπίας θαλάσσης, πᾶσα νέα εἰσβολὴ ἐκ τῆς Περσίας εἰς τὴν Ῥωσίαν ἤθελε καταστῆ ἀδύνατος· ἀλλὰ τοῦτο εἶναι μυστήριον ἀφορῶν τὸ μέλλον.

Ἄς μεταβῶμεν ἤδη εἰς τὰ ὄρια τῆς Περσίας καὶ τὰ τῆς ἀσιατικῆς Τουρκίας. Ἐφ' ὅλης τῆς ἐκτάσεως τῶν τουρκοπερσικῶν συνόρων, ἀπὸ τοῦ ὅρους Ἀραράτ μέχρι τοῦ περσικοῦ κόλπου, ἡ ὀθωμανικὴ ὑγειονομικὴ ἀρχὴ διατηρεῖ σταθμοὺς ἐπιτηρητικούς, ἃς ἐν ἀνάγκῃ μεταβάλλει εἰς λοιμοκαθαρητήρια. Οἱ σταθμοὶ λοιπὸν οὗτοι, οἱ πολυδάπανοι διὰ τὸ ταμειον, καὶ καταθλιπτικοὶ διὰ τοὺς λαοὺς, πρὸ πάντων διὰ τοὺς τῆς Περσίας, ἀπεδείχθησαν μέχρι τοῦδε ἐντελῶς ἀνίσχυροι νὰ προφυλάξωσι τὸ ὀθωμανικὸν ἔδαφος ἀπὸ τῆς

ἐν αὐτῷ ἐπιδρομῆς τῆς χολέρας. Τοῦτο συμβαίνει, διότι ὑπάρχουσιν ἐπὶ τῶν συνόρων τούτων πολλαὶ νομάδες φυλαὶ, τὸ μὲν θέρος βόσκουσαι τὰ ποίμνια τῶν ἐπὶ τῶν ὑψηλῶν ὄροπέδιων τῆς Περσίας, τὸν δὲ χειμῶνα καταβαίνουσαι πρὸς τὰς πεδιάδας τῆς Μικρασίας. Ἐντεῦθεν διαρκῆς μεταναστεύσεως κινήσις ἐπὶ τῆς γραμμῆς ταύτης, κινήσις τὴν ὁποῖαν ἀδύνατον νὰ ὑποβάλλῃ τις εἰς καθαρτικὸς κανονισμοὺς.

Σύστημα καθάρσεων ὀφελιμώτερον εἶναι τὸ κωλύσαν τὴν ἐν Αἰγύπτῳ διάδοσιν τῆς ἐπιδημίας τῷ 1871 ὅτε ἐμάστιξε τὸ Κετζάζ, ἐπὶ τῆς δυτικῆς παραλίας τῆς Ἐρυθρᾶς Θαλάσσης. Ἀπέναντι τοῦ κινδύνου, ὅστις ἠπάλλει τότε τὴν Αἰγύπτου, ἡ ὑγειονομικὴ αἰγυπτιακὴ ἀρχὴ ἀπεφάσισε κατ' ἀρχὰς ἐξ ἀνάγκης νὰ πᾶσα θαλάσσιος συγκοινωνία ἀπαγορευθῇ μετὰξὺ Hedjaz καὶ Αἰγύπτου· ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν ἔβλεπον τὸν κίνδυνον κατεπιείγοντα, ἐτροποποίησαν τὴν ἀπόφασιν ταύτην καὶ διώρισαν νὰ πάντες οἱ προσκυνηταὶ οἱ ἐπανερχόμενοι ἐκ Μέκκας διὰ τῆς Αἰγύπτου ὑπάγωσι πρότερον νὰ τελέσωσι τὴν καθάρσιν εἰς El-Wedj, μικρὸν λιμὲνα τῆς ἀραβικῆς παραλίας. Εἰδικὴ ἐπιτροπὴ συνεστήθη εἰς Σουέξ ὅπως ἐπιβλέπῃ ἀπάσας τὰς ἀφίξεις, οἱ δὲ ἱατροὶ τῆς ἐν Hedjaz ὑγειονομικῆς ἀρχῆς διετάχθησαν νὰ μεταδίδωσιν εἰς Αἰγύπτου ἐπίδησις περὶ τῆς ὑγείας τῶν προσκυνητῶν.

Ὁμολογητέον ὅτι τὸ σύστημα τῶν καθάρσεων παρουσιάζει περιπλοκάς καὶ δυσκολίας αἵτινες καθιστῶσιν αὐτὸ εἰς πολλὰς περιστάσεις ἀτελεσφόρητον καὶ ἀνέφικτον. Ὅχι μόνον εἶναι δύσκολον νὰ εὐρεθῶσιν ὑπάλληλοι ἀρκούντως προσεκτικοί, ἀλλ' ἀποβαίνει ἐνίοτε ἀδύνατον νὰ ἀναχατίσωσι τὴν μεταφορὰν καὶ τὰς κινήσεις τῶν ὁδοπόρων, οἵτινες εἰσὶν οἱ πρᾶκτορες τῆς ἐπιδημικῆς διαδόσεως.

Γ.

Ἄφου ἦναι ἀδύνατος ἡ καταστροφὴ τῆς χολέρας ἐν τῇ πηγῇ τῆς, λίαν δὲ δύσκολον νὰ ἐμποδίσωμεν αὐτὴν τοῦ νὰ φθάσῃ μέχρις ἡμῶν, κατέχει τοῦλάχιστον ἡ ἐπιστήμη

ἀντίδοτόν τι κατ' αὐτῆς; Ὅπως δ' ἰατρὸς ὀφείλει νὰ δολογήσῃ ὡς πρὸς τὴν φύσιν τῆς ἀσθενείας τὴν ἐντελῆ αὐτοῦ ἄνοιαν, ἐπίσης ὀφείλει νὰ ἀναγνωρίσῃ ἀπέναντι τῶν θυμάτων τῆς χολέρας, τὴν ἀνικανότητα τῆς ἰατρικῆς τέχνης. Τὰ πρὸς θεραπείαν τῆς χολέρας προταθέντα φάρμακα εἰσὶν ἐπίσης ἄπειρα ὡς αἱ γενόμεναι πρὸς ἐξήγησιν αὐτῆς ὑποθέσεις. Οἱ θεωροῦντες τὴν χολέραν ὡς ἀσθένειαν ὀφειλομένην εἰς παράσιτα ζῶοντα ζητοῦσι φυσικῶ τῷ λόγῳ τὰ μέσα νὰ καταστρέψωσι τὰ παράσιτα ταῦτα. Οἱ ἰατροὶ οἱ θεωροῦντες αὐτὴν ὡς ἀσθένειαν μισματικὴν, προκαλοῦσαν εἶδος ἀλλοιώσεως ἀπάσης τῆς μάζης τῶν χυμῶν, πρὸ πάντων δὲ τῶν λευκοματωδῶν οὐσιῶν, εἰσὶ σύμφωνοι ὅτι τὰ δξέα δύνανται νὰ ἐφελήσωσιν. Ἄλλοι φρονούντες ὅτι συμφέρει πρὸ παντὸς ἄλλου νὰ ἐπαναφέρωσι τὴν ὑγρότητα τοῦ αἵματος, ὑπερπῆγνυται ἐντὸς τῶν ἀγγείων, καταφεύγουσιν εἰς τὰ ἀλκάλια. Οἱ φυσιολόγοι οἱ ὑποθέτοντες τὴν νόσον εἰς τὸ νευρικὸν σύστημα τοῦ μεγάλου συμπαθητικοῦ νεύρου, ἐπιδοκιμάζουσι τὰ ἀντισπασμοδικὰ φάρμακα. Ἐν γένει τὰ φάρμακα ἐφάνησαν σχεδὸν πάντα ἀνωφελεῖ, ἢ δὲ μᾶλλον ριζικὴ θεραπεία εἶναι ἀκόμη ἢ τῶν πρώτων χρόνων τῆς χολέρας, ἢ θεραπεία τῶν συμπτωμάτων. Οἱ χολερικοί ἔχουσι συστολὰς σπασμῶδεις τῶν μυῶν καὶ ταῦτα προσπαθοῦμεν νὰ καταπαύσωμεν. Εἰσὶ ψυχροί, διὸ θερμαίνομεν αὐτοὺς δι' ἐντρίψεων καὶ θερμαντικῶν ποτῶν. Ἐχουσι βραδείαν καὶ δύσκολον κυκλοφορίαν, διὸ προσπαθοῦμεν νὰ ἐπαναφέρωμεν τὴν κανονικὴν κατάστασιν διεγείροντες τὴν κυκλοφορίαν τοῦ αἵματος. Οὕτω, χωρὶς νὰ προσβάλωμεν τὸ κακὸν ριζικῶς, φθάνομεν πολλάκις εἰς εὐάρεστα ἀποτελέσματα.

Ἐκτὸς τῶν ἀντιχολερικών φαρμάκων, ὑπάρχουσι καὶ προφυλακτικά, ἅτινα φρονίμον εἶναι νὰ μεταχειρίζομεθα ταῦτα δ' εἰσὶν αἱ ἀντιμιασματικαὶ καὶ ἀντισηπτικαὶ οὐσίαι, ὡς τὸ φοινικὸν δξὺ, ὁ χλωριούχος ἀσβεστος κτλ. Ἡ δηλητηριώδης φύσις τῶν σκευασίων αὐτῶν ἐμποδίζει τὴν ἐσωτερικὴν

κὴν αὐτῶν χρῆσιν· ἀλλ' εἶναι βέβαιον ὅτι ἔχει φθοροποιὸν ἐνέργειαν ἐφ' ὅλων τῶν ἀτόμων. Διὰ τοῦτο εἶναι ὀρθὸν νὰ μεταχειρίζομεθα αὐτὰς πρὸς καθαρισμὸν τῆς ἀτμοσφαιρας.

Ὡς πρὸς τὴν ἀτομικὴν ὑγιεινὴν, μόνη σύστασις εἶναι ζῶη τακτικὴ καὶ ἐγκρατής, ὅταν ἡ χολέρα ἐνσκήψῃ, αἱ ἐντόσθιοι ἐνοχλήσεις εἰσὶ συχνόταται, ἐπερχόμεναι οὐχ αἰφνιδίως, ἀλλ' ὡς συνέχεια διαρροίας μᾶλλον ἢ ἥττον διαρκούς. Ἡ πείρα ἀπέδειξεν ὅτι καταπολεμουμένης τῆς πρώτης ταύτης ἐνδείξεως διὰ τῶν ὀπιούχων καὶ τοῦ ὑπονιτρικοῦ βισμούθου, προλαμβάνεται πολλάκις ὁ κίνδυνος τῆς χολέρας. Ἐν Ἀγγλίᾳ ἡ κυβέρνησις διοργανίζει, ἐν καιρῷ ἐπιδημίας, ἐπισκέψεις κατ' οἶκον, πρὸς πιστοποιήσιν καὶ θεραπείαν, ἐν ἀνάγκῃ τῶν τοιούτου εἶδους προδρόμων.

Εἶναι φανερόν ὅτι τὸ αἷμα εἰς τὰς ἀσθενείας ταύτας μολύνεται, πρὸ πάντων δὲ ἀλλοιοῦται ἢ φύσις τῆς λευκοματώδους αὐτοῦ οὐσίας· ἀλλ' ὁποῖου εἶδους εἶναι ἡ ἀλλοίωσις αὕτη τοῦ λευκώματος; Ἰδοὺ τί δὲν θὰ δυνηθῶμεν νὰ εἴπωμεν ἐνὸς αὐτῆς ἢ φύσις τοῦ λευκώματος διατελεῖ ἡμῖν ἄγνωστος. Ὅταν ὅμως γνωρίσωμεν τὰ συστατικὰ τοῦ λευκώματος καὶ τὰς ἐν τῷ αἵματι διαφόρους μεταβολὰς, ἢ λύσεις τῶν μολυσματικῶν ἀσθενειῶν δὲν θὰ ᾔνοιμακρά, ἢ δὲ χολέρα δὲν θὰ τυγχάνῃ πλέον πένθιμον διὰ τὸν κόσμον μυστήριον.

ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΟΝ ΤΟΥ ΦΙΛΕΚΗΛΙΑ. ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΟΜΗΡΟΥ.

Οἱ φίλοι τῶν γραμμάτων μεθ' ἡμῶν ἀναγνωρίζοντες ὡς βάσιν κυρίαν τῆς ἀναγεννήσεως τῆς Ἀνατολῆς τὴν ἐκπαίδευσιν καὶ ἠθικὴν μόρφωσιν τῶν παρ' ἡμῖν κατωτάτων τῆς κοινωνίας στρωμάτων, παρέστησαν μίαν κυριακὴν τοῦ μηνὸς τούτου, τὴν 13]25 Ἰουλίου, εἰς ἑορτὴν δημοτελεῖ, ἥτις τοὺς ἕτερες μὲν καὶ συνεκίνησεν ἀφ' ἑνός, πλὴν συνάμα τοῖς ἀπέδειξεν ἀφ' ἑτέρου πόσον σπουδαῖος εἶναι ὁ σκοπὸς οὗτος τοῦ Συλλόγου, τὴν ἀνάπτυξιν τῶν τοιούτων κοινωνικῶν τάξεων ἀρχήθεν ἐπιδιώξαντος, καὶ ὁποῖους δύναται ν' ἀποφέρῃ ἐν τῷ μέλλοντι καρπούς, τυγχάνων πρὸ πάντων μείζονος ὑποστηρίξεως ἐκ μέρους τοῦ κοινοῦ. Κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἐγένοντο τὸ πρῶτον ἡδὴ αἱ ἐξετάσεις τοῦ πρὸ ἐννεαμηνίας μόλις ὑπὸ τοῦ Συλλόγου συσταθέντος καὶ διατηρουμένου Νηπιαγωγείου τούτου. Τὰς ἐξετάσεις ταύτας, πλὴν τοῦ Σ. Μητροπολίτου Σμύρνης καὶ τοῦ Ἁγίου Μυρέων ἐτίμησαν διὰ τῆς παρουσίας των καὶ ἱκαναὶ κυρίαι καὶ κύριοι. Τὰ ἐν αὐτῷ νήπια, περὶ τὰ 130 τὸν ἀριθμὸν, διεκρίθησαν, ἐξεταζόμενα, δι' ἱκανῆς σχετικῶς εὐστοχίας περὶ τὰς ἀπαντήσεις· παῖδες πρὸ ἕξ μηνῶν τὸ ἀλφάβητον μὴ γινώσκοντες, ἀνεγίνωσκον εὐχερῶς σχεδόν· διεκρίθησαν ὁμῶς πρὸ παντὸς ἄλλου διὰ τοῦ συνεσταλμένου καὶ κοσμίου τρόπου, δι' οὗ παρίσταντο ἐξεταζόμενα, αὐτὰ τὰ πρὸ ἐννέα μηνῶν τὴν ὕβριν καὶ κακολογίαν ἔχοντα διαρκῶς σχε-

(ΟΜΗΡΟΣ ΦΥΛ. Ζ'.)

δὸν εἰς τὸ στόμα των. Ἦσαν ἄλλοι ἄνθρωποι σχεδόν. Περιττόν νὰ προσθέσωμεν ὅτι τῆς προόδου ταύτης μέγα μέρος ὀφείλεται εἰς τὴν διδασκάλισσαν Κ. Μαριγῶ Παπαδοπούλου, διευθύντριαν τοῦ Νηπιαγωγείου τούτου.

Τὸ Συμβούλιον τοῦ Συλλόγου εἶδε πρὸ πάντων εὐχαρίστως ὅτι τὸ Γυμνασιεῖον φύλον ἤρξατο ἐνδιαφερόμενον εἰς τὰ ἀμέσως ἐνδιαφέροντα αὐτὸ τοιαῦτα ἔργα τοῦ Συλλόγου καὶ τὴν πολυτίμον αὐτοῦ συνδρομὴν παρέχον τῷ ἐν λόγῳ Σωματεῖω. Ἐν τῇ πρὸ μικροῦ ἀρξαμένη συμμετοχῇ ταύτῃ τῶν Κυριῶν ὁ Σύλλογος βλέπων πληρουμένην τὴν διακαεστέραν τῶν ἐπιθυμιῶν του, πολλὰ ἐξ αὐτῆς ἐλπίζει διὰ τὰς ἐν τῷ μέλλοντι ἐν γένει ἐργασίας του.

Πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῶν ἐξετάσεων ὁ Κύριος Κ. Εὐσταθόπουλος, μέλος τῆς ἐπὶ τοῦ Νηπιαγωγείου τούτου Ἐφορίας, ἀνέγνω τὴν ἀκόλουθον σύντομον μὲν πλὴν περιεκτικὴν ἐκθεσιν καὶ ἀκριβῶς ἀπεικονίζουσαν τὴν ἐνεστῶσαν τοῦ σχολείου τούτου κοτάστασιν.

Κύριοι.

Ἐν τῷ μεγάλῳ ἐνιαυσίῳ θερισμῷ δικαίως ἔπρεπε νὰ ἐφελκύσῃ τὴν προσοχὴν ὑμῶν καὶ ἡ συγκομιδὴ, τὴν ὁποίαν ἀπὸ τοῦ ἀκανθώδους χωραφίου, ἀπὸ τῶν ἡμελημένων τέκνων τῶν ὁμογενῶν ἡμῶν ἀδελφῶν ὁ Σύλλογος ἀγωνίζεται κατὰ τὸ ἐνὸν νὰ συνάξῃ. Καὶ δὲν βλέπει μὲν τις ἐνταῦθα τοὺς εὐανθεῖς καὶ εὐώδεις τῶν Μουσῶν κήπους, ἀφ' ὧν ποικίλους καὶ παντοίους δρεπόμενοι καρπούς πάντες τέρπονται· ἀλλ' ὑπάρχει ἀλλοῖα τις τέρψις ἀπὸ τῶν κρίνων τοῦ ἀ-

γροῦ, καὶ χαίρει φύσει ὁ ἄνθρωπος ἔταν βλέπει ὅτι τὸ μὲν ἀργιῶδες καὶ ἄγονον ἔδαφος μεταβάλλεται κατ' ὀλίγον διὰ τῆς τέχνης εἰς εὐφορον καὶ κάρπιμον, ἀναελαστάνουσι δ' εὐδὴ ἄνθη, ἔνθα ἄκανθοι καὶ τρίβολοι πρότερον ἐφαίνοντο. Οὗτος μάλιστα εἶναι ὁ προορισμὸς τοῦ ἀνθρώπου, νὰ μεταβάλλῃ διὰ τῆς ἐπιστήμης καὶ ἐπιμελείας εἰς καλὸν καὶ χρήσιμον, ὅ,τι ἄγνοια καὶ ἀμέλεια διέφθειρε. Τοῦτο ἐπιζητεῖ ὁ πολιτισμὸς ἢν παρὰ τοῦ Δημιουργοῦ τῶ ἀνθρώπῳ δοθέντα οὐκ ὀλίγον οἱ πρόγονοι ἢ μὲν ἐκείνοι πρῶτοι μετέδωσαν καὶ ἐξήπλωσαν. Ταύτη τῇ ὁδῷ βαίνοντες καὶ ἡμεῖς νῦν, καὶ τῆς ἡμετέρας εὐγενοῦς καταγωγῆς ἀλλότρια, δὲν πράττομεν, ἀλλὰ καὶ ἡμῖν αὐτοῖς τὰ βέλτιστα.

Κατὰ καθῆκον καὶ ἐντολῆ τῶν σεβαστῶν μοί συνεργατῶν, Κ. Βουτζινᾶ καὶ Λυγερινοῦ παρουσιάζομαι, κεκμηκῶς τῇ ἀληθείᾳ, νὰ υποβάλλω σύντομον ἔκθεσιν τῆς καταστάσεως τοῦ Σχολείου τούτου τῶν ἀπόρων παιδῶν, οὗ τὴν ἄμεσον ἐποπτεῖαν ἐνεπιστεύθη ἡμῖν ὁ ἡμέτερος Φιλεκπ. Σύλλογος Ὁμηρος. Ἰδόμεν λοιπὸν ποῖα ἢ παρούσα τοῦ Σχολείου τούτου κατάστασις, καὶ τί δυνάμεθα νὰ πορισθῶμεν ἀπὸ τῆς συστάσεως τοῦ πρώτου τούτου Νηπιαγωγείου τῶν ἐνδεῶν. Γνωστὸν εἶνε ὅτι τὸ Σχολεῖον τοῦτο κατὰ πρῶτον συνέστη ἀπλοῦν Δημοτικὸν τῆς συνοικίας ταύτης· ἀλλ' ἐπειδὴ δημοτικὰ μὲν Σχολεῖα ὑπάρχουσι καὶ ἄλλα, ὀρθῶς σκεπτόμενος ὁ Σύλλογος μετέβαλλεν εἰς Νηπιαγωγεῖον, μάλιστα ἀπόρων οἰκογενειῶν. Ἡ μεταβολὴ αὕτη ἐπέτυχε καὶ κατέδειξεν ἄλλην ἐθνικὴν ἀνάγκην περὶ τῆς δέον νὰ φροντισῶσι σπουδαίως πάντες. Ἄλλ' εἶπω πρῶτον περὶ τοῦ Σχολείου. Ἐνεγράφησαν καθ' ὅλον τὸ ἔτος ἀπὸ Ὀκτωβρίου μέχρις Ἀπριλίου 82 μὲν ἄρρενες παῖδες καὶ 80 κοράσια, ὧν ἀπῆλθον 28 διαδοχικῶς μετὰ τινος μῆνας, ὥστε τὸ ὅλον ἐφοίτησαν ἐκατέρου φύλου 134 παῖδες· τούτων δὲ περὶ τοὺς 80 εἶνε τῆς συνοικίας τοῦ Φαουλᾶ, καὶ οἱ λοιποὶ ἐκ τῶν πλησιεστέ-

ρων συνοικιῶν. Ἡ δὲ πληθὺς αὕτη τῶν παιδῶν μαρτυρεῖ πόσον εὐεργετικὴ εἶνε ἡ σύστασις τοῦ Σχολείου τούτου ἐνταῦθα καὶ κατ' ἀναλογίαν πόσων κατὰ συνοικίας νηπιαγωγείων ἔχομεν ἀνάγκην νὰ συστήσωμεν, ἵνα μεταδίδωμεν εἰς τοὺς ὁμογενεῖς ἀπόρους παῖδας τὰ στοιχεῖα τοῦ ἀνθρωπισμοῦ, καὶ τὰς πρῶτας τῶν ἀνθρωπίνων γνώσεων. Δὲν δύναται δὲ νὰ εἴπη τις ὅτι οἱ παῖδες οὗτοι ἐφοίτων εἰς ἄλλα Σχολεῖα πρότερον, ἀφ' ὧν ἐφυγον· οὐχὶ δυστυχῶς· διότι ἐκ τῶν 160 ὑπὲρ τοὺς 120 ἐνταῦθα πρῶτον ἤρχισαν ἀπὸ τοῦ ἀλφαβήτου, 30 ἀνεγίνωσκον συλλαβὰς, καὶ περὶ τοὺς 10 μόνον ἀνεγίνωσκον ὀλίγον. Ἡ βελτίωσις καὶ ἠθικὴ τῶν παιδῶν τούτων ὠφέλεια ἐγένετο ἐπαισθητή. Ὑβριστῆται καὶ παρήκοοι οἱ πλείστοι τῶν μικρῶν τούτων παιδῶν καὶ ὡς ἐν ταῖς ὁδοῖς εἰθισμένοι νὰ ἐρίζωσιν, ἀπέβαλλον κατ' ὀλίγον πολλὰς τῶν κακῶν τούτων ἔξεων καὶ δύναται τις νὰ ἴδῃ ἐπὶ τῶν τοῦ προσώπου χαρακτήρων ἐπαισθητὴν μεταβολήν. Ἐνθυμοῦμαι ὅτε τὸ πρῶτον ἐπεσκέφθη τὸ Σχολεῖον τοῦτο εὐρέθη εἰς στενοχωρίαν τινὰ καὶ ἀμηχανίαν· εἶδον ὅτι οἱ μικροὶ μας φίλοι καὶ φίλαι δὲν ἐνόουν τὴν γλῶσσαν οὔτε τῆς διδασκαλίας οὔτε τῶν ἀκροατῶν. Ὁμίλου καὶ ἤριζον πρὸς ἀλλήλους ἀταράχως, ὅπως τοὺς βλέπομεν συνεχῶς ἐν ταῖς ὁδοῖς. Αἱ συμβουλαὶ καὶ αἱ ἀπειλαὶ οὐδεμίαν ἐντύπωσιν ἐνεποιοῦν καὶ ἀτάραχοι ἐξηκολούθουν τὰς ἰδίας ὁμιλίας ἀφίνοντες ἡμᾶς ὀμιλοῦντας. Τοῦτο μὲ ἀπεθάρρυνε τῇ ἀληθείᾳ κατ' ἀρχὰς καὶ ἐλυπούμην ὅτι δὲν ἠδυνάμην ἕνεκα τῶν ἀσχολιῶν μου νὰ δαπανήσω μικρὸν χρόνον ὑπὲρ τῶν εὐφυῶν ἀλλ' ἀτιθάσων τούτων ὁμογενῶν παιδαριῶν. Τὰς σκέψεις μου ἀνεκοίνωσα τοῖς σεβαστοῖς μοι συναδέλφοις, καὶ συνέστησα τῇ ἀξιότιμῳ Διδασκαλίῳ Κυρίῳ Μαρτινῷ Παπαδοπούλου πλείονα ἐπιμέλειαν περὶ τὴν τοῦ ἠθους μόρφωσιν, τὸν πρῶτον τῆς συστάσεως τοῦ Σχολείου τούτου σκοπὸν. Δυνάμεθα δὲ νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι λαβοῦσα οἰκοθεν

συμβοηθὸν τὴν νεωτέραν αὐτῆς ἀδελφὴν ἐργάσθη μετ' ἐπιμελείας καὶ ζήλου παντὸς ἐπαίνου ἀξίων. Ἄν δὲ περὶ τὰ γράμματα διὰ τὰς πολλὰς ἀπουσίας δὲν ἠδυνήθη νὰ πράξῃ ὅ,τι ἐπεθύμει, ἀλλ' ἀληθῶς περὶ τὰ ἤθη ἐπαισθητὴν παρετηρήσαμεν μεταβολήν. Αὐτοὶ οὗτοι δηλαδὴ οἵτινες οὐδεμίαν προσοχὴν ἐδίδον οὔτε εἰς τοὺς προσερχομένους οὔτε εἰς τοὺς λόγους, ἔπειτα περιέργως ἐβλεπον καὶ ἤκουον πάντα. Τὸν πρότερον θόρυβον διεδέχθη εὐταξία καὶ ἡσυχία καὶ πάντες ὁμοῦ δὴποτε κατεγίνοντο εἰς τὸ ἔργον αὐτῶν. Ἀλλὰ καὶ περὶ τὰ μαθήματα ἢ προσοχὴ τῶν πλείστων ἐκρατῆθη. Πολλοὶ διαφόρως ἀνατετραμμένοι καὶ εἰθισμένοι οἱ παῖδες τοῦ λαοῦ, θέλουσι καὶ ἰδιάζουσαν πρὸς διδασκαλίαν μέθοδον καὶ ἐπιμονήν. Ὅλοι ὅσοι ἤρχισαν ἀπὸ τοῦ ἀλφαβήτου ἀναγινώσκουσιν οἱ μὲν εἰς τὸ μέγα, οἱ δὲ εἰς τὸ μικρὸν ἀλφαβητάριον, τινὲς εἰς τὴν παιδικὴν βιβλιοθήκην, οἱ δὲ ὀλίγοι οἵτινες ἀνεγίνωσκον μικρὸν, ἤδη ἀναγινώσκουσι Γεροστάθην. Ἐδιδάχθησαν Ἀνάγνωσιν, ἀριθμῆσιν καὶ ἀριθμητικῆς τὴν Πρόσθεσιν καὶ Ἀφαιρέσιν καὶ ἱστορίδια ἐπὶ Πινάκων, ὡς θὰ ἴδῃτε νῦν.

Ἐπειδὴ δὲ οἱ πλείστοι τῶν ἐνταῦθα παιδῶν εἶνε ἄποροι τὸ Συμβούλιον τοῦ Συλλόγου ἐσκέφθη πῶς εἶνε δυνατόν νὰ ἐπέλθῃ καὶ εἰς ὑλικὴν τούτων βοήθειαν· ὅθεν προέβη εἰς σύστασιν ἐπιτροπῆς Κυριῶν, αἵτινες νὰ σκεφθῶσιν περὶ τῶν ὑλικῶν ἀναγκῶν τῶν πτωχῶν τούτων παιδῶν καὶ τῶν μέσων τῆς διορθώσεως αὐτῶν. Προσεκλήθησαν λοιπὸν ἀξιότιμοί τινες Κυρίαὶ αἵτινες καὶ ἐδέχθησαν εὐγενῶς τοῦ Συλλόγου τὴν πρόσκλησιν καὶ ἐπεσκέφθησαν ἅπαξ ἢ δις τὸ Σχολεῖον ἡμῶν. Ἄλλ' οὐδὲν πλέον ἐπραξάν, ἀποδειλιάσασαι, ὡς φαίνεται, πρὸς τοὺς ὑπὲρ τοῦ ἔργου κόπους. Ἄλλ' ὁμοῦ ὁ Σύλλογος ἐπραξε τὸ ἐνὸν αὐτῶ, μικρὸν μετὰ τὰ Χριστοῦγεννα δοῦς ὑποδήματα εἰς 36 παῖδας, ἐνδύσας δὲ ἱσαριθμούς· διότι πῶς εἶνε δυνατόν νὰ μένη ἀνάλητος ἢ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου, ἐνῶ βλέπει πάσχοντα ἄθῳα ὁ-

μοῖα πλάσματα, οἷον τῆς μοίρας ἀπόπαιδα; Πολλὰ τῶν μικρῶν παιδιῶν ἀπουσίαζον τὸν χειμῶνα δι' ἔλλειψιν φορεμάτων καὶ ἐνδυμάτων· ἄλλα ἐπάσχον καὶ ἠσθένησαν διὰ τὸν αὐτὸν λόγον. Ἀλλὰ ταῦτα, Κύριοί μου, καλλίτερον μόνον μῆτηρ, μόνον γυνὴ δύναται νὰ θεραπεύσῃ καὶ νὰ εὐρῆ προχειρότερα τὰ μέσα. Εἶνε ἄρα γε δύσκολον 5 ἢ 10 Κυρίαὶ τῆς πόλεως ἡμῶν ν' ἀναλάβωσι τὴν φιλόανθρωπον ταύτην ὑπηρεσίαν εἰς ἣν ὁ Σύλλογος προσκαλεῖ αὐτάς; ἢ τάχα ἐλλείπουσι συμπαθεῖς ψυχαὶ ἐν τῇ μεγαλοπόλει ταύτῃ; οὐδέτερον, Κύριοι· καὶ ἀπόδειξις εἶνε αὕτη· Χθιζὰ τε καὶ πρῶτ' αὖ δύο τῶν εὐγενῶν τούτων καρδιῶν (καὶ ἐπιτραπήτω μοι νὰ εἶπω τὰ ὀνόματα) ἡ Κυρία Καλλιόπη Ἰωαννίδου ἱατροῦ, καὶ ἡ Κυρία Χρυσάνθη Σακελλαρίου ἐπισκεφθεῖσαι τὸ Σχολεῖον τοῦτο καὶ τὰς ἀνάγκας τῶν παιδῶν ἰδοῦσαι ἐσπευσαν αὐθόρμητοι ἵνα ἐπικαλεσθῶσιν ὑπὲρ τῶν ἀπόρων τούτων τέκνων τῶν φίλων αὐτῶν τὴν βοήθειαν καὶ ἐπέτυχον νὰ ἐνδυσθῶσι 75 τῶν μικρῶν τούτων παιδῶν, νὰ ὑποδηθῶσι δ' 63 ἀνυπόδοτα. Δὲν λείπουσι λοιπὸν καρδίαι συμπαθεῖς παρὰ ταῖς γυναιξὶν ἡμῶν, ἀλλὰ μόνον θάρρος πρὸς τα παρησιᾶ εὐεργετεῖν, θάρρος πρὸς ἀνύψωσιν τῆς φωνῆς ὑπὲρ τοῦ καλοῦ. Τοῦτο μόνον λείπει, ἀλλὰ καὶ τοῦτο ἤδη κτᾶται· καὶ περὶ τὰς δύο ταύτας εὐγενεῖς Κυρίας πλείστα ἄλλαι ἐλπίζομεν ὅτι προσερχόμεναι θὰ ἀνοίξωσι νέαν ὁδὸν πρὸς εὐεργεσίαν καὶ περίθαλψιν τῶν ἐνδεῶν τῆς πόλεως ἡμῶν, οἵτινες πολὺ πάσχουσιν. Ἄλλ' ἐν κοινωνίᾳ ὅπου πρεσβύται, οἱ οἱ Κ. Ἀθανάσιος Βουτζινᾶς καὶ Ἰωάννης Λυγερινός, ἀκούραστον νεανικὴν ἐπιδεικνύνται δραστηριότητα (διότι ὁμολογῶ ὅτι ἐγὼ ἕνεκα τοῦ ἔργου μου οὐδὲν ἠδυνήθη νὰ πράξω ὑπὲρ τοῦ Σχολείου, πᾶσα δὲ ὑπὲρ αὐτοῦ μέριμνα ἀφῆθη τοῖς δύο τούτοις Κυρίοις καὶ ὀλίγοις ἄλλοις ἐκ τῶν εὐγενῶν ἐκείνων νέων, οἵτινες προσεξάρχουσι πάντοτε παντὸς καλοῦ ἐν τῷ Συλλόγῳ), ὅπου, λέγω, τὸ γῆρας νεότητος διαπράττεται ἔργα, εἶναι δυνατόν νὰ

ὑποθέσῃ τις ὅτι δὲν δύνανται νὰ εὐρεθῶσι Κυριαί, ἵνα ἀναλάβωσι τοιαύτην εὐγενῆ ὑπηρεσίαν; Ἐγὼ οὐδεμίαν ἔχω ἀμφιβολίαν. Ἡ ἀρχὴ ἤδη ἐγένετο καὶ τὸ ἐπόμενον ἔτος ἐλπίζω πολλὰ καλὰ ἀπὸ τῆς γυναικείας εὐεργετικῆς πρωτοβουλίας.

Δύο ἐν πάσῃ πολιτείᾳ τάξεις ὑπάρχουσι, ἡ τῶν προϋχόντων οἵτινες ὑπερέχουσιν κατὰ τε τὴν διανοητικὴν ἀνάπτυξιν καὶ τὸν πλοῦτον, καὶ ἡ τῶν ἐνδεῶν, οἵτινες τῆς ἐνδείας ἕνεκα δὲν ἠδυνήθησαν οὔτε νὰ παιδευθῶσιν, οὔτε νὰ καταλάβωσι κοινωνικὴν τινα θέσιν προέχουσαν. Ἡ δευτέρα τάξις εἶνε ἡ μείζων, ἡ περιλαμβάνουσα τὸ ἔθνος, ἡ διαπράττουσα πᾶν ἐθνικὸν ἔργον, ἐκείνη τῆς ὁποίας οἱ βραχίονες συντηροῦσι τὴν πολιτείαν ἐργαζόμενοι καὶ ἀμυνόμενοι ὑπὲρ αὐτῆς. Ἀπὸ ταύτης ἀναπληροῦνται αἱ ὀλίγα καὶ ἐκλείπουσαι τῆς ἀνωτέρας τάξεως θέσεις ὑπὲρ ταύτης μεριμνῶσι πολὺ αἱ καλὰ Κυβερνήσεις· διότι ἀπὸ ταύτης νοῦσης διαπράττονται πάντα τὰ ἐθνικὰ καλὰ, καὶ τούναντίον ἀπὸ τῆς ἀμαθείας καὶ δεισιδαιμονίας καὶ διαφθορᾶς ταύτης ἐπέρχονται ὅλα τὰ δυστυχήματα καὶ ἡ ἐθνικὴ ἀποσύνθεσις. Καὶ ταῦτα μὲν ὅπου Κυβερνήσεις καὶ κυβερνῶντες ὑπὲρ τοῦ ἰδίου λαοῦ· ἀλλὰ παρ' ἡμῖν ὑπὲρ ὧν οὐδεὶς ὁ μεριμνῶν, ἔνθα ἡ ἐργασία τῶν πολλῶν κατὰ κακὴν μοῖραν ὑπὲρ ὀλίγων μόνον προνομιούχων δαπανᾶται πρὸς βλάβην πάντων, ὅπου δὲν ὑπάρχει ἄρχων καὶ ἀρχόμενος, ἀλλὰ πάντες εἰς ἴσην ὑποκειμέθα μοῖραν, καὶ οὐδὲν πλέον, παρ' ἡμῖν τί πρέπει νὰ γείνη; Εὐτυχῶς τὴν θέσιν ἡμῶν ταύτην πάντες νοοῦμεν, καὶ κληρικοὶ καὶ λαϊκοὶ καὶ πλούσιοι καὶ πένητες ἀγωνίζονται ἵνα ἀνυψώσωσι τὸ ἔθνος ἡμῶν ἀπὸ τῆς εἰλωτικῆς ταύτης καταπτώσεως. Ἡ δὲ τῶν γραμμάτων καὶ τῆς θρησκείας ἠθικὴ μόρφωσις, εἶνε ἡ ἀσφαλεστάτη καὶ σωτηριωδέστατη ὁδός. Τοῦτο ἐπιδιώκουσιν πάντες οἱ ὁμογενεῖς ὅπου καὶ ἂν εὐρίσκωνται. Προεξάρχουσι δὲ καὶ πρέπει νὰ προεξάρχωσιν αἱ μεγάλαὶ πόλεις ἔνθα πολὺς ὁ ἡμέτερος πληθυσμός. Τούτων τὸ παράδειγμα ἀκολουθοῦσιν αἱ μικραὶ

κοινότητες. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον καὶ μάλιστα διὰ τὸν ἐξῆς ἡ Σμύρνη ὀφείλει νὰ προβῆ γενναίως εἰς σύστασιν Νηπιαγωγείων ἀπόρων. Ἐν οὐδεμίᾳ πόλει τῆς Ἀνατολῆς ὑπάρχουσι πολυπληθέστεροι πτωχοὶ ἐκ τῶν ἡμετέρων ἢ ἐν Σμύρῃ. Οἱ πλεῖστοι τούτων εἶνε ἀνέστιοι. Οἰκοῦσι δὲ συναγελαζόμενοι ἐν Χανίοις ἀναμίζ. Καὶ οἱ μὲν γονεῖς ἀπὸ πρώτας ἐργάζονται ἐργασίαν τινα ἵνα πορισθῶσι μετὰ δυσκολίας τὰ πρὸς τὸ ζῆν, τὰ δὲ τέκνα αὐτῶν ἀφειμένα μόνον περιφέρονται ἀνυπόδουτα καὶ ἡμίγυμνα τῆδε κακῆς ἔλην τὴν ἡμέραν ἐν ταῖς ὁδοῖς διαφθειρόμενα καὶ διαφθείροντα. Οἱ γονεῖς τούτων οὔτε δύνανται, ἀλλὰ καὶ δὲν νοοῦσι πλείοτέρον τι ὑπὲρ τῶν τέκνων νὰ πράξωσιν. Ἄσυνεῖθιτοι δὲ νὰ οἰκονομῶσιν ὅταν περισσεύωσι μικρὸν τι ὑπὲρ τῶν τέκνων, τινὲς δὲ καὶ ὑπερήφανοι μὴ δειχθῶσι ταπεινοὶ, δὲν στέλλουσι τὰ τέκνα εἰς Σχολεῖον. Ἄλλ' ἐπειδὴ οἱ τοιοῦτοι εἶνε πολλοὶ, καὶ εἶνε ἐξ ἐκείνων πρὸς τοὺς ὁποίους καθ' ἐκάστην πᾶσα οἰκογένεια εὐρίσκεται εἰς συνάφειαν, τὸ κακὸν δὲν εἶνε μικρὸν. Οἱ παῖδες τούτων εἶναι ἱκανοὶ νὰ μολύνωσι ὅλα τὰ στρώματα τῆς κοινωνίας. Τίς τῶν γονέων δὲν ἐδοκίμασε τοῦτο πολλάκις ἐν τῷ ἰδίῳ οἴκῳ; Ποσάκις οἱ παῖδες ἡμῶν δὲν προφέρουσιν ἐν ἀγνοίᾳ λέξεις ἢ φράσεις τοῦ ὄχλου τὰς ὁποίας οὐδέποτε ἐν τῇ οἰκίᾳ ἤκουσαν; Καὶ μικροῦς μὲν τοὺς παῖδας τούτους ἀφίνουσι οἱ γονεῖς νὰ περιφέρονται εἰς τὰς ὁδοὺς, ἀπὸ δὲ τοῦ 8 ἢ 12 ἔτους συμπαραλαμβάνουσιν μεθ' ἑαυτῶν ἢ παραδίδουσιν εἰς ἔργον τι πρὸς πορισμὸν τῆς τροφῆς. Παιδίκα δὲ οὕτω τραφέντα παραδιδόμενα ἀμέσως εἰς τὴν κοινωνίαν, οὐδόλως παράδοξον ἂν ἀποβαίνουσι μετὰ τινα ἔτη ἢ μάλιστα τῆς κοινωνίας ἐν ἡζῶσιν, ὅπερ δυστυχῶς συμβαίνει παρ' ἡμῖν. Τὸ κακὸν τοῦτο ἔχομεν καθῆκον πάντες οἱ νοοῦντες νὰ προλάβωμεν καὶ τῆς κοινωνίας χάριν καὶ ἡμῶν αὐτῶν.

Τὴν θεραπείαν τούτου τοῦ ὁσημέραι αὐξάνοντος ἐν τῇ ἡμετέρᾳ κοινωνίᾳ κακοῦ,

διδασκόμεθα σήμερον πῶς νὰ διορθώσωμεν. Δύνεται δηλ. ὁ Σύλλογος ἢ ἑταιρία τις Φιλόπτωχος μάλιστα ἐκ Κυριῶν νὰ συστήσῃ κατὰ συνοικίας νηπιαγωγεία τῶν ἀπόρων παιδῶν, ἔνθα οἱ πενέστεροι τῶν ἡμετέρων εὐρίσκονται. Διὰ τούτων ὅλοι οἱ μικροὶ παῖδες, ἄρρενα καὶ θήλεα, ἀπὸ τοῦ 4—7 ἢ 8 ἔτους δύνανται νὰ φοιτήσιν καὶ νὰ διημερεύωσι μάλιστα, ἔχοντες μεθ' ἑαυτῶν τὸ μικρὸν γεῦμά των. Οὕτω τὰ ἀθῶα ταῦτα νήπια, τὰ ὁποῖα οἱ γονεῖς μὴ δυνάμενοι γὰρ περιποιηθῶσιν ἀφίνουσι νὰ διαφθείρωνται εἰς τὰς ὁδοὺς, θέλουσι λαμβάνει ἀνατροφὴν τινα καθ' ἡλικίαν εἶνε ἄχρηστα εἰς τοὺς γονεῖς. Διὰ τοῦ μέσου τούτου καὶ οἱ μικροὶ παῖδες σώζονται καὶ οἱ γονεῖς αὐτῶν εὐεργετοῦνται, μένοντες ἐλεύθεροι νὰ ἀπέλθωσιν εἰς τὸ ἴδιον ἔργον. Τὸ πρᾶγμα δὲν εἶνε τόσον μέγα, ὅσον φαίνεται. Ἀπόφασις χρειάζεται ἐν τούτῳ μάλιστα δύνεται νὰ ἐκδηλωθῇ ἡ γυναικεία συμπάθεια καὶ φιλανθρωπία.

Διὰ βραχέων καὶ ἀπλῶς τὰ τοῦ Σχολείου ἐκθέσας ποιῶμαι τὴν πρότασιν ταύτην ἢ καὶ ἄλλοτε παραπλησίαν ἐξέθεσα ὁμιλήσας ἐν τῷ ἡμετέρῳ Συλλόγῳ, πρὶν ἔτι συσταθῶσι τῶν ἀπόρων τὰ Σχολεῖα. Ἡ πόλις αὕτη περιλείπει πολλὰς καρδίας συμπαθεῖς καὶ ἀντιλαμβανόμενας τῶν καλῶν. Εὐχομαι δὲ ἡ ἀσθενὴς αὕτη μου φωνὴ νὰ εὕρῃ ταχέως τὰ εὐγενῆ ἐκείνα ἔργα, τὰ ὁποῖα θέλουσι καὶ δύνανται νὰ πράξωσι πρὸς τοὺς ὁμοίους τὸ καλόν.

ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΑΣΤΡΟΝΟΜΟΙ ΑΠΕΝΑΝΤΙ ΤΗΣ ΝΕΩΤΕΡΑΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ

ὑπὸ E. Rossi De Giustiniani.
(Μετάφρασις Κ. Ξηρόπουλου).

Συνέχεια καὶ τέλος.

III

Τὸ περὶ τῆς κινήσεως τῶν οὐρανίων σωμάτων ἐσφαλμένον σύστημα τοῦ Πτολεμαίου δὲν ἀποδεικνύει, ὅτι καὶ ὅλοι οἱ ἀρχαῖοι σοφοὶ τῆς Ἑλλάδος ἐδόξαζον ὅτι, ὁ Ἥλιος καὶ οἱ λοιποὶ ἀστέρες στρέφονται περὶ τὴν Γῆν. Οἱ τότε σοφοί, μεθ' ὅλον τὸ ἀπάτηλόν φαινόμενον, μᾶλλον ἐπισταμένως ἐξετάζοντες τὸ σύμπαν, ἐπέβληθον ὅτι, ἡ ἡμετέρα σφαῖρα μακρὰν τοῦ νὰ ἦναι τὸ κέντρον τῆς παγκοσμίου κινήσεως, ἀπεναντίου αὐτῆ μετὰ τῶν λοιπῶν πλανητῶν ἐστρέφετο περὶ τὸν Ἥλιον.

Εἶναι ἀληθές ὅτι ἡ σφαλερὰ ἐκείνη ἰδέα τοῦ Πτολεμαίου, καθ' ἣν τὸ πᾶν περὶ τὴν Γῆν ἐστρέφετο, ἀνεχαίτισεν ἐπὶ εἴκοσι καὶ τι πρὸς αἰῶνας τὴν πρόοδον τῆς ἀστρονομίας, τοῦτο ὅμως δὲν εἶναι καὶ ἰσχυρὸς λόγος, ὥστε νὰ μᾶς ἀναγκάσῃ νὰ πιστεύσωμεν ὅτι οἱ ἀληθεῖς μαθηταὶ τῶν Ἑλληνικῶν σχολῶν ἀπολύτως ἐπίστευον ὅτι ἡ Γῆ ἦτον ἀκίνητος. Ἐὰν οἱ Ἰνδοὶ, μὴ γνωρίζοντες ποῦ νὰ στηρίξωσι τὴν Γῆν, ἐφαντάζοντο αὐτὴν ἐρειδομένην ἐπὶ τῶν βάχεων τεσσάρων ἐλεφάντων, πλασθέντων ἐπὶ τούτῳ ὑπὸ τοῦ Βράχμα, ἐὰν ὁ Πίνδαρος ποιητικῆ ἀδείᾳ ἐστήριζεν αὐτὴν ἐπὶ ἀδαμαντίνων στηλῶν, δὲν ἔσεται ἐκ τούτων ὅτι, τὸ ἔργον τῆς δημιουργίας, οἶον ὑπὸ τῆς ἐπιστήμης τὴν σήμερον ἀποκαλύπτεται, δὲν ἐφείλκυε τὴν προσοχὴν καὶ τῶν Ἑλλήνων ἀστρονόμων.

Οἱ πλεῖστοι ἐκ τῶν ἀρχαίων φιλοσόφων ὑπεστήριζον τὴν ἰδέαν ὅτι, μόνος ὁ Ἥλιος ἔμενεν ἀκίνητος, οἱ δὲ περὶ αὐτὸν πλανῆται, εὐπειθέστατοι ὑποτελεῖς τοῦ ἀπε-

τόξου τοῦ γήινου μεσημβρινοῦ, ἤτοι τοῦ ἀπὸ τοῦ βορείου πόλου πρὸς τὸν Ἰσημερινὸν διαστήματος, εἶναι τὸ μέτρον, ἢ βάσις τῶν μέτρων τῆς Γαλλίας. Κατὰ τὰς καταμετρήσεις τοῦ Ἐρατοσθένους ἡ περιφέρεια τῆς Γῆς ὑπελογίζετο εἰς 252,000 σταδίους, ὅπερ δὲν διαφέρει κατὰ πολὺ ἀπὸ τῶν σημερινῶν ὑπολογισμῶν. Καταμετρήσας τὴν ἀπὸ Ῥόδου εἰς Ἀλεξάνδρειαν ἀπόστασιν ὁ Ποσειδώνιος διὰ τοῦ σχετικοῦ ὕψους τοῦ ἀστέρος Κανόπου ὑπελόγησε καὶ αὐτὸς μετ' ἐντελοῦς ἀκριβοῦς τὴν περιφέρειαν τοῦ ἡμετέρου πλανήτου.

Εὐδόξος ὁ φίλος τοῦ Πλάτωνος, ὅστις πρῶτος ὥρισεν τὴν διάρκειαν τοῦ ἡλιακοῦ ἔτους εἰς 365 1/4 ἡμέρας, ὅπερ ἀντιστοιχεῖ μὲ τούτους ὑπολογισμοὺς καὶ τῆς νεωτέρας ἐπιστήμης, ἔγραψε καὶ ἀξιοσημείωτον σύγγραμμα περὶ τῆς περιφέρειας τῆς γῆς.

Σήμερον ἡ πρόοδος τῶν ἐπιστημῶν ἐν γένει, ἰδίᾳ δὲ τῆς ἀστρονομίας, δὲν ἐπιτρέπει πλέον νὰ θεωρῶμεν τὴν γῆν ὡς μόνον ὡς κέντρον τοῦ παντός, ἀλλ' οὔτε ὡς μόνον κόσμον κατωκημένον. Αἱ μεταξὺ τῶν λοιπῶν πλανητῶν καὶ τῆς ἡμετέρας σφαίρας ὑπάρχουσαι ἀναλογίαι εἰσὶν τραναὶ ἀποδείξεις, ὅτι τὸ ἀνθρώπινον σῶμα δὲν εἶναι ἀποκλειστικὸς τύπος, καὶ ὅτι ἡ δημιουργὸς δύναμις, ἥτις ἐν ἀφθονίᾳ ἔρριψε τὴν ζωὴν ἐν σταγόνι ὕδατος, βεβαίως δὲν ἐσταμάτησεν εἰς τὸν ἀνθρώπον. *Bruno Jordan, Hugens, Fontenelle, Charles, Bonnet, Arago, Flammarion* καὶ πλείστοι ὅσοι ἐκ τῶν νεωτέρων σοφῶν ἐξεφράσθησαν καὶ ἔγραψαν ὑπὲρ τῆς ἰδέας τῆς πληθύσεως τῶν κόσμων καὶ τῆς οἰκησιμότητος αὐτῶν. «Ὁλαὶ αἱ ὑπάρχουσαι ἀναλογίαι μεταξὺ τῶν πλανητῶν καὶ τῆς γῆς, λέγει ὁ *Babinet*, εἶναι τοσαῦτα ἐπιχειρήματα ὑπὲρ τῆς ἰδέας τῆς ὑπάρξεως ζώντων ὄντων καὶ ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας ἐκείνων.» Ὁ δὲ περίπυστος *Lambert* τῆς Ἀκαδημίας τῆς Πρωσσίας ἐκπλησόμενος ἐπὶ τῇ καταπληκτικῇ γονιμότητι τῆς φύσεως, εἰς τὰς περὶ Κοσμογονίας ἐπιστολάς του γράφει «Ἐὰν εἴμεθα καλῶς πεπεισμένοι, ὅτι τὸ πᾶν ἐπὶ σκοπῷ ἐγένετο, ὅτι τὸ

πᾶν ἁρμονικῶς συνδέεται, καὶ ὅτι ὁ κόσμος ὅλος εἶναι ἡ ἔκφρασις τῶν ἰδιοτήτων τοῦ Θεοῦ, προαγόμεθα τότε νὰ πιστεύσωμεν, ὅτι ὅλα τὰ οὐράνια σῶματα εἰσὶ κατοικημένα, καὶ ὅτι ὅλον τὸ ἄπειρον διάστημα τοῦ στερεώματος εἶναι ἐπίσης πλήρες κατοικημένων κόσμων. Δὲν δυνάμεθα νὰ παραδεχθῶμεν, ὅτι ἐν τοσοῦτον ἐντελὲς ἔργον ἔχει τόσα κενὰ καὶ χάσματα. Ἐπὶ κόκκου ἄμμου ἐν σταγόνι ὕδατος παρατηρούμεν κόσμους καὶ κατοίκους, τὰ δὲ ἐντελέστερα ἡμῶν μικροσκοπία μόλις δεικνύουσιν ἡμῖν τὰς φαλαίνας καὶ τοὺς ἐλέφαντας τῶν κόσμων τούτων, ἀδυνατοῦντα νὰ φθάσωσι καὶ μέχρι τῶν ἐντόμων αὐτῶν. Καὶ θέλωμεν ἔπειτα, ὥστε τὰ ἀπέραντα ταῦτα σῶματα, ἅτινα μεθ' ἡμῶν πλανῶνται περὶ τὸν ἥλιον, καὶ ἅτινα, ὡς ἡμεῖς, παρ' αὐτοῦ λαμβάνουσι τὸ τε φῶς καὶ τὴν ζωηφόρον θερμότητα, νὰ ἦναι κενὰ καὶ ἀκατοίκητα! Κατ' ἐμὴν ἰδέαν δὲν ὑπάρχει παραλογωτέρα ταύτης γνώμη καὶ ἀναξιωτέρα λογικοῦ ὄντος.»

Καὶ ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων φιλόσοφοι πασῶν τῶν σχολῶν ἐκήρυξαν, εἴτε διὰ τῶν συγγραμμάτων των, εἴτε ἐνώπιον τῶν μαθητῶν των, τὴν μεγάλην ταύτην ἀλήθειαν. Ἐξίσου παράλογον θέλει εἶσθαι, λέγει ὁ *Μητρόδωρος* ὁ Ἐφέσιος, τὸ νὰ θέλωμεν ἓνα μόνον κόσμον εἰς τὸ ἄπειρον αὐτὸ κενόν, ὅσον καὶ τὸ νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι εἰς μίαν ἐκτεταμένην πεδιάδα δὲν δύναται νὰ βλαστήσῃ εἰμὴ εἰς καὶ μόνος κόκκος σίτου.» Ὁ *Δημόκριτος* ἐκπεπληγμένος ἐπὶ τῇ ἀπεράντῳ πληθῆϊ τῶν οὐρανίων σωμάτων ἀνέκραξεν

«Ἄπειρους δὲ εἶναι κόσμους.»

Ἀναξίμανδρος ὁ ἐφευρετὴς τῶν γεωγραφικῶν χαρτῶν ἀνέπτυσεν ἐπίσης εἰς τοὺς συγχρόνους αὐτῷ τὴν μεγάλην ταύτην ἰδέαν τῆς πληθύσεως τῶν κόσμων καὶ τῆς οἰκησιμότητος αὐτῶν. Τὴν φιλοσοφικὴν ταύτην ἰδέαν παρεδέχθησαν τότε ὅλοι οἱ σοφοὶ τῆς Ἑλλάδος, παρὰ τῶν ὁποίων κατόπιν τὴν παρέλαβον καὶ οἱ Ἀλεξανδρινοί.

Ἴππαρχος ὁ θεμελιωτὴς τῆς ἐπιστημο-

νικῆς ἀστρονομίας, ὅστις ἀνεκάλυψε καὶ τὴν μετακίνησιν τῶν τροπικῶν, Ἄριστολλος, Ἡρακλείδης, Τιμόχαρις, Σέλευκος, Ἀπολλώνιος, Μένεχμος καὶ τόσοι ἄλλοι νόες, οἵτινες ἅπαντες ἐκλείσαν τὴν ἐποχὴν τῶν Πτολεμαίων, ὑπεστήριξαν ὅλοι τὴν ἰδέαν ὅτι ἕκαστος ἀστὴρ εἶναι κόσμος κατωκημένος ὑπὸ λογικῶν ὄντων.

Ἡ ἰδέα τῆς πλειονότητος καὶ τῆς ὑλικησιμότητος τῶν κόσμων, μ' ὄλην τὴν δεισιδαιμονίαν καὶ τὸν θρησκευτικὸν φανατισμὸν, τοσοῦτον ἦτον διαδεδομένη καὶ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις, ὥστε, κατὰ *Juvénal*, καὶ αὐτὸς ὁ μέγας Ἀλέξανδρος ἐλυπεῖτο καὶ ἐταπεινοῦτο σφόδρα μὴ δυνάμενος, λέγει, νὰ τοὺς κατακτήσῃ.

IV.

Ἐξετάζοντες διὰ τοῦ τηλεσκοπίου τὴν ἐπιφανείαν τῆς Σελήνης παρατηρούμεν ὅτι αὕτη σκεπάζεται ὑπὸ μεγίστων κρατήρων ὁμοίων τῶν τῶν ἐσθεσμένων τῆς γῆς ἠφαιστειῶν, ὑπὸ ὁρέων σχηματιζόντων ἐκτεταμένα περιτειχίσματα, τῶν ὁποίων τὸ κέντρον κατέχουσι στρογγύλα ὑψώματα, ἀπόσιτοι ἀκρόρειαι καὶ ὑπερθεθειμένοι ὄγκωδίστατοι βράχοι, καὶ ὑπὸ πολυαριθμῶν πεδιάδων, ἃς ἐπωνόμασαν *θαλάσσας*.

Πῶς ὅμως τῶρα οἱ ἀρχαῖοι, ἀμοιροῦντες τῶν μέσων ἅτινα σήμερον κέκτηται ἡ ἐπιστήμη, ἠδυνήθησαν νὰ ἐξακριβώσωσι τοσοῦτον καλῶς, ὅσον καὶ ἡμεῖς, τὴν τοπογραφίαν τῆς Σελήνης; Εἶχον ἄρα γε ἐργαλεῖον κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥσσον ὁμοῖον τῷ ἡμετέρῳ τηλεσκοπίῳ, δι' οὗ παρετήρουν τὰ διάφορα οὐράνια σῶματα; Ἐν ταῦθα ἐγκτετατὴ ζήτημα, οὐτινος ἡ λύσις δύσκολος. Οὐχ ἦττον ὁ Ἀριστοτέλης λέγει ὅτι, παρατηρῶν τις ἀντικείμενόν τι διὰ σωλήνος, αἱ ἀκτῖνες αἱ ἀπὸ τοῦ παρατηρουμένου ἀντικειμένου ἀναχωροῦσαι, διὰ τοῦ μέσου τούτου ὑφίστανται ὀλιγωτέραν διάθλασιν, καὶ ὁ Στράβων ὁμιλῶν περὶ τῆς φαινόμενης μεγεθύνσεως τοῦ δίσκου τοῦ Ἥλιου, ὅταν οὗτος εὐρίσκεται ἐπὶ το ὀρίζοντος, λέγει ὅτι, ὅταν παρατηρῶμεν διὰ τινος σωλήνος, αἱ ὀπτικαὶ ἀκτῖνες, τε-

θλασμένοι οὔσαι, παριστῶσιν ἡμῖν τὰ ἀντικείμενα μεγαλείτερα :

«*Διὰ δὲ τούτων ὡς δι' αὐτῶν κλωμένην τὴν ὄψιν πλατυτέρας δέχεσθαι τὰς φαντασίας.*»

Ideler ὁ νεώτερος εἰς τὰ σχόλια αὐτοῦ ἐπὶ τῶν Μετεωρολογικῶν τοῦ Ἀριστοτέλους ἀναφέρει ὅτι ὁ περιφανὴς οὗτος φιλόσοφος εἶχε παρατηρήσει διὰ τινος οἴου δῆποτε ἐργαλεῖου τὰς κηλίδας τοῦ Ἥλιου. Βασίζεται δὲ ἐπὶ τῆς ἐξῆς ἐκφράσεως τοῦ Σταγειρίτου τὸν ἡμέτερον κεντρικὸν ἀστὴρα ἀφορώσης :

«*Μηδέτι σημα φέρει.*»

Ὅπως δῆποτε λοιπὸν εἶναι βέβαιον, ὅτι οἱ ἀρχαῖοι εἶχον ἀρκούντως ἀκριβῆ γνώσιν περὶ τῆς ἐν γένει ἐξωτερικῆς μορφῆς τοῦ ἡμετέρου δορυφόρου. Ἐγνώριζον ἐπίσης ὅτι ἡ Σελήνη εἶναι σῶμα ἐτερόφωτον, δεχομένη παρὰ τοῦ ἡλίου τὸ φῶς αὐτῆς, καὶ δι' ἀντανεκλάσεως ἀποστέλλουσα ἡμῖν αὐτὸ :

«*Τὴν τε Σελήνην ψευδοφαῖ καὶ ἀπὸ τοῦ Ἥλιου φωτίζεσθαι.*»

Διογένης Λαέρτιος.

Ὁ *Δημόκριτος*, ὅπως καὶ οἱ νεώτεροι ἐπιστήμονες, ἐδόξαζεν ὅτι αἱ κηλίδες, αἱ ἐπὶ τοῦ δίσκου τῆς Σελήνης φαινόμεναι, εἶναι σκιαὶ τῶν ὑφίστων ὁρέων, ἅτινα ἐπίστευεν ὅτι ὑπάρχουσιν ἐπ' αὐτῆς.

Οἱ κομηταί, τὰ παράδοξα ταῦτα σῶματα, ἅτινα ἄλλοτε ἐνέσπειρον τρόμον εἰς τὰ ἔθνη, σήμερον, χάρις εἰς τὴν φασμασκοπικὴν ἀνάλυσιν, κάλλιστα διεγνώσθησαν καὶ ἐπιστημονικώτερον παρετηρήθησαν. Καὶ οἱ ἀρχαῖοι, ὡς ἡμεῖς, ἀναλόγως τῶν μέσων των, παρετήρησαν τοὺς κομοφόρους τούτους ἀστέρας, τὸ ἀκόλουθον δὲ χωρίον ἐν ᾧ ἐκφράζεται ἡ περὶ τούτου ἰδέα τῶν *Πυθαγορικῶν* ἀποδεικνύει τοῦτο ἐναργέστατα «*Ἐὼν Πυθαγορικῶν τινὲς μὲν ἀστέρα φαῖν εἶναι τὸν κομητὴν τῶν οὐκ αἰεταί φαινομένων, διὰ δὲ τινος διορισμένου χρόνου περιοδικῶς ἀνατελλόντων.*»

Ἐκτὸς πάσης ἀμφιβολίας εἶναι σήμερον ὅτι εἰς τὸ καθ' ἡμᾶς πλανητικὸν διάστημα πλανῶνται ἐπίσης σμικρὰ τινὰ σῶματα,

ἄτινα, ἐν τῇ ἀτμοσφαίρᾳ ἡμῶν περιπίπτοντα, ἀναφλέγονται ἕνεκα τῆς ὑπερβολικῆς αὐτῶν ταχύτητος, μεθ' ἧς διατρέχουσιν αὐτὴν, καὶ ὧν τὰ πλείστα πίπτουσιν ἐπὶ τῆς γῆς. Τὰ σώματα ταῦτα ὠνομάσθησαν ἀερολίθοι, βολίδες καὶ διάττοντες ἀστέρες. Εἶναι ὅμως τῷ ὄντι παράδοξον ὅτι τὸ φαινόμενον τοῦτο, ὅπερ ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων παρατηρήθη, νὰ μὴ πιστευθῆται εἰσὶ τὴν παρὰ τινῶν σοφῶν τῶν ἡμερῶν μας. Ἡ Ἀκαδημία τῶν ἐπιστημῶν ἐν Παρισίοις, λέγει ὁ Ἀραγὼ, διεκήρυττε τῷ 1769 ὅτι πτώσις πετρῶν ἐξ οὐρανοῦ προερχομένων ἦτον ἀπολύτως ἀδύνατος. Ὁ παρὰ τῇ πόλει Lucé καταπεσὼν καὶ ἄμα τῇ πτώσει του ληφθεὶς λίθος, τὸ πρακτικὸν τοῦ δημοτικοῦ συμβουλίου τοῦ δήμου Juillac, τὸ ἐπιβεβαίωσεν ὅτι, τὴν 29ην Ἰουλίου 1790, ἔπεσεν εἰς τοὺς ἀγρούς, ἐπὶ τῶν στεγῶν τῶν οἰκιῶν καὶ εἰς τὰς ὁδοὺς τοῦ χωρίου ἄπειρος πληθὺς λίθων, ὅλα ταῦτα ἐθεωρήθησαν ὑπὸ τῶν τότε ἐφημερίδων ὡς γελοιοδέστατος μῦθος, σκοπὸν ἔχων νὰ ἐπισύρῃ τὸν οἶκτον ὄχι μόνον τῶν σοφῶν, ἀλλὰ καὶ πάντων τῶν λογίων ἀνδρῶν.

Τὰ οὐράνια ταῦτα σωματίδια συνήθως διευθύνονται ἀντιθέτως πρὸς τὴν φοράν τῆς Γῆς, ἀναχωροῦσι δ' ὡς ἐπὶ τὸ πλείστον ἀπὸ τῶν ἀστερισμῶν τοῦ Περσέως, τῆς Κασσιόπης, τοῦ Λέοντος καὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ Δράκοντος. Τοὺς αἰθερίους δὲ τούτους χώρους διερχομένη ἡ Γῆ κατὰ τὴν περιτὸν Ἥλιον ἐνιαύσιον αὐτῆς περιστροφῆν, ἐκεῖ συνηθέστερον ἀπαντᾷ τὰ τοιαῦτα μετέωρα. Περὶ τὰ μέσα Αὐγούστου καὶ Νοεμβρίου τότε συνήθως φαίνονται τὰ πλείστα τῶν κοσμικῶν τούτων φαινομένων, ἅτινα ἐν τῇ ἡμέτερᾳ ἀτμοσφαίρᾳ περιπλεκόμενα ἀναφλέγονται καὶ σχηματίζουσιν ἐνίοτε ἀληθῆ βροχὴν διαττόντων ἀστέρων.

Εἰς τὴν Θεσσαλίαν οἱ κάτοικοι πιστεύουσιν ὅτι τὴν νύκτα τῆς 9ης Αὐγούστου, ἑορτῆς τῆς Μεταμορφώσεως, ὁ οὐρανὸς διανοίγεται ὅπως ἐπίδειξῃ ἄπειρον πληθὺν φώτων του. Τὴν αὐτὴν ἀκριβῶς ἐποχὴν καὶ οἱ καθολικοὶ τῆς Ἰρλανδίας βλέποντες

ἐνίοτε τοιοῦτό τι φαινόμενον, δοξάζουσιν ὅτι τὰ φωτοβόλα ταῦτα σώματα, ἅτινα διατρέχουσι τὴν ἀτμοσφαίραν, εἶναι τὰ πύρινα δάκρυα τοῦ ἁγίου Λαυρεντίου.

Οἱ τῆς Ἰωνικῆς σχολῆς φιλόσοφοι ἐνησχολήθησαν ἐπίσης καὶ περὶ τῶν φαινομένων τούτων, εἰς τοῦτο παρακινήθητες ἐκ τῆς πτώσεως μεγάλου λίθου παρὰ τοὺς Αἰγὸς ποταμοὺς πεσόντος τὸ πρῶτον ἔτος τῆς 78ης Ὀλυμπιάδος, ἀκριβῶς τὸ αὐτὸ ἔτος καθ' ὃ ἐγεννήθη ὁ Σωκράτης, καὶ κατὰ τὴν αὐτὴν θέσιν, ἧτις μετὰ 62 ἔτη ἐδοξάσθη διὰ τὴν τοῦ Λυσάνδρου περιφανῆ νίκην.

Ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ἀντικειμένου Διογένης ὁ Ἀπολλώνιος ἐκφράζεται οὕτως: «Μεταξὺ τῶν ὄρατῶν ἀστέρων πλανῶνται ἐπίσης καὶ ἀστέρες ἀόρατοι, πρὸς οὓς κατὰ συνέπειαν δὲν ἠδυνήθησαν νὰ δώσωσιν οὐδεμίαν ὀνομασίαν. Οἱ σκοτεινοὶ οὗτοι ἀστέρες πυρακτούμενοι πίπτουσιν ἐνίοτε ἐπὶ τῆς γῆς καὶ ἀποσβέννυνται, ὡς ὁ παρὰ τοὺς Αἰγὸς ποταμοὺς διάπυρος πεσὼν ἐκ λίθου ἀστήρ.» Κατὰ Θεόφραστον ὁ Ἀναξαγόρας ἐδόξαζεν ὅτι μεταξὺ Γῆς καὶ Σελήνης κυκλοφοροῦσι σκοτεινὰ σώματα, ἅτινα δύνανται νὰ ἐπιφέρωσιν ἐνίοτε ἐκλείψεις τοῦ ἡμετέρου δορυφόρου. Ἡ γνώμη αὕτη τοῦ Ἀναξαγόρου ἐπεβεβαιώθη σήμερον, ἂν ὄχι διὰ τὴν Σελήνην, τοῦλάχιστον ὅμως διὰ τὸν Ἥλιον.

Τῷ 1777 ὁ ἀστρονόμος Messier περὶ μεσημβρίαν εἶδε πληθὺν τοιούτων ἀμαυρῶν σωματίων πρὸ τοῦ Ἥλιου παρελαυνόντων. Τῷ 1706 περὶ τὴν 40ην ὥραν π. μ. τὸ φῶς τοῦ Ἥλιου ἐσκοτίσθη ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε καὶ αὐταὶ αἱ νυκτερίδες ἀπατηθεῖσαι ὑπὸ τῆς ἀπροόπτου ταύτης σκοτίας περιέπταντο. Παρατηρήθη δὲ τότε ὅτι ἄπειρος πληθὺς τοιούτων σκοτεινῶν σωματίων διέβαινε πρὸ τοῦ μεγάλου ἀστέρος ἡμῶν. Παρόμοιαι ἀμαυρώσεις τοῦ Ἥλιου συνέβησαν τῷ 1547 κατὰ τὴν μάχην τῆς Mülberg, τῷ 358 ἀμαύρωσις, ἧτις ἐπὶ πολλὰς ὥρας διαρκέσασα ὑπῆρξεν ὁ πρόδρομος τοῦ τρομεροῦ σεισμοῦ, ὅστις κατέστρεψε τὴν Νικομήδειαν καὶ πολλὰς ἄλλας πόλεις τῆς Μακεδονίας καὶ τοῦ Πόντου, τῷ 409, ὅτε ὁ

Ἄλარიχος ἐφάνη ἐνώπιον τῆς Ρώμης, καὶ καθ' ἣν ἐν πλήρει μεσημβρίᾳ ἐφάνησαν οἱ ἀστέρες, ὡς ἐκ τοῦ βαθέως σκότους, καὶ τῷ 535 τέλος, ὅτε ἠέντασις τοῦ Ἥλιου ἐπὶ 14 μῆνας ὑπέστη ἐπαίσθητην ἐλάττωσιν. Τὰ φαινόμενα ταῦτα, ὡς ἐκ τῆς διαρκείας αὐτῶν, δὲν δυνάμεθα νὰ ἀποδώσωμεν εἰς ὀλικὴν ἐκλείψιν τοῦ Ἥλιου.

Ἐκ τῶν προαναφερθέντων παραδειγμάτων βλέπομεν ὅθεν τὰ πλάνητα ταῦτα σωματίδια εἶναι τοσαῦτα τὸν ἀριθμὸν, ὥστε πρὸ τοῦ Ἥλιου διαβαίνοντα δύνανται πρὸς ὥραν νὰ ἐπισκιάσωσιν αὐτόν.

Εἰς τὸν βίον τοῦ Λυσάνδρου ὁ Πλούταρχος λέγει ὅτι τὰ μετέωρα ταῦτα δὲν προέρχονται ἐκ τῆς ἡμετέρας ἀτμοσφαίρας, ἀλλ' εἶναι οὐράνια σώματα πίπτοντα ἐπὶ τῆς γῆς καὶ συνηθέστερον εἰς τὴν θάλασσαν.

Καὶ ἡ Ἑλληνικὴ μυθολογία ἄλλως τε παρέχει ἡμῖν παραδείγματα, τὰ μετέωρα ταῦτα ἀφορῶντα. Εἰς τὸν Προμηθεᾶ τοῦ Αἰσχύλου, ὑπάρχει χωρίον ἐν ᾧ βλέπομεν ὅτι ὁ Ζεὺς θυμωθεὶς ἐσημάτισε νέφη καὶ ἔβρεξε βροχὴν πετρῶν. Οἱ ὑπὸ τοῦ ὑπάτου τῶν θεῶν τοῦ Ὀλύμπου κατὰ τῆς γῆς ἐξακοντισθέντες παμπληθεῖς οὗτοι λίθοι, βεβαίως δὲν ἦσαν ἀποκύημα τῆς φαντασίας τοῦ ἀθανάτου ποιητοῦ, καθότι, αἱ λεπτομερεῖς περὶ αὐτῶν πληροφορίαι αὐτοῦ ἐφαρμόζονται κάλλιστα εἰς τὰ περὶ τῆς πτώσεως τῶν ἀερολίθων.

Ἐκ τῆς πτώσεως τῶν μετεώρων τούτων συνέβησαν καὶ διάφορα εἰς διάφορα μέρη δυσυχήματα. Τῷ 1680 εἰς Μεδιόλανα λέγεται, ὅτι ἐφονεύθη ἐξ ἀερολίθου εἰς καλόγηρος, ἔτερος δὲ εἰς Cremona τῷ 1511. Τῷ 1674 ἐπὶ τινος Σουηδικοῦ πλοίου ἐφονεύθησαν δύο ναῦται ὑπὸ ἀερολίθου ζυγίζοντος 4 κοιλόγραμμα. Πλησίον τῆς *Roguefort* τῆς Ἀμερικῆς καταπεσὼν ἀερολίθος ἀφοῦ ἐκρήμνισε μίαν καπνοδόχην καὶ ἐφόνευσεν ἕνα γεωργὸν καὶ τινὰ ζῶα ἐβυθίσθη τέλος ἐντὸς τῆς γῆς εἰς βάθος 2 μέτρων. Ὁ Edw. Biot ἀναφέρει ὅτι τῷ 616 μ. X. εἰς Κίναν κατέπεσε μέγας ἀερολίθος ὅστις ὄχι μόνον δέκα ἀνθρώπους ἐφόνευσεν, ἀλλὰ καὶ τινὰ φορητὰ ἄ-

μάξια κατεσύντριψεν. Ἀναφέρεται πρὸς τοῦτο ὅτι καὶ τινες πυρκαϊαὶ συνέβησαν ἐκ τῶν ἀερολίθων τούτων. Διηγούνται ὅτι τῷ 944 πολλαὶ πυριφλεγεῖς τοιαῦται σφαῖραι, ἐπὶ στεγῶν οἰκιῶν καταπεσοῦσαι, ἐπυρπόλησαν αὐτάς. Ἐξ ἀερολίθου ἐπίσης ἐξεργάγη καὶ ἡ πυρκαϊὰ, ἡ τὴν 7ην Μαρτίου τοῦ 1618 τὴν μεγάλην αἰθούσαν τοῦ Διακαστηρίου τῶν Παρισίων ἀποτεφρώσασα.

V

Ἀναντιρρήτως δὲν ὑπάρχει θέαμα μαγευτικώτερον, μεγαλοπρεπέστερον συνάμα δὲ καὶ ἐπιβλητικώτερον ἢ ἡ θέα τοῦ ἀπείρου ἐνάστρου θόλου τοῦ οὐρανοῦ ἐν αἰθρίᾳ νυκτὶ θεωρουμένου ἅπαντα τὰ φωτοβόλα σημεῖα, ἅτινα φαίνονται προσηλωμένα ἐπὶ τοῦ στερεώματος, καὶ ἅτινα διὰ μυρίων φώτων ἀπαστράπτουσιν, ἐπισύρουσι τῆς ψυχῆς ἡμῶν τὸν ἄκρον θαυμασμόν. Τί εἶναι πράγματι πάντα τὰ λίαν μεμακρυσμένα ταῦτα φῶτα, ἅτινα, ὡς φάροι εἰς ἀνίστους ἀποστάσεις τεθειμένα, φαίνονται χρησιμεύοντα ὡς σήματα εἰς τοὺς ἀναριθμήτους κόσμους, τοὺς παρὰ τῆς χειρὸς τοῦ Δημιουργοῦ εἰς τὸ ἄπειρον χάος διασπαρέντας; Ὁ ἀνθρώπος φύσει κενόδοξος ὢν, καὶ ὡς ἐκ τῆς ἀμαθείας του εἰς τὴν πλάνην τῶν αἰσθησέων του ὑπέκων, ἐτόλμησεν ἐν τῇ τυφλότητι του νὰ παραδεχθῆ ὅτι ὅλοι οἱ ἀπειράριθμοι οὗτοι ἀστέρες ἐποιήθησαν ἐπὶ τῷ μόνῳ σκοπῷ τοῦ νὰ θέλωσι τὰ βλέματα αὐτοῦ, καὶ νὰ τῷ δώσωσιν οὕτως ἰδέαν τῆς ἰκανότητος καὶ τῆς μεγαλοδωρίας τοῦ μεγάλου ἀρχιτέκτονος.

Ἐντοσοῦτω σήμερον γνωρίζομεν ὅτι ἡ ἡμέτερα γῆ δὲν εἶναι τὸ κέντρον τοῦ Σύμπαντος, ὅπερ κέντρον δὲν ἔχει, καὶ ὅτι οἱ ἀστέρες εἶναι τόσοι ἥλιοι, ὡς τὸν ἡμέτερον, χρησιμεύοντες ὄχι ὡς θέαμα τοῖς ἀνθρώποις, ἀλλ' ἀπεναντίας ὅπως θερμαίνωσι καὶ φωτίζωσιν ἄλλους κόσμους.

Ὁ ἡμέτερος Ἥλιος, τοῦ ὁποῦ ἡ ἐπιφάνεια εἶναι 12,550 φορές μεγαλειτέρα τῆς ἐπιφανείας τῆς Γῆς, εἶναι ἀστὴρ ὡς οἱ λοιποὶ, οἱ ἐν τῷ ἀστρόφῳ θόλῳ διαλάμποντες. Εἶναι ἐλάχιστον μέρος ἀπεράντου νεφελοει-

δοῦς, ἐν τῇ ὁποίᾳ μυριάδες σωμάτων φωτεινῶν τε καὶ μὴ περιφέρονται. Ἡ ἑναστρὸς δ' αὕτη νεφέλη, γνωστὴ ἄλλως ὑπὸ τὸ ὄνομα Γαλαξίας, δὲν εἶναι εἰμὴ ἐλάχιστον σημεῖον ἐν τῷ Σύμπαντι.

Ὁ κεντρικὸς ἡμῶν ἀστὴρ μῶλον τὸν ὄγκον αὐτοῦ, ὅστις εἶναι ἐν ἑκατομμύριον τετρακοσίας ἐπτὰ χιλιάδας ἑκατὸν ὄγδοῦν κοντα φορὰς μεγαλειότερος τοῦ τῆς γῆς, δὲν εἶναι οὔτε ἐκ τῶν ὀγκωδέστερων οὔτε ἐκ τῶν λαμπροτέρων ἀστέρων τοῦ Γαλαξίου κύκλου. Ἀπεναντίας εἶναι εἰς ἐκ τῶν ἀσημάντων ἀστέρων, διότι κατὰ Ἐρσχελον εἰς τὰς αἰθερίους ἐκτάσεις ὑπάρχουσιν ἀστέρες, οἵτινες ὑπερβαίνουσι τὸν ἡμέτερον Ἥλιον κατὰ πολὺ, κατὰ τε τὸν ὄγκον καὶ τὴν λάμψιν. Σείριος π. χ. ὁ τοῦ ἀστερισμοῦ τοῦ μεγάλου Κυνοῦ εἶναι ἐν ἑκατομμύριον φορὰς ὀγκωδέστερος τοῦ Ἥλιου, τὸ δὲ φῶς αὐτοῦ εἶναι 146 φορὰς ζωηρότερον καὶ λαμπρότερον.

Κατὰ τὰς μικρομετρικὰς παρατηρήσεις, ἡ παράλλαξις τοῦ Ἥλιου εἶναι 31', 32'', ὅπερ δεικνύει τὴν φαινομένην διάμετρον τοῦ ἀστέρος τούτου εἰς μέσῃ ἀπὸ τῆς γῆς ἀπόστασιν. Ἐκ τῶν ἀρχαίων ὁ Ἀρχιμήδης καὶ ὁ Ἀρίσταρχος ὁ Σάμιος καταμετρήσαντες τὴν διάμετρον τοῦ Ἥλιου ὑπελόγησαν αὐτὴν 32' 55'', καταμέτρησις ὀλίγον τῆς σημερινῆς διαφέρουσα. Θαλῆς ὁ θεμελιωτὴς τῆς Ἰωνικῆς σχολῆς καταμετρήσας καὶ αὐτὸς τὴν διάμετρον τοῦ Ἥλιου ἔσχε τὸ αὐτὸ ἀποτέλεσμα. Εὐρην αὐτὴν τὸ ἑπτακοσιοστὸν ἑκατοστὸν μέρος τοῦ κύκλου, ἦτοι ἡμίσειαν μοῖραν, ὅπερ ἀκριβέστατον.

Ὁ Θέων λέγει ὅτι ὁ Ἐρατοσθένης καταμέτρησε τὸ ὕψος ὄρους τινὸς διὰ τινος ἐργαλείου διόπτρας καλουμένου, τετάρτου τοῦ κύκλου σχῆμα ἔχοντος, πολλοὶ σοφοὶ λέγουσιν ἐπίσης ὅτι οὗτος εὗρε καὶ τὴν ἀπὸ τῆς Γῆς ἀπόστασιν τοῦ ἡμέτερου δορυφόρου. Ἡ ἀπόστασις δ' αὕτη εἶναι ὁμοία τῆς ὑπὸ τῶν κκ. Cassini καὶ de la Caille πρὸ αἰῶνος σχεδὸν εὐρεθείσης διὰ τῆς πρὸ τοῦ Ἥλιου διαβάσεως τῆς Ἀφροδίτης παρατηρήσεως αὐτῶν. Καὶ ἕτερος σοφὸς ὁ Ἀρί-

σταρχος καταμέτρησε τὴν ἀπόστασιν τῆς Σελήνης καὶ ὑπελόγησεν αὐτὴν εἰς 56 ἡμιδιαμέτρον τῆς Γῆς, ὅπερ σχεδὸν συμφωνεῖ μὲ τὰς ἀκριβεστέρας σημερινὰς καταμετρήσεις.

Ὅσοι ἐκ τῶν μεταγενεστέρων σοφῶν ἢ παντάπασιν ἢ ὀλίγον κατέγιναν περὶ τὴν Ἑλληνικὴν ἀρχαιότητα, λέγουσιν ἡμῖν ὅτι, οἱ τότε σοφοί, ἀδυνατοῦντες νὰ συλλάβωσιν ἐν τῷ νῷ τὸν θαυμασίον μηχανισμόν τοῦ Σύμπαντος, ἐφαντάσθησαν νὰ προσηλώσωσιν πάντας τοὺς ἀστέρας ἐπὶ κρυσταλλίνου θόλου στρεφομένου δλοκλήρου περὶ τὴν Γῆν. Διὰ τὴν ὁμῶς οἱ νεώτεροι ἀστρονόμοι, μολοντί γνωρίζουσιν ὅτι πάντες οἱ ἀστέρες εὐρίσκονται εἰς ἀδιάλειπτον κίνησιν, ἐξακολουθοῦσιν ἔτι νὰ ὀνομάζωσιν αὐτοὺς ἀπλανεῖς (*fixes*), ἦτοι προσηλωμένους ἐν τῷ στερεώματι;

Ὁ Ἀριστοτέλης, εἶναι βέβαιον, τοὺς ὀνομάζειν ἐνδεδεμένα ἀστρα, (*astres fixes*), ἀλλ' ὁ περιφανὴς φιλόσοφος δὲν ἐδόξαζεν ὅτι πράγματι ἦσαν δεδεμένοι, ἀλλ' ἤνοιε διὰ τούτου ὅτι ἐτήρουν πάντοτε τὴν αὐτὴν ἀπ' ἀλλήλων φαινομένην ἀπόστασιν. Ὁ αὐτὸς ἀπέφυγεν ἐπίσης εἰς τὰ συγγράμματά του τὴν ἔκφρασιν *κρυστάλλινος οὐρανός*, ὁ δὲ Πλάτων ρητῶς λέγει ὅτι πάντες οἱ ἀστέρες ἔχουσι περιστροφικὴν τινὰ κίνησιν.

Ἡ ἔκφρασις τοῦ *ἐκ κρυστάλλου οὐρανοῦ* δύναται νὰ ἐξηγηθῇ καὶ ἀλλέως, ὡς ἐμφαίνουσα δηλ. εἴτε τὴν διαφάνειαν τοῦ αἰθερίου χώρου, εἴτε τὴν κατεψυγμένην θερμοκρασίαν ἣτις εἰς τὰς ἀπωτάτας ταύτας χώρας ἐπικρατεῖ.

Ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀστέρων εἶναι ἄπειρος, διὰ γυμνοῦ δὲ ὀφθαλμοῦ δυνάμεθα νὰ διακρίνωμεν περὶ τὰς 5 χιλιάδας. Ὅταν ὁμοῦ ὀπλισθῶμεν δι' ἰσχυρῶν τηλεσκοπίων τότε διὰ τρόπου καταπληκτικῶν βλέπομεν αὐτοὺς πολλαπλασιαζομένους ἐπ' ἄπειρον. Ὁ Ἐρσχελος διὰ τοῦ γιγαντιαίου αὐτοῦ τηλεσκοπίου καταμέτρησε 50,000 ἀστέρων εἰς διάστημα 15 μοιρῶν μήκους καὶ 2 πλάτους.

Ὁ Γαλαξίας κύκλος ἐμπεριέχει ἐπέκεινα

τῶν 50 ἑκατομμυρίων ἀστέρων. Τρεῖς χιλιάδες ἐξακόσια πολὺαστρα, ἦτοι τρεῖς χιλιάδες ἐξακόσιοι ἕτεροι γαλαξιαὶ εἰς τὰ βῆθη τοῦ ἀπείρου ἀνακαλυφθέντες μέχρι σήμερον, παρίστανται εἰς τὰ ὄμματα τοῦ παρατηρητοῦ ὡς μυρμηκία Ἥλιων. Βεβαιούται σήμερον ὅτι πολὺαστρον ἔχον φαινομένην ἐπιφάνειαν ἴσην τῷ φαινομένῳ δίσκῳ τῆς Σελήνης δύναται νὰ περιέχῃ 200 χιλιάδας Ἥλιων.

Ὅπως ἡμεῖς, οὕτω καὶ οἱ ἀρχαῖοι προσεπάθησαν νὰ εἰσδύσωσιν εἰς τὰ μυστήρια τοῦ ἀστρέντος θόλου, οὔτινος τὸ ἄπειρον συγχίζει τὴν διάνοιαν ἡμῶν. Ὁ Ἡρακλείδης καὶ πάντες οἱ Πυθαγορικοὶ ἐδίδασκον ὅτι ἕκαστος ἀστὴρ ἦτο κόσμος, ὡς ὁ ἡμέτερος, συγκείμενος ἐξ ἡλίου καὶ πλανητῶν:

«Ἐκαστον τῶν ἀστέρων κόσμον ὑπάρχειν, γῆν περιέχοντα, ἀστρα τε καὶ αἰθέρα, ἐν τῷ ἀπείρῳ αἰθέρι.»

Πλούταρχος.

Ὁ Ἀρατος εἰς τὰ φαινόμενα αὐτοῦ περιγράφει, κατὰ Εὐδοξόν, τὰ σχήματα καὶ τὰς σχετικὰς θέσεις τῶν πολυάστρον, ὡς καὶ τὴν ἀνατολὴν καὶ δύσιν τῶν ἀστέρων. Ὁ Ἀναξίμενης ἐδόξαζεν ὅτι οἱ ἀστέρες ἦσαν παμμέγιστοι πύρινοι ὄγκοι, περίξ τῶν ὁποίων γῆνα σώματα ἀόρατα ἐξετέλουν περιοδικὰς περιστροφάς.

«Ἀναξίμενης πυρίνην μὲν τὴν φύσιν τῶν ἀστέρων, παρέχειν δὲ τινὰ καὶ γεώδη σώματα, συμπεριφερόμενα τούτοις ἀόρατα.»

Στοβαῖος.

Κατὰ τοὺς σοφοὺς Laplace, Peters, Lambert, Maeder καὶ Bessel, ὑπάρχουσιν εἰς τοὺς αἰθέρας ἀπεσβεσμένοι ἥλιοι, ἢ μᾶλλον καταπληκτικῶν μεγέθους σκοτεινὰ σώματα, ἐπίσης πολυάριθμα ὅσον καὶ οἱ φωτεινοὶ ἀστέρες. Τὴν γνώμην ταύτην ἐπρέσβευον καὶ πάντες οἱ ἀρχαῖοι ἀστρονόμοι. Ἡ ἰδέα αὕτη μάλιστα ἐπεκράτησε καὶ μέχρι τῶν πρώτων χρόνων τοῦ χριστιανισμοῦ. Ὁ Ὀριγένης γράφει ὅτι οἱ πύρινοι

ἀστέρες στρέφονται περίξ σκοτεινῶν καὶ ἀοράτων σωμάτων.

Ὁ Γαλαξίας κύκλος, ὁ οὐράνιος οὗτος τῶν Ἀράβων ποταμὸς, εἶναι ἢ τὸν οὐρανὸν ἀπ' ἄρκτου πρὸς νότον περιζωνούσα ζώνη. Τὸ ὑπόλευκον αὐτῆς φῶς ἐνέπνευσε εἰς τοὺς ἀρχαίους μυθολόγους παραδοξὸν τινα ἰδέαν ὑπέθεσαν ὅτι ἡ μεγάλη αὕτη ταινία ἐσχηματίσθη ἐκ τῶν σταγόνων τοῦ γάλακτος, αἵτινες ἐκ τῶν μαστῶν τῆς θεᾶς Ἥρας ἐπιπτον, ἐν ᾧ ἐθήλαζε τὸν Ἡρακλέα.

Τὸ παραδοξότερον ὁμοῦ εἶναι ὅτι ἡ περίργος αὕτη γνώμη, ἣτις οὐδόλως μετὰ τῆς ἐπιστήμης σχετίζεται, περιήλθεν ἀπὸ τῆς πολυθείας εἰς τὸν χριστιανισμόν. Οὕτως οἱ χριστιανοὶ τῶν πρώτων αἰώνων μετὰ πεποιθήσεως ἐπίστευον ὅτι ἐκ τοῦ γάλακτος τῆς Παρθένου ἐσχηματίσθη ὁ Γαλαξίας.

Ἡ Ἑλληνικὴ φαντασία ἐζήτησε βεβαίως νὰ ἐξηγήσῃ τὸ φαινόμενον τοῦτο διὰ ποιητικῶν εἰκόνων ὑπὸ τῆς μυθολογίας ἐμπνευσθεισῶν. Οὕτω ρομαντικοὶ τινες νέες διεικόνοντο τότε ὅτι ἡ ἑναστρὸς αὕτη ζώνη ἦτον ἡ ὁδὸς ἣν ἠκολούθησεν ὁ Φαέθων ὅταν ἐξέκλινε τῆς εὐθείας ὁδηγῶν τὸ ἄρμα τοῦ Ἥλιου ἄλλοι πάλιν ὅτι ἦτον ἡ ὁδὸς δι' ἣς οἱ θεοὶ διήρχοντο, ἀλλ' οἱ πράγματι σοφοὶ τῆς ἀρχαιότητος πάντῃ διαφόρως περὶ τῆς γαλακτώδους ταύτης ὁδοῦ ἐδόξαζον.

Ὁ Δημοκρίτος πρὸ πάντων ἐπρέσβευεν ὅτι ὁ Γαλαξίας συνέκειτο ἐξ ἀναριθμητῶν ἀστέρων συμπεπυκνωμένων, τῶν ὁποίων αἱ εἰκόνες συνεχέοντο ἕνεκα τῆς πληθῆος αὐτῶν καὶ τῆς ἀπείρου ἀπὸ τῆς γῆς ἀποστάσεώς των:

«Δημόκριτος πολλῶν καὶ μικρῶν, καὶ συνεχῶν συμφωτισομένων ἀλλήλοισιν συνασμιδὸν διὰ τὴν πύκνωσιν ἀπεκάλει.»

Πλούταρχος.

Τοῦ Δημοκρίτου ἡ ὑπόθεσις αὕτη καθ' ὀλοκληρίαν ἐπικυροῦται σήμερον. Εἰς τὴν ἀπέραντον ταύτην ὑπόλευκον ζώνην διὰ τοῦ τηλεσκοπίου παρατηροῦντες βλέπομεν καταπληκτικὸν ἀριθμὸν ἀστέρων, οἵτινες

πάντες υπείκουσιν εἰς μεγάλην ἔλκυστικὴν δύναμιν, καὶ ὧν τινες φαίνονται τάσιν πρὸς ἀπομάκρυνσιν ἀπὸ τοῦ Γαλαξίου ἔχοντες. Ὅλοι οὗτοι οἱ εἰς ἀδιάλειπτον κίνησιν εὐρισκόμενοι ἥλιοι σχηματίζουσιν ὡς ἐκ τῶν ἀπ' ἀλλήλων ἀποστάσεων αὐτῶν κενὰ διαστήματα, ἅτινα οἱ μὲν ἀρχαῖοι χάρματα ἀπεκάλουν, οἱ δὲ νεώτεροι σάκκους ἀνθρώπων (*Sacs à charbons*.)

Τὰ λοιπὰ πολύαστρα, ἅτινα εἰς τὸ χάος διακρίνονται ὡς συγκεχυμένοι κηλίδες, δμυιάζουσι τὰ ὑπόλευκα νέφη. Αἱ κηλίδες αὗται, αἵτινες δὲν εἶναι ἄλλο ἢ συνεπάθροισις ἀπείρων ἡλίων, ὠνομάσθησαν ὑπὲρ τῶν ἀρχαίων *νεφελοειδεῖς*. Ὁ δὲ ποιητὴς ἀστρονόμος Ἀρατος ὀνομάζει αὐτὰς ὕδατος χύσιν. Τὸ πλεῖστον μέρος τῶν μεμακρυσμένων τούτων νεφελοειδῶν δι' ἰσχυρῶν τηλεσκοπίων διελύθησαν σήμερον εἰς ἀστέρας. Αἱ ἀστέρες δ' αὗται σωρεῖται τοσοῦτον ἀφ' ἡμῶν ἀπέχουσιν, ὥστε τὸ φῶς, τὸ ὁποῖον διατρέχει 77 χιλιάδας λεύγας εἰς ἕκαστον δευτερόλεπτον, ὅπως φθάσῃ μέχρις ἡμῶν θέλει χρειασθῆ χιλιάδας τινὰς αἰώνων.

Διήλομεν ἐν ἀπόψει μέγα μέρος τῶν οὐρανίων φαινομένων, καὶ προσεπαθήσαμεν ὅση ἡμῖν δύναμις νὰ ἀποδείξωμεν ὅτι καὶ οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες σοφοὶ ἀναλόγως τῶν τότε ἐν χρήσει μέσων διηρένησαν τὸν ἀγερόντα θόλον, καὶ ἀπεφάνθησαν περὶ αὐτοῦ ὅπως καὶ οἱ νεώτεροι σήμερον παραδέχονται. Ἀπεδείξαμεν ὅτι τὰ περὶ κοσμογονίας συμπεράσματα αὐτῶν ἐχρησίμευσαν ὡς βάσις, οὕτως εἰπεῖν, τῶν ἐργασιῶν καὶ τῶν ἀνακαλύψεων τῶν σοφῶν πάντων τῶν μετέπειτα αἰώνων. Αἱ τολμηραὶ αὐτῶν ὑποθέσεις πραγματοποιηθεῖσαι τὸ πλεῖστον κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους ἀπαδεικνύουσιν ἡμῖν ἀρκούντως ὅτι οἱ Ἕλληνες ἀστρονόμοι ἠρέσκοντο πάλιν νὰ περιφέρωσι τὴν γόνιμον αὐτῶν φαντασίαν εἰς τὰς λαμπρὰς σφαῖρας τοῦ ἀπείρου καὶ διὰ μόνης τῆς δυνάμεως τῆς διανοίας αὐτῶν νὰ ἀνακαλύπτωσι τοὺς νόμους οἵτινες διέπουν τὸν ἡλιακὸν κόσμον.

Εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν πρὸ πάντων οἱ Ἕλληνες ἐδημιούργησαν τὴν ἐπιστημονικὴν

ἀστρονομίαν. Ἐπωφελοῦμενοι τῶν παρατηρήσεων τῶν προγόνων των, ἔσχον τὸ θάρρος καὶ τὴν ὑπομονὴν νὰ κάμωσι γενικὴν ἐπανάληψιν αὐτῶν, παρατηροῦντες καὶ προδιορίζοντες ἐν νέου τὴν παρέκκλισιν τῆς ἐκλειπτικῆς, τὰς θέσεις τῶν ἀπλανῶν ἀστέρων, καὶ τὰς ἀποστάσεις καὶ τὰς περιετρεφικὰς κινήσεις τῶν πλανητῶν.

Οἱ Ἕλληνες, ἂν καὶ μακρὰν τῆς πατρίδος αὐτῶν καὶ ἀποκατεστημένοι εἰς ξένην γῆν, οὔτε τὸν ἐθνικὸν αὐτῶν χαρακτήρα ἀπόλεσαν, οὔτε τὸν διορατικὸν τῆς διανοίας αὐτῶν. Ὑπῆρξαν πανταχοῦ καὶ πάντοτε, ὅπως ἐν τῇ πατρίδι αὐτῶν, οἱ αὐτοὶ κολοσσοί, οἵτινες τὸν κόσμον ἅπαντα φυσικῶς τε καὶ διανοητικῶς διέεσισαν, καὶ μέχρι σήμερον μεθ' ὅλας τὰς κοινωνικὰς ἀναστατώσεις καὶ τοὺς βαρβαρικὸς ζυγοὺς, ὑφ' οὓς ὑπέκυψαν, οἵτινες κατέστρεψαν ὅχι μόνον τὸν τότε πολιτισμὸν, ἀλλὰ καὶ αὐτὰ τὰ ἀριστουργήματα αὐτῶν, ὧν τὸ πλεῖστον μέρος, ἐκ τῶν διασωθέντων ἐξηφανίσθη ἕνεκα τῶν τρομερῶν ἐπαναστάσεων αὐτῶν, καὶ μέχρι σήμερον, λέγομεν, οἱ εὐάριθμοι ἀπόγονοι τοῦ μεγάλου καὶ ἀπαραμίλλου τούτου ἔθνους ἀρκοῦσιν ὅπως καὶ πάλιν ἐπισύρωσι τὸν θαυμασμὸν καὶ τὸ ἀπεριόριστον σέβας τοῦ κόσμου ὀλοκλήρου.

ΕΚ ΤΟΥ ANNÉE TERRIBLE.

B'.

ΕΠΕΙΣΟΔΙΟΝ.

Γυνὴ τις μ' εἶπε: Τρέχουσα διέφυγον τὸ πλήθος.
Ἡ κόρη μου, μικρὰ, μικρὰ, — τὴν εἶχον εἰς τὸ στήθος, —
Ἐφώναζε· καὶ ἔτρεμα μὴ τὴν ἀκούσ' ἡ πόλις·
Συλλογισθῆτε: δίμηνον ἀκόμη ἦτο μόλις.
Δὲν εἶχε φύλλου δύναμιν· κ' ἐγὼ νὰ τὸ φιλήσω
Ἐζήτων, καὶ μὲ φίλημα τὸ στόμα του νὰ κλείσω.
Ἐκεῖνο πλὴν ἐφώναζε. . . βαρέως ἀναπνεόν·
Ἐζήτει γάλα, ἀλλὰ φεῦ! δὲν εἶχα γάλα πλεόν.
Διήλθε νύξ ὀλόκληρος τοιαύτης ἀγωνίας·
Ἐκρύβην τότε σπισθεν φραγμοῦ δένδροστοιχίας,
Καὶ ἐκλαῖα. . . Καὶ ἐβλεπα τὰς λάμπεις πυροβόλων,
Ἐζήτουν, ἄ! τὸν ἄνδρα μου, νὰ τὸν σπαράξουν ὄλον!
Ὑπὸ τὸν δύσμοιρον φραγμὸν, ὅτ' ἔγινε πρωῖα,
Ἐπαυσεν αἰφνης κλαίουσα. Ἀπέθαν' ἡ ἀθλία!
Τὴν ψαύω. . . ψαύω παγετόν. Τὴν παίρνω ἐπὶ ὤμων
Τότε κ' ἐγὼ, — δὲν μ' ἐμελλεν ἂν μ' ἔσφαζαν, — καὶ δρόμον!
Καὶ ἔτρεχα· καὶ ἤρχισεν ὁ νοῦς μου νὰ σαλεύῃ·
Ποῦ ἔτρεχα; Οἱ ἄνθρωποι μ' ἠρώτων τί συνέβη·
Ἄλλ' ἐφυγα· κ' εἰς μέρος τι, — δὲν ἐνθυμοῦμαι ποῖον, —
Ἐγὼ μ' αὐτὰς τὰς χεῖράς μου ἀνοίγω ἐν μνημεῖον·
Καὶ ὑπὸ δένδρον ἐξοχῆς, ἐν τόπῳ καταμόνῳ,
Τὸν κοιμηθέντα Ἄγγελον ἐπὶ τῆς γῆς ἀπλόνω.
Τὸ τέκνον, ὃ ἐθῆλασα, νὰ θάψω! Φρικαλέον!

Καὶ ὁ πατὴρ ἦτο παρῶν, χρονοὺς δακρῶν χέων.

Φ. Α. Β.

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ.

ΕΝΔΥΜΑΣΙΑ ΠΑΡΑ ΤΑΙΣ ΑΡΧΑΙΑΙΣ
ΙΣΡΑΗΛΙΤΙΣΙΝ.

Ἐσχον τὴν εὐτυχίαν ν' ἀκολουθήσω ἐπὶ τινα χρόνον τὴν σειράν τῶν μαθημάτων καθηγητοῦ, τοῦ ὁποίου ἡ πολυμάθεια ἦτο ποικίλη καὶ βαθεῖα. Ὁ ἀνὴρ οὗτος, ὁ λίαν ἰδιότροπος, ἐπέτρεπεν ἡμῖν, πρὸς τοὺς ἄλλοις, νὰ προσδιορίζωμεν ἐπὶ τοῦ πίνακος, καθ' ἑκάστην δεκαπενθημερίαν, τὸ θέμα ὁμιλίας ἢ ἐδει νὰ ποιήσῃ ἄνευ προπαρασκευῆς τινος. Δὲν θὰ λησμονήσω ποτὲ τὴν ἡμέραν καθ' ἣν ἀστεῖός τις, λαβὼν τὴν κιμωλίαν, ἐχάραξε τὴν λέξιν «χιτῶν». Ἡ ὥρα σημαίνει, ὁ δὲ καθηγητὴς εἰσέρχεται ἐμβριθῶς ὡς ὁ Ἄτλας, ὅστις, καθ' ἃ γινώσκουσιν οἱ ἡμέτεροι ἀναγνώσται, ἔφερε τὸν κόσμον ἐπὶ τῶν ὤμων αὐτοῦ. Μεγάλῃ ὑπῆρξεν ἡ ἐκπληξὶς ἡμῶν ὅτε ἤρχισεν ἀπαθῶς νὰ ἐξιστορῇ τὰ τοῦ, περὶ οὗ ὁ λόγος, ἐνδύματος μετ' εὐγλωττίας διαρκεσάσης καθ' ὅλην τὴν παράδοσιν.

Ὁ καθηγητὴς Σνάϊδερ ἀπέθανεν, ἀλλὰ τὸ πνεῦμά του ἐπιζῆ, διότι συνήντησα ἔκτοτε τινὰς ἐκ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ καὶ ὠμολογήσαμεν ἀμοιβαίως ὅτι λίαν ἐνδιεφερόμεθα διὰ τὰ ἐνδύματα—παλαιὰ ἢ νέα—ἐνεκὲν τῆς φιλοσοφίας ἣτις ὑπολανθάνει. Τὸ καθ' ἡμᾶς, αἱ ἐφημερίδες τοῦ συρμού οὐ μόνον τυγχάνουσιν οἱ διαγγελεῖς τῆς ματαιότητος, ἀλλὰ καὶ προκαλοῦσι σκέψεις σπουδαιοτάτας.

Προτίθεμαι νὰ ἐπιφέρω παρατηρήσεις τινὰς ἐπὶ τοῦ κόσμου τῶν Ἰσραηλιτῶν γυναικῶν. Σήμερον ἀναφέεται ἡ ἐπομένη σπουδαιοτάτη ἐρώτησις: «Τίς εἶναι ὁ ῥάπτῃς σας; Ποία εἶναι ἡ ῥάπτριά σας;» Ἐν ᾧ ἐβουλεύομαι ν' ἀπαντήσω εἰς τὴν ἐρώτησιν ταύτην ἀνεκάλυφα ὅτι οἱ Ἑβραῖοι δὲν εἶχον ῥάπτῃς καὶ ῥάπτριάς. Ἐν τῷ Ταλμούθ μόνον γίνεται κατὰ πρῶτον μνεῖα ῥάπτῶν. Αἱ γυναῖκες τῶν Ἰσραηλι-

τῶν ἐγίνωσκον νὰ κατασκευάζωσιν οὐ μόνον τὰς ἑαυτῶν ἐσθῆτας, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐνδύματα τῶν μικρῶν αὐτῶν τέκνων καὶ τῶν ἰδίων συζύγων. Ὅποιον προτέρημα καὶ ὁποία οἰκονομία! Ἐνθυμοῦμαι ὅτι ἐν ᾧ χρόνῳ ἠπέλει ἡμᾶς ἀπεργία ῥάπτῶν, ὁ *Punch* (ἀγγλικὴ σατυρική ἐφημερίς) ἐξεδόθη μετ' εἰκονογραφίας περιστώσεως ἀδελφοῦ καὶ συζύγου φέροντας ἐνδύματα κατασκευασμένα ὑπὸ τῶν ὠραίων δακτύλων τῶν ἑαυτῶν γυναικῶν καὶ ἀδελφῶν· τὰ ἐνδύματα δὲ ταῦτα ἦσαν ὅλως παράδοξα. Οὐδὲν δὲ ὀφείλομεν νὰ ἐκπλαγῶμεν ὅτι ὀλίγοι ἦσαν οἱ ἄγαμοι παρ' Ἑβραίοις· διότι ἐὰν πᾶσαι αἱ τότε γυναῖκες ὠμοιοῦσαν πρὸς τὴν περιγραφομένην ἐν τῷ βιβλίῳ τῶν Παροιμιῶν, θὰ ἦτο ἀληθὴς οἰκονομία ἢ ὑπανδρεία.

Φαίνεται ὅτι ὁ στολισμὸς τῶν γυναικῶν κατὰ πρῶτον ὑπῆρξεν ἀπλοῦστατος, καὶ νομίζω ὅτι δὲν ἀφαιροῦμεν τὸ σέβας ἀπὸ τὴν Εὐαν βεβαιούντες ὅτι ἡ ἐνδυμασία αὐτῆς διεκφεύγει πᾶσαν περιγραφὴν. Οὐδὲν γίνεταί μνεῖα κομμωτῶν πρὸ τοῦ Ἑξεκίηλ· καθ' ὅλα ὅθεν τὰ φαινόμενα ἢ Ἰσραηλιτῆς ὑπερχροῦτο ἢ ἰδίᾳ νὰ κοσμή τὴν ἑαυτῆς κεφαλὴν. Διΐσχυρίσθησαν τινὲς ὅτι αὕτη κατωπτρίζετο ἐν βυακίῳ· ἐγὼ ὅμως δυσκολεύομαι νὰ πιστεύσω ὅτι περιήλθεν εἰς τοιαύτην ἀμνηχανίαν. Δύναται τις τάχα νὰ φαντασθῇ γυναῖκα ἄνευ κατόπτρου; Τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι ἐν τῇ Ἑξίδω γίνεται μνεῖα κατόπτρων καὶ ἐν γένει φρονοῦσιν ὅτι αἱ γυναῖκες ἔφερον κάτοπτρον (1) εἰς σχῆμα δακτυλίου, ὥστε ἤρκει νὰ ὑψώσῃ τὴν χεῖρα ἵνα κατοπτρισθῶσιν. Ὅφειλομεν ἄρα γε νὰ συμπεράνωμεν ἐκ τούτου ὅτι ἡ ματαιοφροσύνη ἦτο ἐμφυτον ἐλάττωμα τῶν Ἰσραηλιτῶν ἢ ὅτι ἐπενόησαν τὸ ἄριστον τοῦτο μέσον ὅπως ἀποφεύγωσι τὸν κόπον τοῦ νὰ ὑπάγωσιν εἰς τὸ καλλυντήριον; Πρὸς λύσιν ζητήματος τούτου

(1) Τὰ κάτοπτρα ἦσαν τὸ πρῶτον ἐκ μετάλλου, τὸ δὲ σχῆμα αὐτῶν ἐν γένει ἦν στρογγύλον καὶ τὸ πλαίσιον δι' οὗ περιβάλλοντο συνήθως ἦτο πλουσιώτατον.

σον σπουδαίου ἀπηρεῖτο τῶντι ὁ Σνάϊδερ.

Δυνάμεθα νὰ ἤμεθα βεβαιότατοι ὅτι ἡ τοιαύτη τῶν πραγμάτων κατάστασις δὲν διήρκεσεν ἐπὶ πολὺ. Μὴ τάχα τὸ ἐνδύσθαι καὶ ἐκδύεσθαι δὲν ἀποτελῇ τὴν κυρίαν ἐνασχόλησιν τῆς γυναικός; Ποία ἄλλῃ μᾶλλον εὐάρεστος συνομιλία ὑπάρχει διὰ γυναῖκα παρὰ διάλογος μετὰ τῆς ῥάπτριάς της, καὶ τυγχάνει ποτὲ εὐτυχεστέρα ἢ ὅταν ἐμφανίζηται μετὰ νέας ἐσθῆτος; Ἄς μὴ ἐνθυμηθῶμεν τὰ συκφυλλὰ καὶ ἄλλους στολισμοὺς ἀναλόγους. Τὰ ἐφόρεσαν καὶ αὐτὰ πρὸ πολλοῦ ἤδη χρόνου (1), ἀλλὰ βεβαίως ὁ συρμὸς οὗτος δὲν διήρκεσεν ἐπὶ πολὺ. Ἐν τούτοις, οὐδὲν δὲν ἀδύνατον τολμηρὰ *μοδιστρα* νὰ ἀναστήσῃ τὸν συρμὸν αὐτόν.

Πρὶν ἢ ἀναφέρω τὰ καθ' ἕκαστα, ὀφείλω νὰ κάμω ἐνταῦθα δύο γενικὰς παρατηρήσεις. Πρῶτον ὑπῆρχε μεγάλη ταυτότης μετὰ τὸ τοῦ ἱματισμοῦ τῶν ἀνδρῶν καὶ τοῦ τῶν γυναικῶν, συνισταμένης τῆς κυρίας διαφορᾶς κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἦττον εἰς τὸ μήκος τοῦ ἐνδύματος. Ἀπόδειξις τῷ ὄντι περιπαθῆς τῆς ταπεινώσεως τῶν γυναικῶν· γνωρίζομεν δὲ ὁποίους ἀγῶνας τινὲς τούτων καταβάλλουσι σήμερον διὰ νὰ ἐξομοιωθῶσι πρὸς ἡμᾶς καθ' ὅλα. Ἐπειτα δὲ ἡ τέχνη δὲν διεδραμάτιζε τότε τόσον σπουδαῖον μέρος, ὅσον σήμερον, ἐν τῇ γυναικείᾳ καλλονῇ. Ἡ Σιλλά δὲν εἶχεν ἀνάγκην νὰ εἴπῃ εἰς τὸν Κάιν, ὅτε ἄφινε τὴν μεγαλοπρεπῆ αὐτῆς κόμην κατερχομένην μέχρι ὀσφύων:

«Ἐμὴ τυγχάνει, ἀγαπητὴ μνηστῆρ.»

Τὸ πρῶτον ὅπερ ἤθελεν ἐκπλήξῃ ἡμᾶς ἐξετάζοντας τὴν ἱματιοθήκην κυρίας Ἰσραηλιτῆδος τυγχάνει ἡ ποσότης τῶν ἐσθῆτων. Ναι, αἱ Ἰσραηλιτίδες ἠγάπων τὸν στολισμὸν, καὶ ἡ πολυτέλεια παρ' Ἑβραίοις ἐ-

(1) Λέγουσιν ὅτι ἡ Νοεμά, σύζυγος τοῦ Λάμεχ, εἰσήγαγε τὴν χρῆσιν τοῦ ἐκ βάμβακος πανίου.

Σημ. Ὁμήρου. Ἐν τῇ Γενέσει σύζυγος τοῦ Λάμεχ ἀναφέρομαι Ἀδὰ καὶ Σιλλά, ἡ δὲ Νοεμά ἦν θυγάτηρ τοῦ Λάμεχ ἐκ τῆς Σιλλά.

(ΟΜΗΡΟΣ ΦΥΛ. Ζ'.)

πεδεικνύετο διὰ τοῦ πλοῦτου καὶ τῆς ποικιλίας τῶν ἐνδυμάτων (1). Ἡ δαψίλεια τῶν καλλωπισμάτων καὶ τῶν κοσμημάτων προήχθη μετ' ὀλίγον εἰς τοιοῦτον βαθμὸν, ὥστε ἐδέησε νὰ προβῶσιν οἱ ἄνδρες εἰς διαμαρτυρήσεις. Οὐδεμία ἀμφιβολία ὑπάρχει ὅτι, τῶν σχέσεων μετὰ τῶν Ἰουδαίων καὶ τῶν ἄλλων ἐθνῶν ἀποδειχθεῖσων συχνοτέρων, αἱ γυναῖκες ἐβαρύνθησαν τὴν πρώτην ἀπλότητα. Ἐμελέτησαν μετὰ προθυμίας καὶ εἰσήγαγον τοὺς συρμούς τῶν ποφῶν Αἰγυπτίων, τῶν κομψῶν Φαινίκων καὶ τῶν πολυτελῶν Περσῶν. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Ἰώβ, ὁ τοσοῦτον ὑπομονητικὸς, καταβοῶ ἐναντίον τῆς καταχρήσεως τοῦ γυναικείου κόσμου, καὶ πάντες ἀνεγνώσαμεν τὴν λαμπρὰν διατριβὴν τοῦ Ἡσαίου κατὰ τῶν «γυναικῶν τῆς ἐποχῆς,» τὰς ὁποίας ἐπιπλήττει εἰρωνικώτατα ὅτι ζῶσι μόνον διὰ νὰ ὦσιν ἀρεσταί, καὶ ὅτι δὲν ἐπιποθοῦσιν ἢ «νὰ βλέπωσι καὶ νὰ ἐπιδεικνύωνται» (2).

Ἄς ἐξετάσωμεν ἤδη ἐν πρώτοις τὸν ἐσωτερικὸν χιτῶνα «*la ketouet tunica*. Τὸν χιτῶνα τοῦτον ἔφερον ἐπίσης καὶ οἱ ἄνδρες καὶ αἱ γυναῖκες» ἀλλὰ ὁ τῶν γυναικῶν ἦτο φυσικῶ τῷ λόγῳ ἐξ ὑφάσματος λεπτοτέρου. Κατεσκευάζετο δὲ ἐξ ἐρίου ἢ ἐκ νήματος χρώματος κυανοῦ ἢ λευκοῦ καὶ ἐνίοτε ἦν ραβδωτὸς· ἀργότερα δὲ—χάρις εἰς τοὺς Πέρσας—ἡ μέταξ ἀντικατέστησε τὸ ἐριον ἢ τὸ νῆμα. Τὸ ἐνδυμα τοῦτο ἔφερον ἀμέσως ἐπὶ τῆς σαρκὸς καὶ συνεχῶς παριστάνουσιν ὡς γυμνὸν τὸ τοιοῦτοτρόπως ἐνδεδυμένον ἄτομον, ὅπερ ἐν τῇ γλώσσῃ τοῦ 19ου αἰῶνος σημαίνει ὅτι ἦτο «παρημελημένον». Ὁ ἀνατολικὸς ἱματισμὸς οὐδὲν ὡς προσηρμόζετο καλῶς εἰς τὸ σῶμα, ὁ δὲ χιτωνίσκος ἦν κατ' ἀρχὰς ἐνδυμα ἀνάρμωστον, ἄνευ χειρῶν, κατερχόμενον μέχρι τῶν γονάτων. Βαθμηδὸν κατασκευάσαν αὐτὸ στενώτερον, καὶ οἱ Πέρσαι οὔτινες ἦσαν οἱ ἄλ-

(1) Ἀναγινώσκωμεν ἐν τῇ Βίβλῳ· «Πλούσιος τυγχάνει ἐν ἱματίοις ἐσο ἡγεμὸν ἡμῶν.»

(2) Ὁ Ἡσαίας ἀριθμῆται εἰκόσιν ἐν εἶδη γυναικείου κόσμου.

κιδιάδαί ἢ δπαδοί τοῦ συρμοῦ (*dandys*) (1) ἔφερον τὸ ἔνδυμα τοῦτο μακρότατον. Ἐν τούτοις πάντες δὲν ἠδύνατο νὰ ὑποστῶσι τὴν πρόσθετον ταύτην δαπάνην.

Ἐπειτα εὑρισκόμεναι εἰς τὴν ἱματιοθήκην τῶν πλουσίων τὸ *sadit*, ὅπερ δηλοῖ μεταφραστικῶς «ἀσπρόρουχα ἐκλεκτά», κατὰ τὴν μετάφρασιν τοῦ τρίτου κεφαλαίου τοῦ Ἡσαίου ὑποθέτω δὲ ὅτι ἔφερον τοῦτο ἄνωθεν τοῦ χιτωνίσκου. Ἐν τῷ δεκάτῳ τετάρτῳ κεφαλαίῳ τοῦ βιβλίου τῶν Κριτῶν ἡ αὐτὴ ἑβραϊκὴ λέξις μεταφράζεται ἄλλως.

Μετὰ τοῦτο γυναϊκῆς τινες ἔφερον δευτέρου ἔσθην ἔνδυμα· τοῦτο δὲ ἦτο χιτῶν μακρὸς καὶ εὐρύς, μετὰ ἢ ἄνευ χειριδίων, γνωστὸς παρὰ τοῖς Ἕλλησι, τοῖς Ῥωμαίοις καὶ ταῖς Φοίνιξι. Μετεχειρίζοντο δὲ διὰ τὸ ἔνδυμα τοῦτο ὑφασμα πολυτίμον ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἦσαν ὑφασμένα ἢ κεντημένα ἄνθη καὶ ἄνθρωποι· ὁ δὲ γύρος τοῦ τραχήλου ἦτο πλήρης στολισμάτων· τὰ ἄνθη ἦσαν ἐκ πορφύρας βαθυτάτης καὶ τὰ ἄκρα ἐκ χρυσοῦ καὶ χρωμάτων λαμπόντων. Ἐπειτα ἤρχετο ἡ ζώνη ὅπως συγκρατῆ τὴν ἐσθῆτα· ἡ ζώνη δ' ἐκείνη ἦτο πρᾶγμα σπουδαιότατον παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ἔθνεσι, καθὼς γινώσκουσι τοῦτο κάλλιστα οἱ ἀναγνώσται τοῦ Ὁμήρου. Ἡ ὕλη ἐκ τῆς ὁποίας κατασκευάζετο ἡ ζώνη αὕτη ἐποίκιλε συχνάκις, κατὰ τὴν διάθεσιν ἢ μᾶλλον τὸ βαλάντιον τῆς φοροῦσης αὐτῆν. Αἱ κοιναὶ ζῶναι ἦσαν ἐκ βύρσης καὶ στενώταται. Τινὲς αὐτῶν κατασκευάζοντο ἐκ μετάξης ἢ ἐκ χρυσοῦ μετὰ πορπῶν ἀργυρῶν. Ἐφερον δ' αὐτάς περὶ τῆς ὀσφύος· ἀλλ' αἱ γυναϊκῆς τὰς ἔθετον κατωτέρω ἢ ἡ ἄνδρες. Συχνάκις δὲ προσῆρτον εἰς τὴν ζώνην μικρὰς φιαλίδας ἀρωμάτων, καὶ ἐνίοτε κομψὸν θυλάκιον ἐν ᾧ ἔθετον χρίματα καὶ ἄλλα ἀξίας πράγματα.

(1) *Dandys* εἶναι λέξις ἀγγλική, σημαίνει δὲ τὸν ἐπιτηθευόμενον εἰς τὸν ἱματισμὸν αὐτοῦ καὶ τοὺς τρόπους, τὸν κομψευόμενον, ὅστις ὄχι μόνον ἀκολουθεῖ τακτικῶς τὸν συρμόν, ἀλλὰ καὶ τὸν δημιουργεῖ. Σ. Μ.

Τέλος, ἤρχετο τὸ «σιμλά» εἶδος μακροῦ καὶ εὐρέος ἐπενδύτου μετὰ οὐράς ἦν θὰ ἦσαν εὐτυχεῖς αἱ σημεριναὶ κυρίαὶ ἂν εἶχον. Κατ' ἀρχὰς τὸ ἔνδυμα τοῦτο συνίστατο ἐκ τεμαχίου ὑφάσματος τετραγώνου, ὁμοίου πρὸς μέγα σάλι· καὶ κατὰ πρῶτον μὲν κατασκευάζοντο τοῦτο ἐκ τριχῶν καμήλου, ἔπειτα δὲ ἐκ βάμβακος. Τὰ κατὰ τὴν καλοκαιρίαν φερόμενα «σιμλά» ἦσαν ἐξ ὑφάσματος ἐλαφροῦ, εἶδους ἐκ τοῦ λεγομένου παρ' ἡμῶν βύσος (μουσελίνα), τὸν δὲ χειμῶνα μετεχειρίζοντο ἐν γένει ὑφασμα χονδρότερον. Τὸ «σιμλά» ἐχρησίμευε πρὸς τοῦτοις ὡς τάπης ἢ ὡς ἐφάπλωμα. Διὰ τοῦτο ὁ νόμος τοῦ Μωϋσέως, ὅστις περὶ πολλῶν διέταττε—π. χ. ὅτι δὲν ἤθελε μεταχειρισθῆ τις μίγμα ἐξ ἐρίου καὶ βάμβακος εἰς τὴν κατασκευὴν τῶν ὑφασμάτων—ὄριζεν ὅτι, ἐὰν ἄνθρωπός τις ἠναγκάζετο ἐκ πενίας νὰ καταθέσῃ ὡς ἐνέχυρον τὸν ἐπενδύτην του, νὰ τῷ ἀποδίδηται πρὸ τῆς νυκτός. Τὸ «σιμλά» προσεδένετο διὰ χρυσοῦν καρφοβελονῶν ἐπὶ τῶν ὤμων, ὁπόθεν κατέπιπτε διὰ πτυχῶν χαρυσσοῦ ἄνωθεν τῶν ἄλλων ἐνδυμάτων. Τινὲς τῶν ἐπενδυτῶν τούτων πρέπει νὰ ἦσαν λαμπροί. Ὅθεν, καθὼς ἤδη εἶπον, ἡ ἱματιοθήκη κυρίας Ἰσραηλιτιδος ἦτο πλουσία. Ἐν τῷ βιβλίῳ τῶν Κριτῶν, ἡ Δεβόρα, ὁμιλοῦσα περὶ τῶν λαφύρων τὰ ὁποῖα ἡ μήτηρ τοῦ Σισάρα ὑποθέτει ὅτι ἔλαχον ὡς μερίδιον τοῦ υἱοῦ τῆς, ἐκφράζεται τοιοῦτοτρόπως·

«Ἴσως τώρα διαμερίζονται τὰ λάφυρα καὶ ἐκλέγουσι διὰ τὸν Σισάρα τὴν ὠραιότατην τῶν αἰχμαλώτων, φέρουσιν ἐνδύματα ποικιλόχρῳα κεντητά.»

«Ἡ ἐσθῆς τῆς εἶναι ἐκ μετάξης καὶ πορφύρας,» εἶπεν ὁ βασιλεὺς Σαμουήλ.

Οἱ Φοίνικες εἰσέχον ἐν τῇ ὑφαντικῇ καὶ τῇ βαφικῇ ἦσαν δὲ περίφημοι διὰ τὸ βαθὺ κυανοῦν καὶ τὴν πορφύραν. Οἱ Πέρσαι ἐφημίζοντο διὰ τὴν μέταξάν των· οὐδέλω δ' ἀμφίβολον ὅτι οὗτοι ἐπρομήθευσαν εἰς τὰς γυναϊκῆς τῶν Ἰσραηλιτῶν τὰς μεγαλοπρεπεστάτας ἐσθῆτάς των.

Ἦδη μαθόντες τὰ κυριώτερα ἐνδύματα μεταβῶμεν εἰς τὸν κόσμον. Μακρὰ κόμη ἐθεωρεῖτο βεβαίως μέγας στολισμός. Τὸ ἐξῆς λέγεται περὶ τῆς Σουλαμίτιδος.

«Ἡ κόμη σου εἶναι ὡς ποίμνια αἰγῶν.»

Ἐπὶ τινὰ χρόνον ἦν τοῦ συρμοῦ ν' ἀφίνωσι τὰ μαλλία κρεμασὰ καὶ νὰ θέτωσιν ἀπλῶς ἐπ' αὐτῶν ταινίαν, ὅπερ ἀναντιρρήτως τυγχάνει ὁ ἀπλοῦστατος καὶ ὠραιότατος τῆς κεφαλῆς κόσμος. Ἄλλ' ἀργότερα, ὅταν αἱ γυναϊκῆς δὲν εἶχον πλέον ἄλλο τι εἰς τὸν νοῦν των, παρὰ τὸ νὰ φαίνωνται ὠραῖαι, ἐπλεκον τὴν κόμην των, τὴν περιέστρεφον δι' ὕλων τῶν δυνατῶν τρόπων, ἀλείφουσαι αὐτὴν δι' ἀρωματικῶν ἐλαίου ἢ καλύπτουσαι μὲ κόνιν χρυσοῦν! Ἐνίοτε συνέστρεφον αὐτὴν (ἐσγούραινον) καὶ ἐσηματίζον στεφάνην γιγαντιαίαν ὅπισθεν τῆς κεφαλῆς ἢ μᾶλλον ἐτίλουον αὐτὴν εἰς μακροὺς βοστρύχους κρεμαμένους. Αἱ φιλάρεσκοι νεάνιδες καὶ αἱ νέαι χῆραι αἱ χηρῆσαι παρηγορίας ἄφρονον νὰ πίπτῃ χαριέντως ἐπὶ τοῦ μετώπου μικρὸς βόστρυχος ὅστις ἐσκίαζε τὰς ὀφρῦς. Ἀλλὰ τίς δύναται νὰ ἀριθμήσῃ τοὺς ἀπίρους καὶ διαφόρους στολισμοὺς τοὺς ἐφευρεθέντας ὑπὸ τῶν γυναικῶν; Αἱ γυναϊκῆς τῶν Ἰσραηλιτῶν ἐδανείζοντο τοὺς τῶν ἄλλων ἔθνων. Ἡ Ἰεζάβελ ἦτο θιασῶτις τῆς τέχνης τοῦ στολιζέσθαι· ἐπεχρωματίζετο δὲ καθημερινῶς, καὶ ἦτον ἀδύνατον νὰ εἴπῃ τὴν πρωτῆσαν ποίου χρώματος θὰ ἦσαν τὸ ἐσπέρας ἡ κόμη καὶ τὸ πρόσωπόν τῆς. Αἱ Ἰσραηλιτιδες δὲν ἔβαρον μὲν τὴν κόμην των, διευθέτουσαν δ' αὐτὴν καθαρῶς. Ἀλλὰ πῶς, μετ' αὐτῆς; Ἄγνοῶ, διότι εἶναι γνωστὸν ὅτι αὐταὶ δὲν εἶχον κτένια. Ἐψιμμυθίου δὲ τὸ πρόσωπον αὐτῶν, καθὼς γίγνεται σήμερον ἐν τῷ 19ῳ αἰῶνι· κατέβαλλον δὲ ἰδιαιτέρην φροντίδα διὰ τὰς ὀφρῦς καὶ τοὺς ὀφθαλμούς των.

Ἡ καλύπτρα ἔκτοτε ἦτο ἐκ τῶν ὧν οὐκ ἄνευ καὶ οὐδεμία δὲ ὑπῆρχε δεινότερα ὑβρις ἐκείνης, περὶ ἧς παραπονεῖται ἡ Σουλαμίτις.

«Οἱ φυλάσσοντες τὸ τεῖχος μοὶ ἀφῆραν τὴν καλύπτραν μου.»

Ἐν τούτοις αἱ γυναϊκῆς δὲν ἐκαλύπτοντο τόσον αὐστηρῶς, ὅπως πράττουσι τοῦτο σήμερον αἱ γυναϊκῆς τῆς Ἀνατολῆς. Ὑπῆρχον δὲ διάφορα εἶδη καλυπτρῶν, ὧν ἐν ἧτο εἶδος ἐπωμίδος ἐλαφρῆς, τὴν ὁποίαν ἔφερον ὡς σήμερον φοροῦσι τὸ περιμαστίδιον (*fichu*)· μετ' αὐτὸ δὲ ὑπῆρχε πέπλος τὸν ὁποῖον ἐνέπηγον εἰς τὸν κεκρύφαλον καὶ ὅστις κατῆρχετο ἐπὶ τοῦ μετώπου καὶ ἐπιπτε πρὸς τὰ ὀπισθεν, ἐν ᾧ ἄλλος τις, προσδεδεμένος κάτωθεν τῶν ὀφθαλμῶν, ἐπιπτεν ἐπὶ τοῦ στήθους.

Ἀλλὰ ὁ στολισμός, δι' οὗ οἱ πλούσιοι Ἰσραηλιταὶ ἐπεδείκνουν τὴν μεγαλοπρέπειαν αὐτῶν, ἦτον ἡ κίδαρις. Οἱ πτωχοὶ ὄφειλον νὰ ἀρκεσθῶσι θέτοντες περὶ τὴν κεφαλὴν τεμάχιον ὑφάσματος. Αἱ κιδάρεις τῶν πλουσίων ἦσαν ποικιλόχρῳοι καὶ ἦσαν περιτελιγμέναι διαφοροτρόπως· τινὲς μάλιστα εἶχον σχῆμα ὑψηλοῦ πύργου. Αἱ γυναϊκῆς ἔφερον ἐπίσης κατὰ τινὰς περιστάσεις στεφάνους. Εἴλισσον δὲ πρὸς τοῦτοις περὶ τὴν κεφαλὴν των διαφόρους λεπτάς ταινίας καταληγούσας εἰς αἰχμὴν.

Τὰ σανδάλια καὶ αἱ περικνημίδες ἦσαν ἄγνωστοι· ὑπεδέοντο δὲ διὰ τῶν ἐκ βύρσης πελμάτων, προσδεδεμένων διὰ δύο λωρίδων. Αἱ γυναϊκῆς αἵτινες περὶ ὕλων ἐν γένει τῆς ἐνδυματίας των ἐμερίμων, καὶ τοῦτο δὲν θέλει δυνηθῆ βεβαίως νὰ ἐκπλήξῃ ἐκείνας αἵτινες σήμερον εἶναι μακρὰν τοῦ νὰ μὴ ἐνδιαφέρωνται πρὸς ζευγὸς ὑποδημάτων καλῶς κατασκευασμένων ἢ πρὸς κομψὰς συρτάς ἐμβάδας, εἶχον σανδάλια καὶ λωρίδας ἐκ βύρσης βεβαμμένης· τὸ βαθὺ κυανοῦν καὶ τὸ ἰάνθινον χρῶμα καθὼς καὶ τὸ πορφυροῦν ἦσαν τὰ προσφιλέστατα χρώματα. Ὁ Σολομών ἐθαύμαζε πολὺ τὰ σανδάλια τῆς Σουλαμίτιδος, καὶ χωρὶς ἀμφιβολίας καὶ τοὺς ὑπὸ τούτων καλυπτομένους πόδας τῆς, διότι λέγει:

«Πόσον ὠραῖοι εἶναι οἱ πόδες σου, ὧ ἡ γεμονόπαις! ἔνεκεν τῆς χάριτος τῶν σανδαλίων σου.»

Ἐφερον δὲ περίξ τῶν σφυρῶν ψέλλια χρυσᾶ καὶ ἀλύσσους ἀργυρᾶς μετὰ κωδωνίσκων ἐπίσης χρυσῶν. Ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Ἡσαίου, μετεχειρίζοντο ταῦτα διὰ νὰ ἐλκῶσι τὴν προσοχὴν τῶν διαβατῶν ἀλλὰ βεβαίως ὄλαι αἱ γυναῖκες δὲν ἐκίνοῦν τὰ κωδωνιά των, καὶ δὲν ἐκαμον σημαία διὰ τῶν ὀφθαλμῶν ἐν τῷ ἤκιστα τιμῶ τούτῳ σκοπῷ οὐδὲ δυνάμεθα νὰ πιστεύσωμεν ὅτι αἱ ὑπὸ τοῦ Ἡσαίου περιγραφόμεναι γυναῖκες ἦσαν τὸ ἔθνος ὄλον.

Ἡ γυνὴ τοῦ Ἰερωδοᾶμ ἦτον ἐγνωσμένη διὰ τὸ μουσικὸν αὐτῆς βῆμα. Οἱ κωδωνίσκοι ἦσαν συνήθως προσκεκολλημένοι εἰς τοὺς κρίκους διὰ τινος ὄβελου. Θὰ ἦτον ἴσως εὐτυχῆς ἰδέα νὰ ἀναστήσωσι τὸν συρμὸν αὐτόν ἐπισωδῆποτε, ὑποβάλλω τὴν πρότασιν ταύτην εἰς τὴν μελέτην τῶν ἐν πολυτελείᾳ ὠραίων τῶν συγχρόνων ἡμῶν. Ἐκτὸς τῶν ἐνδύματων καὶ λοιπῶν ἀνέφερα, ὑπῆρχον εἰσέτι πολλὰ ἄλλα πρόσθετα, περὶ τῶν ὁποίων νομίζω περιττὸν νὰ ὀμιλήσω.

Μεγάλην ἐποίουν χρῆσιν ἐλασμάτων καὶ μιτρῶν ἢ διαδημάτων· αἱ τελευταῖαι δ' ἦσαν ἐκ χρυσοῦ ἢ ἀργύρου καὶ ἔφερον αὐτὰς ὑπὸ τὸ ἐλασμα βαινούσας ἐκ τοῦ ἐνὸς μέχρι τοῦ ἄλλου ὠτός. Τὰ ἐνώτια ἦσαν κόσμος τετιμημένος· ἀναφέρουσι τινὰ ζυγίζοντα 1700 «σίκλα» (1) χρυσοῦ, καὶ ὄντα τόσο ἐυρέα, ὥστε ὁ ἀνθρώπος ἠδύνατο εὐκόλως νὰ περάσῃ τὴν χεῖρά του. Ἄν καὶ τὰ νῦν ἐνώτια, ἀμέτρως πλατέα, φαίνονται ὅτι εἶναι τοῦ νέου συρμοῦ, ἀς ἐλπίσωμεν ὅτι δὲν θὰ λάθωσι ποτὲ ταύτας διαστάσεις. Ἐφερον προσέτι διάφορα δακτυλίδια εἰς τὰ ὁποῖα ἦσαν προσδεδεμένοι μικροὶ κωδωνίσκοι ἐκ κέρατος ἢ χρυσοῦ. Ἀλλὰ ὁ προσφιλέστερος δακτύλιος ἦτον ὁ ἐπὶ τῆς ρινὸς φερόμενος. Διετρύπων τὸν ἀριστερὸν ῥῶθωνα καὶ διεπέρων κρίκον ἐξ ἐλέφαντος ἢ ἐκ μετάλλου. Καθ' ἡμᾶς τοὺς κατοικοῦντας τὴν δύσιν, ἡ συνήθεια αὕτη εἶναι δεινὴ ἀλ-

λὰ, τῶντι, κατὰ τί εἶναι βαρβαρώτερον τὸ τρύπημα τῆς ρινὸς ἀπὸ τῶν ὠτων; Καὶ τί, ἐρωτῶ, ἀποτροπαιότερον παρὰ τὰ βαρέα ταῦτα κοσμήματα τὰ ὁποῖα κρέμονται εἰς τὰ ὦτα νεάνιδος; Ἡ συνήθεια ἠθέλησε νὰ προσφέρωσιν οἱ νεανίσκοι τῇ μνηστῆ των δακτύλιον διὰ τὴν ρίνα. Ἄρά γε ἐντεῦθεν ἡ γένεσις τῆς παροιμιώδους φράσεως; . . . Ἀλλ' οὐχί, καὶ ἐν αὐτῷ τῷ Ἰσραὴλ ὁ σύζυγος συνήθως ἤγετο ὑπὸ τῆς ρινός!

Ἐφερον δὲ συνήθως τὰ ψέλλια εἰς τὴν δεξιὸν βραχίονα, καὶ τινὰ τόσον μέγαρα ἦσαν, ὥστε ἐπροχώρουσαν μέχρι τοῦ ἀγκῶνος. Τὰ δάκτυλα ἐκισμοῦντο διὰ δακτυλιδίων· περίξ δὲ τοῦ τραχήλου κατήρχοντο χρυσαῖ ἀλύσσοι κατασκευῆς τελείας ἢ σειραὶ μαργαριταρίου, ἐν αἷς ἀνηρτῶντο σφαιρίδια ἢ κωδωνίσκοι χρυσοῖ.

«Αἱ παρειαὶ σου, ἔλεγεν ὁ Σολομών, ὅστις κάλλιον πολλῶν ἡμῶν ἐγίνωσκε τὰς γυναῖκας, εἶναι κεκοσμημέναι διὰ σειρᾶς πολυτίμων λίθων, καὶ ὁ τράχηλός σου ἀπὸ ἀλύσσους χρυσαῖς.»

Συνήθεια ἦτο νὰ προσδένωσιν εἰς τὰς ἀλύσσους κοσμήματα, ὧν τινὰ οὐδὲν ἐσήμαινον, π. χ. ὁ σταυρὸς, τὸν ὁποῖον ἤδη φέρουσιν αἱ γυναῖκες· ἄλλα πάλιν ἐχρησίμευον ὡς φυλακτά. Τοιαῦτα ἦσαν τὰ κροτάλια, ὄντα στρογγύλα ὡς ἡ σελήνη, μικραὶ φιαλίδες πλήρεις μυρωδικῶν, ὄφεις καὶ μικραὶ πλάκες χρυσαῖ ἢ ἀργυραὶ ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐχαράσσοντο λέξεις, εἰς τὰς ὁποίας ἀπέδιδον μαγικὴν δύναμιν. Δὲν εἶμαι δὲ βέβαιος ἂν καὶ ἡμεῖς ἀπηλλάχθημεν ἐντελῶς ἀπὸ ὅλας ταύτας τὰς δεισιδαιμονίας.

Φαίνεται ὅτι αἱ Ἰσραηλίτιδες δὲν ἔφερον χειρῶν. Αἱ χεῖρες αὐτῶν δὲν ἦσαν παρ' αὐταῖς ἀπλοῦς στολισμός· διότι μετεχειρίζοντο ταύτας πρὸς ἐργασίαν καὶ οὐδεὶς διανοήθη ποτὲ ὅτι ἐτύγγανον ἦτον ὠραῖαι, ὡς κατασταθεῖσαι ὑπὸ τοῦ ἡλίου ὀλίγον μελαναί. Ἀλλ' οὐδὲ ρινόμακτρα εἶχον. Εἶμαι βαθέως τεταπεινωμένος, διότι ὄφειλον νὰ πραγματευθῶ περὶ τόσον δεινοῦ πράγματος καὶ αἰσθάνομαι

(1) Βάρος καὶ νόμισμα τῶν Ἰουδαίων.

ὅτι μετὰ παρομοίαν ὁμολογίαν δὲν μοι μένει πλέον ἄλλο τι εἰμὴ νὰ περᾶνω τὸν λόγον μου.

Λαμβανομένων ὑπ' ὄψιν ὄλων, νομίζω ὅτι θαλαμηπόλος Ἰσραηλίτης (διὰ νὰ μὴ ὀμιλήσω περὶ τοῦ συζύγου) ἐδικαιοῦτο νὰ σεμνύνηται διὰ τὴν κυρίαν τῆς, ὅτε αὐτῇ ἦτο ἐν στολῇ. Βεβαίως τὸ ἔργον (τὸ ἐνδύεσθαι) ὄφειλε νὰ διαρκῆ πολὺ, ὁ δὲ σύζυγος πολλάκις ἔδει νὰ ὑπομένῃ ἕως οὗ ἡ γυνὴ του ἐτοιμασθῇ. . . . Ἀλλὰ ὁ

κύριος σκοπὸς τῆς ὑπάρξεως τῆς γυναίκος δὲν εἶναι τὸ νὰ συνειθίσῃ τὸν ἄνδρα εἰς τὴν ὑπομονήν;

(Dublin Magazine.)

Μετάφρασις Ἑλένης Χ. Σ. Γεωργιάδου,
Μαθητρίας τοῦ Παρθεναγωγείου τῆς ἁγίας
Φωτεινῆς.

ΠΡΑΚΤΙΚΑ

ΤΟΥ

ΣΥΛΛΟΓΟΥ

ΤΩΝ ΕΝ ΣΜΥΡΝΗ: ΕΛΛΗΝΩΝ ΔΙΔΑΣΚΑΛΩΝ.

(Συνέχεια).

Σαφῶς Λεοντίας. Ἀποδοῦσα τὰς εὐχαριστίας αὐτῆς τῷ Συλλόγῳ ἐπὶ τῇ προσκλήσει αὐτῆς εἰς τὸ συμμετέχειν τῶν ἐργασιῶν τοῦ Συλλόγου εἶπεν, ὅτι φρονεῖ ἀναγκαίαν τὴν ἐπὶ 4 ἔτη διδασκαλίαν τῶν παιδῶν ἐν τῷ προκαταρκτικῷ ἢ προπαιδευτικῷ, κατ' αὐτὴν, σχολεῖω, εἰσαγομένῳ ἐν αὐτῷ τὸ ἑβδομον ἔτος τῆς ἡλικίας αὐτῶν. Κατ' αὐτὴν, ἡ γραμματικὴ τοῦ Γεράκη εἶναι λίαν ἑλλιπὴς διὰ τε ἄλλα καὶ διότι δὲν περιλαμβάνει ἐν παρενθέσει καὶ τοὺς ἀντιστοιχοῦντας τοῖς νέοις ἀρχαίους τύπους πρὸς ἀπλῆν γνῶσιν τῶν μαθητῶν καὶ διάκρισιν. Ἐπειδὴ ὅσοι τῶν μαθητῶν προβῶσιν εἰς τὴν ἐκμάθησιν τῆς ἀρχαίας, ὡς ἄπειροι τούτων, χαλεπῶς συνοικειωθήσονται αὐτοῖς. Πρὸς διδασκαλίαν δὲ τῆς νέας γλώσσης ἐν τῷ σχολεῖῳ τούτῳ δεόν να συνταχθῇ κατάλληλος χρηστομάθεια περιέχουσα ἐν παραφράσει τεμάχια ἐκλεκτὰ καὶ λόγους ὀλοκλήρους τῶν τῆς ἀρχαίας ἀπὸ τε τῶν Γνωμικῶν καὶ Ἀποφθεγμάτων καὶ μύθων καὶ ἀπὸ τοῦ Ξενοφῶντος, Λυσίου καὶ Ἰσοκράτους ἔτι δὲ καὶ ἀπὸ τῶν ἐπιτῶν τοῦ Ὁμήρου καὶ Ἡσιόδου. Διότι ἐπὶ τούτων οἱ παῖδες δύνανται μὲν ἐκμανθάνειν τὴν μητρικὴν γλῶσσαν, θησαυρίζουσι δὲ ἐν τῇ ψυχῇ παιδαγωγικώτατα καὶ τοῦ ἡθους μάλιστα οἰκοδομητικὰ νοήματα, ὅπερ οὐ δυνατόν γενέσθαι ἐν συγγραφαῖς τῆς νέας ἡμῶν γλώσσης ἢ καὶ ἐν μεταφράσεσιν, ὅσον κεκαλλιεπημένα καὶ ἐπιτηδείως ἐξεργασμένα καὶ ἂν ὦσιν. Οὐκ ἀποδέχεται τὴν ἐν τῇ χρηστομαθείᾳ χρῆσιν τῶν ἀρχαίων συγγραφέων

ἀπαραφράστων, ἐπὶ τῷ λόγῳ τοῦ να μεταλαμβάνωσι καὶ οἱ τοῦ προκαταρκτικοῦ Σχολείου μαθηταὶ τοῦ κλασσικοῦ τῶν ἀρχαίων ὕφους· διότι τότε θὰ ἐμμένωμεν εἰς τὸ διδάσκειν τοὺς παῖδας τοῦ λαοῦ τὴν ἀρχαίαν Ἑλληνικὴν, ὡς μέχρι τοῦδε συμβαίνει, ἀλλ' ὅπερ ἤδη ἄσκοπον ἀπεδείχθη.

Σάββας συμφώνως τῇ προλαλησάσῃ θεωρεῖ ἀρκούντα 4 ἔτη. Προτείνει δὲ διὰ τὸ τυπικὸν μέρος τῆς γραμματικῆς να συνταχθῇ ὑπὸ τῶν δυναμένων ὕλη εἰς σύνταξιν καταλλήλου πρὸς ἀνάγνωσιν χρηστομαθείας.

Ἰσηγόνης θεωρῶν τὴν ἀρχαίαν γλῶσσαν ἀρκούσαν εἰς ἀνάπτυξιν τῶν παιδῶν, νομίζει καλὸν να συνταχθῇ χρηστομάθεια ἐκ τῶν ἀπλουστέρων εἰς τὰ δύσκολα, ὥστε κατὰ τὸ τέταρτον ἔτος τοῦ αὐτοτελοῦς τούτου δημοτικοῦ σχολείου να διδάσκηται ὁ Χρυσόστομος· διότι ἄλλως πῶς θὰ ἐννοῆ ὁ παῖς τὰς ἐφημερίδας καὶ τὰ σπανίως ἀπαντῶντα ἐν τῇ ὁμιλίᾳ; Νὰ συνταχθῇ δὲ καὶ γραμματικὴ πληρεστέρα τῆς τοῦ Γεράκη.

Σάββας ἀντιφρονῶν πρὸς τὸν προλαλήσαντα λέγει ὅτι αἱ ἀπαντῶμεναι ἐν τῇ κοινῇ ὁμιλίᾳ λέξεις ἢ φράσεις τῆς ἀρχαίας εἶναι ἐξαιρέσεις, καὶ πᾶς τις δύναται διὰ τῆς χρήσεως καὶ τῆς συνεχῆς ἐξέως να τὰς μάθῃ.

Εὐσταθόπουλος ἐρωτᾷ ἂν πρέπει να διαίρεθῇ ἡ παρ' ἡμῖν ἐκπαίδευσις ἢ να μένωμεν ἐπὶ τῆς ὑπαρχούσης καταστάσεως· διότι αὐτοτελῆς δημοτικὴ παιδείυσις δὲν δύναται να βοηθῇ ἐν τῇ τριπλῇ διαίρεσει. Τὸ δὲ ἑλλ.

Σχολεῖον προπαρασκευαστικὸν μόνον διὰ τὸ Γυμνάσιον κατήντησεν, οὐδὲν δὲ πλέον συνεισφέρει εἰς τοὺς ἀπὸ τοῦ Δημ. Σχολείου ἀπολυομένους παῖδας. Τούναντιον μάλιστα παρακωλύει, διότι πλὴν τῆς Ἀττικῆς Γραμμ. ἐπὶ ὀλίγου ἀρχαίου κειμένου ἐλάχιστα τινα ἐπὶ πλέον διδάσκονται. Ὅθεν καλὸν να ἀρθῇ τὸ κῶλυμα τοῦτο καταργουμένης τῆς τριπλῆς διαίρεσεως.

Πρόεδρος ἀποκρίνεται· ἐπὶ τῆς ὑπαρχούσης καταστάσεως πρέπει να μένωμεν· διότι ἡμεῖς δὲν εἴμεθα Κυβέρνησις, να μεταρρυθμίσωμεν τὸ καθεστὸς ἄρδην· διαίρουμεν ὅμως τὴν παρ' ἡμῖν ἐκπαίδευσιν εἰς ἀνωτέραν καὶ κατωτέραν. Ὡς πρὸς τὴν ὕλην δὲ συμφωνῶν πρὸς τὴν κ. Σαφῶ παραδέχεται τὴν ἀνάγκην τοῦ να καταφύγωμεν εἰς τὴν ἀρχαίαν χρηστομάθειαν κατὰ ὁμαλὴν παράφρασιν.

Εὐσταθόπουλος ἐπειδὴ ἡ νέα Ἑλληνικὴ κατ' εἶδος μᾶλλον τῆς ἀρχαίας διαφέρει, εἶναι δὲ ἡ αὐτὴ καθ' ὕλην καὶ ἀπ' ἐκείνης ἅπαντα τὸν λεκτικὸν πλοῦτον ὁρᾶται, δεόν ἐν τῇ διδασκαλίᾳ να συμβαδίζῃ ἡ ἀρχαία πρὸς τὴν νέαν· εὐκολώτατα δὲ δύναται να διδαχθῶσι πολλὰ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων δι' ἀπλῆς ἐκασταχοῦ παραφράσεως ἢ μεταθέσεως λέξεων. Νομίζει δὲ ὅτι δὲν εἶναι δίκαιον ν' ἀπαλλοτριωθῶμεν ἀπὸ τοῦ ἀρχαίου λόγου· διότι ἐν αὐτῷ ἐπαιδεύθη καὶ παιδεύεται ἅπαν τὸ ἔθνος πολιτικῶς καὶ θρησκευτικῶς.

Βοτζίδης παραδέχεται τὸ ἀρχαῖον κείμενον ἐν ὁμαλῇ παραφράσει καὶ συνιστᾷ τὴν γραμματικὴν τοῦ Γεράκη ὡς ἐπαρκῆ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ δημοτικοῦ σχολείου. Πρὸς κατανόησιν δὲ τῶν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἀναγνωσκομένων φρονεῖ, ὅτι ἀρκεῖ ἡ γραμματικὴ τῆς νεωτέρας γλώσσης μετὰ παραρτήματος καὶ τῶν ἀρχαίων τύπων καὶ μετὰ χρηστομαθείας περιεχούσης κατὰ τὸ τελευταῖον ἔτος καὶ τεμάχια ἐκ τῆς ἱερᾶς Γραφῆς καὶ ἄλλων ἐκκλησιαστικῶν συγγραμμάτων.

Π. Γρηγοριάδης ἀπάξεται τὸ μέχρι τοῦδε σύστημα καὶ τὴν γραμματικὴν τῆς ἀρχαίας γλώσσης τὴν ὑπὸ τοῦ Α. Σακελ-

λαρίου ἐνιστάμενος δὲ πρὸς τὴν νεωτέραν γλῶσσαν, ὅτι δὲν ἐκανονίσθη εἰσέτι, παραδέχεται τοὺς τύπους τῆς ἀρχαίας· πρὸς τοῦτο δὲ ἀνέγνω διατριβὴν (ἣν ἔλαβεν εἰς ἐπεξεργασίαν).

Αλέξ. Νικολαΐδης ἀπαντῶν πρὸς τὸν προλαλήσαντα διασχυρίζεται ὅτι ἡ νεωτέρα ἑλληνικὴ γλῶσσα ὑπάρχει ἀρκούσα εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ παιδός, ἥτις διὰ ταύτης δεόν να γίνηται τῆς γλώσσης, ὡς μητρικῆς. Ἡ δὲ γραμματικὴ τοῦ Γεράκη τὰ μάλιστα συντελεῖ διὰ τῶν γραπτῶν αὐτῆς ἰδίως γυμνασμάτων πρὸς διδασκαλίαν τῆς γλώσσης, ὡς πρὸς τὴν παρούσαν αὐτῆς κατάστασιν. Μετ' οὐ πολὺ δὲ βεβαίως θὰ γείνη χρεία πληρεστέρας γραμματικῆς, διότι ἡ νέα γλῶσσα ὁσημέραι βελτιοῦται προσεγγίζουσα τῇ ἀρχαίᾳ· ἀλλὰ καὶ τότε ἀνάγκη να φυλαχθῇ ἡ τοῦ Γεράκη μέθοδος· ὥστε πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ σκοποῦ τοῦ αὐτοτελοῦς δημοτικοῦ σχολείου διὰ τῆς εἰσαγωγῆς τῆς καθομιλουμένης γλώσσης καὶ τῆς παραδοχῆς τῆς γραμματικῆς τοῦ Γεράκη ἀνάγκη οἱ Διδάσκαλοι να ἦναι εὐμέθοδοι περὶ τὸ διδάσκειν. Ἐστῶσαν λοιπὸν κείμενα ἐκ τῶν ἀρχαίων μὲν, διὰ τὸ μορφωτικόν, ἀλλ' ἀπλᾶ εἰς ἀνάγνωσιν μετὰ παραφράσεως εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς καθαρεύουσαν γλῶσσαν.

Ἰσηγόνης καὶ περ παραδεχόμενος τὴν ἀρχαίαν γραμματικὴν, προτείνει ὅμως τὴν σύνταξιν γραμματικῆς καταλληλοτέρας, ἐπειδὴ ἡ νεωτέρα μόνον κατὰ τοὺς τύπους διαφέρει τῆς ἀρχαίας.

Μ. Γρηγοριάδης θεωρῶν τὴν γραμματικὴν τοῦ Γεράκη ἀνεπαρκῆ προτείνει να συνταχθῇ γραμματικὴ καταλληλοτέρα καὶ χρηστομάθεια ἐκ τεμαχίων ἐκλεκτῶν τῆς ἀρχαίας εἰς τὴν καθαρεύουσαν παραπεφρασμένων.

Ι. Παπαδάκης συνιστᾷ θερμῶς τὸ δημοτικὸν τοῦτο σχολεῖον εἰς τὸν πατριωτισμὸν τῶν διδασκάλων αὐτοῦ. Παρακαλεῖ δὲ να μελετήσωσιν ἐμβριθέστερον τὴν ὑπὸ τοῦ Κ. Γεράκη γραμματικὴν οἱ ἀντιφρονούντες, καὶ να μὴ ἀποφραίνωνται κατ' αὐτῆς ἐκ προκαταλήψεως.

ΤΡΙΤΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ

7 Δεκεμβρίου 1874.

Μετὰ τὴν συνήθη ἀνάγνωσιν τῶν πρακτικῶν τῆς προγενεστέρως δευτέρας συνεδριάσεως τοῦ Συλλόγου καὶ τὴν ἐπικύρωσιν αὐτῶν παρελθόντων ὁ Κ. Α. Καραγιάννης ἐνώπιον 16 μελῶν ἔλεξε τοιαύδε :

Α. Καραγιάννης. Κατὰ τὴν προγενεστέραν συνεδρίαν ἀνεπτύχθησαν τρεῖς γνώμαι· καὶ κατὰ μὲν τὴν πρώτην ἢ ἀρχαία Ἑλληνικὴ γλῶσσα καὶ Γραμματικὴ ἀποβαίνει βλάβης μᾶλλον ἢ ὠφελείας παραίτιος εἰς μαθητὰς αὐτοτελοῦς δημοτικοῦ σχολείου· κατὰ δὲ τὴν δευτέραν ἢ καθομιλουμένη ἑλληνικὴ γλῶσσα εἶναι ἀκατάλληλος, ἅτε ἄμορφος ἔτι οὕσα καὶ ἀκανόνιστος· κατὰ δὲ τὴν τρίτην ἢ μὲν ἀρχαία γλῶσσα οὐδόλως συνάδει πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτοτελοῦς δημοτικοῦ σχολείου, ἢ δὲ γραμματικὴ τῆς καθομιλουμένης εἶναι ἀνεπαρκῆς εἰς ἐξήγησιν ἀπάντων τῶν γραμματικῶν φαινομένων τῆς ὁσημέραι βελτιουμένης γλώσσης. Ἀσπαζόμενος δὲ ὁ κ. Καραγιάννης τὴν πρώτην τῶν γνωμῶν παρατηρεῖ ὅτι ἡ καθομιλουμένη κέκτηται ἀρετὰς πλείονας πάσης ἄλλης τῶν ζωσῶν γλωσσῶν. Εἰ δὲ τοῦτο μὴ ἦτο ἀληθές, θὰ ἐξηλέγχοντο ἐπιπόλαιοι τόσοι σοφοὶ Εὐρωπαῖοι, οἵτινες οὐ μόνον προέτειναν, ἀλλὰ καὶ ἀνενδότης ἐργάζονται, ὅπως καταστήσωσιν αὐτὴν διεθνή· ἀλλὰ τοιαύτη οὕσα δύναται νὰ ἔχη χρησιμότητα καὶ γραμματικὴν ἰδίαν, ἀτελεστέραν μὲν, ἔστω, ἐπὶ τοῦ παρόντος, πληρε-

στέραν δὲ ἐν τῇ προβάσει τοῦ χρόνου καὶ τῇ τῆς γλώσσης προόδῳ. Δὲν παραδέχεται δὲ τὴν τρίτην τῶν γνωμῶν, ὡς προφανῶς ἀνεπαρκῆ νὰ ἐξηγήσῃ τὰ : ἔχω γράψαι, ἤθελον γράψαι, θὰ εἶχον γεγραμμένον, ἄς φύγῃ, δὲν θέλω νὰ φάγω, τοὺς εἶδα, τοὺς ἔδωκα, καὶ ἄλλα μυρία εἰς τὸ συντακτικὸν μάλιστα μέρος τῆς γραμματικῆς ἀναφερόμενα, ἐκτὸς ἂν συνταχθῶσι γραμματικαὶ τῆς ἀρχαίας γλώσσης ἐκ παραλλήλου πρὸς τὴν λαλουμένην. Ἄλλ' ἡ ἐκ παραλλήλου αὕτη μέθοδος, ὠφέλιμος οὕσα εἰς μαθητὰς ἀνεπτυγμένους, εἶναι ὑπὲρ τὸ δέον φιλοσοφικὴ εἰς μαθητὰς δημοτικοῦ σχολείου. Φρονεῖ προσέτι ὁ κ. Α. Καραγιάννης ὅτι, μεταρρυθμιζομένων τῶν δημοτικῶν σχολείων κατὰ τὴν πρώτην τῶν γνωμῶν οἱ μαθηταὶ μανθάνοντες καθ' ἑκάστην δι' ἀκριβοῦς ἐρμηνείας τὴν ἀληθῆ σημασίαν ὅ—6 λέξων συνήθων καὶ ἀσχοῦμενοι ἀνέτως εἰς συνθέσεις ἀναλόγους τῶν δυνάμεων των κατὰ τὸν χρόνον ἐκείνον, ὃν κατὰ τὸ ἐπικρατοῦν σύστημα ὄφειλον ν' ἀναλίσκωσιν εἰς γραφὴν καὶ ἀντιγραφὴν παλαιῶν καὶ καθαρῶν ἐξηγήσεων, θὰ προσπορίζωνται ἐν διαστήματι ἐξ ἑτῶν ἐφόδια ἐξάαιρετα καὶ πρὸς τὸν πρακτικὸν βίον καὶ πρὸς τὴν ἀνωτέραν ἐκπαίδευσιν.

Διασκεψαμένων τῶν μελῶν ὀλίγα τινὰ ἀφορῶντα εἰς τὴν διδασκαλίαν τῆς καθομιλουμένης γλώσσης παρήλθεν ἡ ὥρα, καὶ ὁ Πρόεδρος διέλυσε τὴν συνεδρίαν.

(ἔπεται τὸ τέλος).